magazin istoric

ANUL V Nr. 12 (57) DEC. 1971

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 12 (57)
decembrie 1971

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În numărul viitor:

• Dragoș Vodă și-a lui ceată • Eroica — momente din neînfricata luptă a U.T.C. • Carpii își dezvăluie tainele • Insomniile lui Alexandru cel Mare și Olympia: regină despotică, soție asasină, mamă neînduplecată • Cavour sau revoluția fără revoluție • „Cavalerii speranței" • La Toulon, în 1942, cel mai mare sabordaj din istorie • Carol Davila, fiul lui Franz Liszt? • Zîmbete din cronici • Enigmistică • Recunoașteți greșeala? (Un nou concurs al revistei „Magazin istoric", dotat cu premii.)

COPERTELE NOASTRE

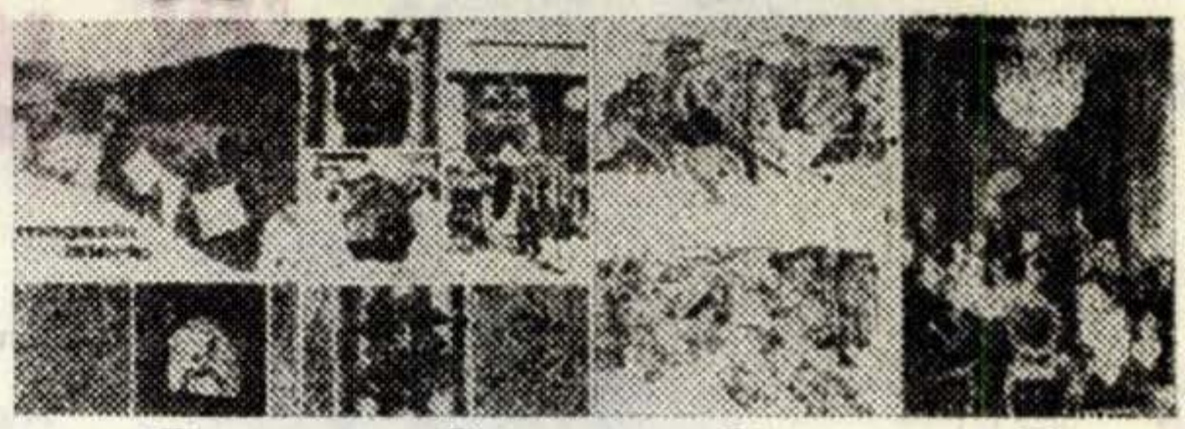

① ④ ② ③

① Sfîrșit de an — prilej mult așteptat pentru desfășurarea imaginației artistice populare în țara noastră, prin cîntece, urări și jocuri cu măști, întreținînd o atmosferă de optimism și bucurie, de încredere în momentul trecerii spre noul an (**Cu capra, plugul și buhaiul**, p. 28)

② Sîngeroasa încleștare de la Bobîlna între țăranii transilvani și nobilime a inspirat numeroase opere de artă, printre care și acest tablou aparținînd pictorului Ștefan Szönyi (**Acel Mihail din Ceh,** p. 18)

③ Frederic II, confruntat de sarcasmul voltairian — pictură de Adolf von Menzel (**Zîmbete din cronici**, p. 79)

SUMAR

28 istorici în vizită la „Magazin istoric" 2
Visarea iubită a voievozilor celor mari ai românilor: ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU 12
Acel Mihail din Ceh: I. MICU . . . 18
Creanga putredă: T. TEODORESCU-BRANIȘTE 20
Cu capra, plugul și buhaiul: N. JULA 28
„Magazin istoric" în 1972 37
Seara în care Imperiul roman a fost scos la mezat: ERICH SEGAL . . . 39
Alarmă în Munții Banatului: WILLIAM MARIN, GHEORGHE I. OANCEA . 44
Gherea și alții despre Gherea: I. FELEA 49
Cuba insurgentă 1895-1898: GH. UNC 55
Cei 25 000 stăpîni ai străzii: GH. I. IONIȚĂ 61
Tomis: de la orășel la Metropola Pontului Stîng: RADU VULPE . . . 66
Arde Londra: M. NICOLAE 71
Zîmbete din cronici 79
Cărți despre un imperiu: NICOLAE-ȘERBAN TANAȘOCA 80
Martor al vremii: THOMAS MANN . . 82
Cărți sosite la redacție 90
Poșta redacției 92
Sumarul sumarelor 94

28 istorici în vizită

Cei 28 sînt (în ordine alfabetică) :

Akel Nahib — SIRIA
Anghelov Dimităr — BULGARIA
Antoniadis Sofia — GRECIA
Ahrweiler Hélène — FRANȚA
Beck Hans Georg — R.F.G.
Bosch Vilá Jacinto — SPANIA
Buda Aleks — ALBANIA
Cummings John Thomas — S.U.A.
Dujcev Ivan — BULGARIA
Fuji Morimiro — JAPONIA
Halil Inalcik — TURCIA
Iacoby David — ISRAEL
Irmscher Johannes — R.D.G.

Între două formule, cea mai bună e... a treia • Un congres cerea în casa natală • Profund respect pentru Nicolae Iorga • Util și inutil în trecut • Conceptul de istorie mondială • Față bizantine și stampe japoneze •

Între 6-12 septembrie, Bucureștiul a găzduit cel de-al XIV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine, la care au luat parte 679 istorici din toată lumea. 28 dintre ei sînt invitații de onoare ai acestui număr din „Magazin istoric", în paginile căruia au fost solicitați să ia cuvîntul. Din economie de spațiu am fost obligați la o riguroasă selecție, cu atît mai dificilă cu cît discuțiile avute în cadrul și în afara Congresului au fost deosebit de interesante, vorbitorii purtînd nume dintre cele mai prestigioase în istoriografia de azi.

Cum era de așteptat, primele remarci ale interlocutorilor noștri s-au referit la evenimentul care a prilejuit întîlnirea lor.

Pasiune contra oboselii

PAUL LEMERLE — profesor la Collège de France și membru al Institutului Franței, în calitatea sa de președinte de onoare al Asociației Internaționale de Studii Bizantine, are o vastă experiență a congreselor :

—Există două formule de organizare a congreselor. Personal, o prefer pe cea de-a treia formulă posibilă și anume a alternării discuțiilor pe o temă precisă, cu cele libere. Congresul de la București îmi dă pe deplin dreptate. Pe de o parte specialiștii și cei interesați de o anumită problemă o pot dezbate la un înalt nivel de profesionalitate, pe de altă parte au prilejul de a lua cuvîntul și de a ne face cunoscut rodul activității lor și participanții neangajați în prezent în cercetări legate de temele stabilite. Cred că sînt în asentimentul tuturor afirmînd că ședințele acestui Congres au fost deosebit de interesante, iar ritmul alert al părerilor schimbate de la tribună, cîteodată cu multă pasiune, alungă oboseala ce se instalează uneori într-o încăpere în care se adună laolaltă prea mulți oameni de știință.

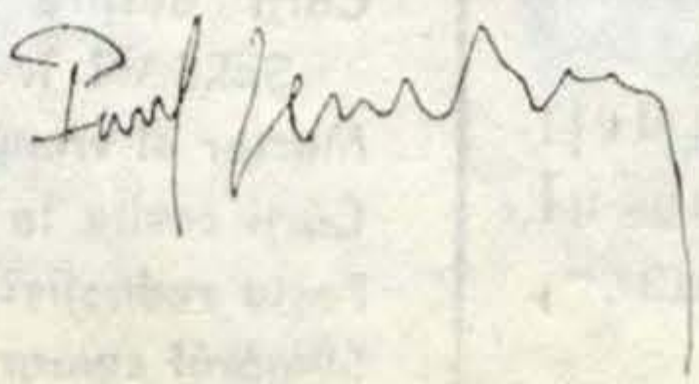

Z. V. UDALȚOVA, distinsă personalitate în domeniul studiilor de bizantinologie în U.R.S.S., cu un chip de pe care urmele adolescenței n-au dispărut încă, în ciuda titlului de membră a Academiei de Științe din U.R.S.S. și profesoară la Institutul de Istorie din Moscova, ține să facă o completare :

— Aș dori să subliniez și buna organizare a congresului. Savanții români au depus o muncă pe drept cuvînt titanică pentru pregătirea și desfășurarea acestei întruniri internaționale, ale cărei roade au fost, după părerea mea, strălucite.

la „Magazin istoric“

Kajdan A.P. — U.R.S.S.
Kurz Josef — CEHOSLOVACIA
Lemerle Paul — FRANȚA
Moffatt Ann — AUSTRALIA
Obolensky Dimitri — MAREA BRITANIE
Ostrogorsky Gheorghije — IUGOSLAVIA
Papagheorghiu Athanasios — CIPRU
Pertusi Agostino — ITALIA
Radojcici Sv. — IUGOSLAVIA
Runciman Steven — MAREA BRITANIE
Stratos André — GRECIA
Sevcenko Ihor — S.U.A.
Udalțova Z. V. — U.R.S.S.
Vranoussis Leandros — GRECIA
Werner Ernst — R.D.G.

mamut, dar... ● Bucureşti, oraşul prietenos din tinereţe ● Întoar- „Aveţi savanţi eminenţi“ ● La loc de cinste în biblioteca personală ● în faţă cu meseria ● O caracteristică a epocii noastre ● Icoane Popularizarea istoriei — o necesitate

Și vreau să profit de această ocazie și, prin intermediul „Magazinului istoric“, să mulțumesc din suflet organizatorilor Congresului pentru calda lor ospitalitate și atenția acordată delegației sovietice.

De asemenea, doresc să menționez atmosfera de bună înțelegere, de activitate creatoare, care a făcut ca problemele complexe, uneori litigioase, din istoria Bizanțului să poată fi analizate multilateral.

Prima temă a stîrnit discuții înflăcărate care, toate, au tins, în esență, spre elucidarea întrebării: sec. XIV a fost pentru Bizanț o perioadă de dezvoltare sau de decădere? Sînt de acord cu cercetătorii care socotesc că în acea epocă societatea bizantină a urmat o linie ascendentă.

O altă temă, problema hotarelor Bizanțului, a fost tratată, pentru întîia oară, în sensul cel mai larg. Cu alte cuvinte, prin hotare s-au subînțeles nu numai frontierele statale și politice, dar și cele ale civilizației bizantine.

Dragostea lor de-o viață

În același sens vorbește și profesorul ERNST WERNER — fost rector al Universității din Leipzig :

— Sînt extrem de satisfăcut de experiența științifică monumentală pe care o constituie Congresul de la București. Același rezultat excelent poate fi remarcat și în ceea ce privește organizarea Congresului. Forumul nostru și-a găsit în București gazda ideală și sînt de părere că tema Bizanțului a fost de o deosebită utilitate pentru clarificarea cîtorva aspecte ale relațiilor și influențelor civilizației bizantine. Remarc deosebita contribuție a prof. Eugen Stănescu — autorul raportului la dezbaterea acestei teme.

Și în încheiere o dorință: la viitoarele Congrese de Bizantinologie să concentrăm discuțiile într-un număr mai restrîns de comunicări; pentru

E Werner

28 „Istoria în viața de dimineață istoric"

a avea timp mai mult pentru dezbateri.

Profesorul IVAN DUJCEV — vicepreședinte al Comitetului bulgar de Studii Bizantine, șef de secție la Institutul de Istorie al Academiei Bulgare de Științe — afirmă :

— Cel de-al XIV-lea Congres de Studii Bizantine, organizat la București mulțumită ostenelii autorităților și a savanților români, este un eveniment de o mare importanță în domeniul cercetărilor de bizan-

Ivan Dujčev

tinologie. Discuțiile purtate au stabilit concluzii și au dus la conturarea unor noi perspective în munca noastră de istorici.

Se face auzită vocea gravă a lui ANDRÉ STRATOS, — care refuză ca de obicei să-și enumere titlurile și funcțiile, pe motiv că... toate ar trebui precedate de cuvîntul „fost". Amintim totuși că anul trecut a primit premiul Academiei din Atena pentru cele trei volume ale sale despre istoria Bizanțului în sec. VII :

— Mărturisesc că uneori congresele de mari proporții, congresele „mamut" cum ne place să le numim între noi, mă obosesc și-mi dau o senzație de dezorientare. Prea multe săli, prea multe ședințe, prea multe fețe noi. Și totuși, aici la București, deși sînt unul dintre atîtea sute de participanți, nu mă simt nici obosit, nici dezorientat. Să fie pricina binecunoscuta ospitalitate românească? Dăruirea și competența organizatorilor ? Discuțiile cînd savante, cînd febrile ? Cred că toate acestea au contribuit la crearea unei atmosfere în care poți fi prezent și totodată relaxat. Ne-am întrunit aici, vechi meseriași din aceeași breaslă, din toate colțurile lumii, pentru

André Stratos

ca timp de o săptămînă, în cadrul oficial al comunicărilor sau prietenește pe culoare, să vorbim despre dragostea noastră de-o viață : istoria Bizanțului ; și ni s-au oferit condițiile spirituale optime pentru a o face.

— Împărtășesc aceeași impresie — adaugă cunoscutul bizantinolog **GHEORGHIJE OSTROGORSKY de la Academia Sîrbă de Științe și Arte din Belgrad, totdeauna rezervat și măsurat la vorbă.**

În schimb, deși este englez, STEVEN RUNCIMAN — membru al Academiei Britanice, fost profesor la Cambridge și vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Bizantine — vorbește cu însuflețire :

— Cînd, cu cinci ani în urmă, s-a stabilit ca viitorul Congres de bizantinologie să aibă loc la București, am salutat hotărîrea cu mult entuziasm. Din mai multe motive. Primul, și cel mai egoist, nu mă privea decît pe mine : mă gîndeam cu emoție că voi revedea orașul prietenos pe care-l vizitasem în tinerețe. Dar existau și motive obiective temeinice : România se numără printre țările moștenitoare și depozitare ale civilizației bizantine ; se numără printre țările pe teritoriul cărora a luat naștere ceea ce Iorga a definit cu atîta inspirație „Bizanț după Bizanț". Așadar nu întîmplător Congresul Internațional urma să se întoarcă înapoi la casa unde s-a născut în 1924 : București. Ideea de a aplica o formă internațională de cooperare în domeniul studiilor bizantine i-o datorăm lui Iorga. Iar întîlnirea noastră în orașul său, în anul centenarului nașterii savantului, capătă semnificația unui omagiu pe care noi, bizantinologii din lumea întreagă, eram dornici să i-l aducem.

Și fiindcă am pomenit numele lui Iorga, profit de prilej ca să mă laud că l-am cunoscut. Eram tînăr pe atunci și începător în ale meseriei; l-am admirat pentru vasta lui viziune istorică și pentru neprețuitul dar pe care-l avea de a stimula pe alții. Cu cei

Steven Runciman

de o seamă cu el era uneori irascibil, afectuos în prietenie, dar iute la supărare. Cu cei tineri, cu studenții, era sever, dar totodată cald, pricepîndu-se ca nimeni altul să-i încurajeze. Pe mine mă intimida și chiar mai tîrziu, cînd ne-am întîlnit după ani de zile, aici la București, nu eram prea convins că mă luase într-adevăr în seamă. Dovada contrară am avut-o tîrziu de tot, cînd am văzut în biblioteca sa cărțile mele. Deci mă luase în seamă.

Obișnuia să stea de vorbă cu tineretul

Numele lui Nicolae Iorga are efectul unui stimulent. Mai cu seamă cei vîrstnici țin să povestească unde, cînd și în ce împrejurări l-au cunoscut. Doamna SOFIA ANTONIADIS, fostă profesoară la Universitatea din Leyda—Olanda și întemeietoarea Institutului Elenic de la Veneția, spune emoționată :

— Și eu m-am simțit intimidată cînd m-am întîlnit prima oară cu Nicolae Iorga, cu peste patru decenii în urmă. Eram studentă la facultatea din Atena, deși trecusem de vîrsta studenției, căci pe vremea mea puține fete ajungeau pe băncile universității și dacă țineau cu orice chip, visul li se împlinea de obicei cînd

începeau să fie mature. În țara noastră, bizantinologia s-a bucurat pe bună dreptate de un larg interes: sinteză a două mari civilizații — dintre care una aparținea poporului nostru — civilizația Bizanțului a avut mai apoi o covîrșitoare importanță în dezvoltarea Greciei. De aici stima noastră pentru marele savant care a încercat să precizeze locul și rolul Bizanțului în evoluția societății umane, pentru cercetătorul neobosit care a vrut să regăsească omul și viața bizantină. La Atena i se făcuse o primire sărbătorească, iar studenții, care aflaseră că avea să treacă pe la facultate — căci obișnuia să stea de vorbă cu tineretul — erau în fierbere. A venit într-adevăr, iar după discursurile de rigoare, a început, între el și noi, un colocviu prietenesc. M-a remarcat — am

fost foarte mîndră că mi-a adresat cuvîntul și că am fost în stare să-i dau replica. Ne-am mai întîlnit de multe ori după aceea, prin diverse colțuri ale Europei și la Veneția, pe care o iubea atît, și de fiecare dată — deși nesiguranța tinereții mă părăsise — mă regăseam în fața lui intimidată.

Compatriotul doamnei ANTONIADIS, LEANDROS VRANOUSSIS — directorul Centrului de cercetări medievale și neoelenice al Academiei din Atena — vorbește în numele unei generații mai tinere de istorici:

— Fiecare dintre noi se gîndește nu numai cu cel mai profund respect, dar de-a dreptul cu venerație la marele savant român. A deschis căi

L. Vranoussis

cu perspectivele cele mai largi și noi toți, cei din generația de astăzi, nu facem decît să constatăm că, în toate domeniile, a fost un precursor.

Tot în Grecia l-a întîlnit pe Iorga și SV. RADOJCICI, profesor la Academia Sîrbă de Științe și Arte din Belgrad.

— Eram foarte tînăr cînd l-am văzut, în timpul unei excursii. Cred că printre istoricii peninsulei Balcanice, profesorul Iorga a fost cel mai mare și mai „internațional". Se ocupa de toate aspectele vieții intelectuale, politice și artistice. A dat excepționale instrumente de lucru, a scos la lumină sursele istoriei balca-

Svetozar Radojčić

nice și le-a valorificat magistral; cunoștea foarte bine istoria românilor, a ungurilor, a țărilor slave. În ceea ce mă privește, ca istoric de artă, consider că și în această direcție a dat opere fundamentale. **Se interesa întotdeauna** de probleme subtile, cum ar fi relația între literatură și artă, un domeniu foarte cercetat astăzi.

Confirmînd cele spuse de antevorbitorul său, că Iorga este un istoric internațional, și dovedind totodată că între oamenii de aceeași meserie admirația nu exclude controverse, bizantinologul turc HALIL INALCIK din Ankara ia cuvîntul:

— Marele savant avea un orizont foarte larg. Subliniez aceasta, deși nu sînt de acord cu opinia lui despre imitarea instituțiilor bizantine de către otomani. Este adevărat că turcii au imitat Imperiul bizantin în ceea ce privește jocul politic. Ei au vrut să creeze, totodată, un Bizanț teritorial. Tradițiile bizantine au fost desigur adoptate în finanțele otomane și în raporturile cu statele occidentale. Dar Imperiul otoman a reprezentat, la nivelul cel mai înalt, civilizația și cultura Orientului Apropiat islamic.

Excepțională contribuție la studiul istoriei universale

Aș vrea să mai adaug că am o mare admirație pentru eforturile istoricilor români și subliniez că, în prezent, au deschis noi perspective dezvoltării studiilor istorice prin cercetările efectuate în arhivele otomane. Acum la Istanbul lucrează, după cum se știe, și cîțiva specialiști români.

Despre aportul lui Iorga în domeniul istoriei vorbește și profesorul dr. NAHIB AKEL,

28 istorici în vizită la „Magazin istoric"

directorul Departamentului de istorie al Facultății de litere și vicedecan al Universității din Damasc :

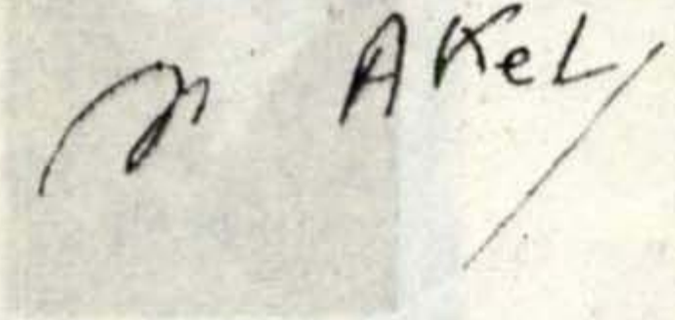

— La noi, ca și în alte țări ale Orientului Mijlociu, creația savantului N. Iorga este mult apreciată. Prin opera lui, în bizantinologie ca și în alte domenii, el a făcut un mare serviciu atît istoriei universale, cît și celei românești.

DAVID IACOBY de la Universitatea Ebraică din Ierusalim se mărturisește îndatorat lui Nicolae Iorga :

— Iorga, pentru care lumea științifică de pretutindeni are o mare admirație, a deschis noi căi de cercetare în studiul Bizanțului. De altfel, am motive speciale pentru a-i fi recunoscător marelui dv. savant. Studiind un articol pe care l-a publicat despre un act venețian, am ajuns la o descoperire însemnată. Am profitat deci și eu de pe urma extraordinarei sale erudiții...

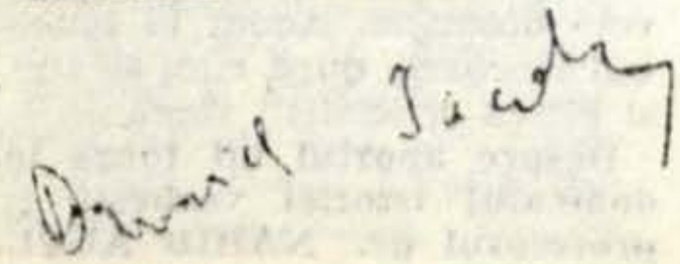

Deosebit de cald sună cuvintele elogioase ale lui ALEKS BUDA, de la Institutul de Istorie și Lingvistică, profesor la Universitatea din Tirana :

— Aș vrea să relev în primul rînd însemnătatea operei lui Nicolae Iorga pentru istoria poporului albanez, deoarece Iorga căuta mereu, insistent, în istoria noastră, chei pentru interpretarea istoriei vechilor populații care au locuit, în antichitate, peninsula Balcanică (tracii, ilirii).

Apreciez în mod deosebit în gîndirea sa istorică — vie și productivă — concepția permanențelor istorice. După Iorga, culturile nu pot dispărea, chiar dacă, pentru unele perioade mai obscure, lipsesc izvoarele care să le certifice existența. Această idee mi se pare de cea mai mare actualitate.

Din grupul de bizantinologi cehoslovaci reținem cele spuse de profesorul dr. JOSEF KURZ :

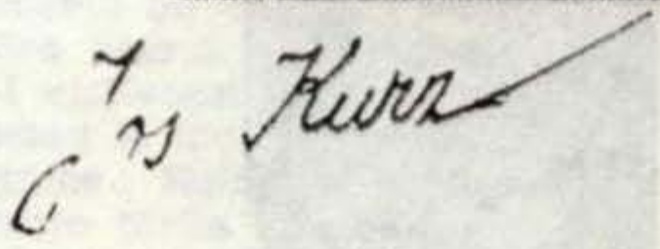

— Prin Iorga, istoriografia românească a atins un nivel mondial. În lucrările sale pornea totdeauna de la o cunoaștere aprofundată a izvoarelor, dintre care multe au fost publicate de el pentru prima dată. Studiul evoluției istorice și culturale a Bizanțului a fost pentru Iorga un mijloc de înțelegere și de aprofundare a istoriei dv. naționale. Ca membru al Academiei Cehe de Științe și Arte și a Institutului Slav, numele lui Iorga e legat și de știința cehoslovacă.

Vrem să știm mai mult despre istoria României

— Eu și colegii mei avem o mare admirație pentru istoricul Nicolae Iorga, **spune JACINTO BOSCH VILÁ, profesor de istorie a Islamului la Universitatea din Granada, membru corespondent al Academiei de Istorie din Madrid și al Academiei de Litere din Barcelona.** România a avut și are mari bizantiniști, binecunoscuți în Europa. Aș vrea ca legăturile dintre istoricii spanioli și români să fie mai strînse, să se facă de pildă un susținut schimb de publicații ; în acest sens am și stabilit contactul cu directorul Institutului de Istorie „N. Iorga", Ștefan Ștefănescu. Vrem să știm mai mult despre interesanta istorie a țării dv.

Tînăra australiană ANN MOFFATT, profesoară de studii clasice la Universitatea din Canberra, se numără și ea printre datornicii spirituali ai lui Nicolae Iorga :

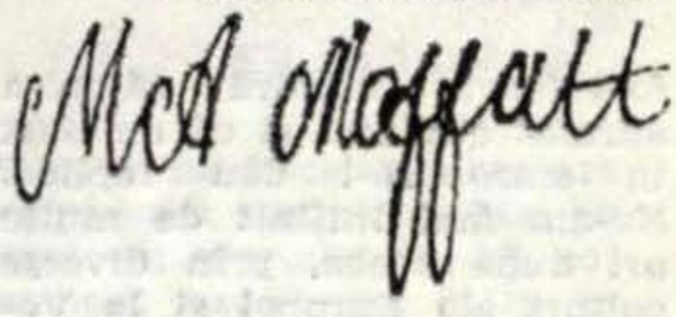

— La noi, cercetătorii care, ca și mine, se ocupă de civilizația Bizanțului nu sînt deocamdată prea numeroși, dar lucrează cu multă pasiune. De mare folos ne-au fost lucrările marelui dv. istoric Nicolae Iorga. Ele ne-au făcut să înțelegem că avem multe de învățat de la Bizanț : o artă excepțională, un sistem administrativ și juridic de o mare perfecțiune, o concepție despre lume și viață foarte interesantă și clar elaborată.

Profesorul ALEKSANDR KAJDAN de la Institutul de

Istorie din Moscova aduce în discuție și numele altor istoriografi români :

— Lucrările lui Iorga și ale lui Vasile Grecu figurează la loc de cinste în biblioteca mea

personală. Venirea la București în anul împlinirii unui veac de la nașterea lui Iorga a dat călătoriei mele și un caracter de pelerinaj... Dar odată aici, am reînnoit și alte contacte cu istoricii români : Em. Condurachi, care la Moscova ne-a ținut, cu ani în urmă, o interesantă conferință despre circulația monedelor bizantine pe teritoriul de azi al României, Mihai Berza, Ștefan Ștefănescu, Al. Elian, Eugen Stănescu. În ce îl privește pe regretatul Nicolae Bănescu, țin să amintesc faptul că o lucrare a mea a apărut și susținut punctul său de vedere într-o problemă de sigilografie.

Aflăm de la arheologul cipriot ATHANASIOS PAPAGHEORGHIU, curator al monumentelor vechi la Muzeul din Nicosia, că istoriografia românească a atras atenția specialiștilor din țara sa :

— Eruditul N. Iorga este binecunoscut în cercurile specialiștilor din Cipru, ca ilustru istoric și bizantinolog. De altfel, o lucrare a sa despre ocuparea de către francezi a Ciprului în vremea Cruciadelor a fost recent reeditată. Mi-a folosit mult în studiile mele o carte mai veche despre evoluția picturii românești de I.D. Ștefănescu. Avem schimburi de publicații cu România și mă bucur de prilejul de a vizita splendidele dv. monumente din nordul Moldovei.

Profesorul dr. docent JOHANNES IRMSCHER, președintele Comitetului de Bizantinologie din Republica Democrată Germană, profesor la Universitatea Humboldt din Berlin, ne informează că și pe alte meridiane istoricii români sînt apreciați :

— Păstrez la îndemînă volumele lui Nicolae Iorga, Vasile Grecu și Nicolae Bănescu. De altfel tradiția studiilor bizantinologice românești este binecunoscută și se bucură de toată stima cercetătorilor în

acest domeniu. În ce mă privește, sînt un colaborator permanent al „Revistei de Studii Sud-Est Europene", condusă de distinsul bizantinolog, profesorul Berza. După părerea mea, în cercetarea medievală românească, Bizanțul constituie o problemă de bază.

Pur și simplu uimitor

Ca bun vecin, în contact fructuos cu savanții români se află, cum singur afirmă, prof. univ. DIMITĂR ANGHELOV, director al Institutului de Arheologie din Sofia membru corespondent al Academiei Bulgare de Științe, vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Bizantine :

— La dumneavoastră s-au elaborat în ultima vreme lucrări foarte utile pentru istoria social-economică a evului mediu. Aveți savanți eminenți care lucrează în institutele de

cercetare, ca Institutul de Istorie „N. Iorga" și Institutul de Studii Sud-Est Europene.

Sîntem în contacte foarte active cu savanții români și unul din rezultatele cele mai interesante ale acestei colaborări este recentul volum despre relațiile româno-bulgare de-a lungul secolelor. Cred că trebuie continuată această acțiune fructuoasă.

În unele probleme, natural, avem puncte de vedere diferite, care însă sînt obișnuite în confruntarea de idei.

Pentru prima oară în România, profesorul HANS GEORG BECK de la Universitatea din München, membru al Academiilor din Bavaria și Viena ne declară :

— Trebuie să vă spun că e pur și simplu uimitor ce s-a pus aici pe picioare, ca aparat și ca mijloace de cercetare. Acest lucru corespunde desigur tradițiilor dv. Nicolae Iorga este pentru noi un nume tot atît de mare ca și celebrul bizantinolog Karl Krumbacher. Am o mare admirație pentru N. Bănescu și V. Grecu. Apreciez contribuțiile remarcabile ale lui Mihai

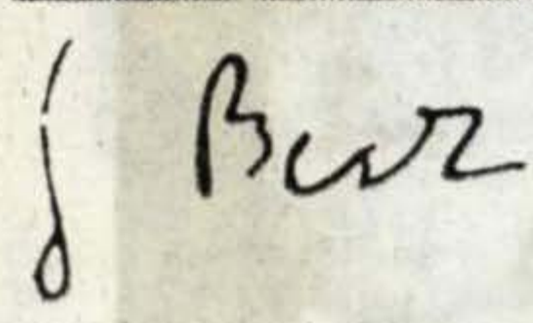

Berza, Const. C. Giurescu, Eugen Stănescu.

AGOSTINO PERTUSI, profesor de filologie bizantină la Facultatea din Milano are mulți prieteni în țara noastră.

— Prietenia ce mă leagă de istoricii români, pe care în decursul anilor i-am cunoscut pe la diverse congrese sau în timpul unor călătorii de studii, se întemeiază pe admirație. Îi iubesc ca oameni și am totodată multă stimă pentru profesorul Condurachi, pentru eruditul care este Virgil Cândea, pentru Valentin Al. Georgescu, pentru Doamna Maria-

Ana Musicescu. Ca fel de a gîndi mărturisesc însă că cel mai aproape mă simt de Mihai Berza ; avem amîndoi aceeași înclinație de a căuta în istorie mai mult evoluția ideilor.

Iată ce spune, venit de dincolo de ocean, prof. univ.

IHOR ȘEVCENKO, directorul Centrului de Studii Bizantine de la Dumbarton Oaks — S.U.A. :

— E firească prețuirea lui Nicolae Iorga ; el e azi — și nu de curînd — socotit un clasic al bizantinologiei din lumea întreagă. Dar Iorga nu este singurul nume românesc pătruns în circuitul universal. În bibliografia frecvent folosită întîlnim adesea numele lui N. Bănescu, Vasile Grecu, Mihai Berza, Eugen Stănescu

și alții. Le sînt recunoscător și celor ce au lucrat la editarea volumelor și monografiilor în care sînt descrise și înfățișate comori de artă și arhitectură aflate pe cuprinsul României. Ele au constituit o dovadă, pe care am putut-o căpăta de la distanță, asupra diversității civilizației bizantine și a forței influenței ei în cultura țărilor române, în timpul evului mediu. Tot ele ne-au stîrnit dorința de a le vedea și cunoaște. M-a interesat nespus excursia organizată de gazdele noastre la Curtea de Argeș și Tîrgoviște și sînt hotărît să mă duc în nordul Moldovei spre a vizita mănăstirile de acolo.

— În configurația țărilor depozitare ale civilizației bizantine — **completează DIMITRI OBOLENSKY, președinte al Consiliului Facultății de Istorie din Oxford, profesor la Christ Church College și vicepreședinte al Asociației Internaționale de Studii Bizantine** — România ocupă nu numai un loc singular, ci și de mare importanță. Am mai fost de două ori pînă acum oaspetele acestei țări — o dată cu colegul meu H. Trevor-Rope, cînd am umblat de la Cluj la Iași, de la București pînă în Dobro-

gea, pe urmele vestigiilor istorice și a doua oară cu ocazia unui colocviu organizat de U.N.E.S.C.O. Am avut așadar prilejul să mă documentez îndeaproape asupra unor serii de probleme care mă interesau. Totuși o asemenea documentare rapidă, fie ea chiar la fața locului, ar fi fost insuficientă pentru un specialist. Scriind de pildă ultima mea lucrare **The Byzantine Commonwealth**, am avut nevoie de multe date și detalii pe care din fericire mi le-au furnizat operele istoriografilor români. Fără aceștia — fără Iorga și Pîrvan, fără bizantinologii de azi care lucrează în România — lacunele în domeniul studiului nostru ar fi mari și aproape cu neputință de umplut.

De acord cu afirmația profesorului Obolensky, se declară HELÈNE AHRWEILER, profesoară la Sorbonna (de menționat în treacăt că este singura femeie care deține o catedră la Sorbonna, de altfel aceeași la care pînă nu de mult titular a fost profesorul Paul Lemerle) și vicepreședintă a Asociației Internaționale de Studii Bizantine. În același sens se pronunță și J. T. CUMMINGS profesor la Universitatea din Pennsylvania — S.U.A. și MORIMIRO FUJI, asistent la Facultatea de Istorie a Universității din Tokio.

Fiecare generație alege

La întrebarea noastră — cum vă explicați că bizantinologia, care la prima vedere, pentru profani, pare un studiu atît de arid și exploatînd un trecut cu desăvîrșire mort, poate trezi interesul viu a sute de savanți ? — răspunde mai întîi LEANDROS VRANOUSSIS.

— Cred că acest studiu este o experiență utilă pentru toți

istoricii, deoarece este vorba de o etapă de mai bine de o mie de ani din trecutul civilizației noastre. Pe de altă parte, această perioadă este remarcabilă pentru istoria universală, prin faptul că Bizanțul a constituit un permanent factor de echilibru dintre Orient și Occident. Noi, urmașii popoarelor care au trăit în sfera culturii bizantine, sîntem, firește, în primul rînd interesați în cunoașterea amănunțită a evoluției sale.

In plus, aș vrea să adaug că fiecare generație încearcă să aleagă ceea ce este util de ceea ce este inutil din trecut. Și, bineînțeles, ca să putem face această distincție trebuie mai întîi **SĂ CUNOAȘTEM.**

Dar, cînd vorbim de Bizanț, noi nu ne gîndim numai la cei o mie de ani de existență ai Imperiului, ci și la tradițiile și valorile care au perpetuat civilizația bizantină, cu alte cuvinte la ceea ce noi numim, după excepționala definiție a lui Nicolae Iorga, „Bizanț după Bizanț".

STEVEN RUNCIMAN răspunde la rîndul său : E o întrebare interesantă. În tinerețea mea, arta și civilizatia bizantină erau aproape neglijate. A. Toynbee — cu ale cărui idei nu sînt întru totul de acord — a arătat însă, pe bună dreptate, că istoria trebuie înțeleasă și studiată pe plan mondial, ca un tot unitar, în care nu pot exista părți izolate. Cînd conceptul de istorie mondială a sfîrșit prin a fi înțeles, s-a văzut că unele lucruri de azi au tradiții mai vechi și sînt legate de locuri mai îndepărtate. Noi tradiții au început să fie căutate și astfel istoria vechiului Bizanț a intrat în atenția cercetătorilor de pretutindeni.

IVAN DUJCEV : Istoria noastră, a popoarelor din regiunea Balcanilor, este strîns legată de cea a Bizanțului, care ne-a lăsat o prețioasă moștenire. Dacă n-am valorifica-o cum se cuvine, patrimoniul nostru cultural ar fi considerabil sărăcit. Nu e de ignorat nici faptul că evenimente petrecute după secole de la căderea Constantinopolului, își găsesc la noi explicația în fapte cuprinse în istoria Imperiului bizantin. De aceea este atît de necesară cunoașterea ei. De altfel, România a adus, prin temeinica ei tradiție în domeniul cercetărilor, o foarte utilă contribuție în această direcție.

DIMITĂR ANGHELOV : Istoria Bizanțului, cu toate că e îndepărtată în timp, rămîne foarte interesantă pentru noi. Este istoria unei societăți în care discernem idei, tendințe și lupte care-și găsesc un corespondent sau un echivalent în contemporaneitate. De pildă, lupta pentru egalitate și pentru o societate mai dreaptă, s-a tradus în Bizanț prin mișcări social-religioase. În Bizanț, biserica, religia ortodoxă, nu au constituit obstacole în calea vieții intelectuale. Este motivul pentru care în acest stat s-a putut dezvolta o cultură excepțională, mai mult laică. În acest sens, Imperiul bizantin și cultura sa sînt foarte actuale, în ansamblu, pentru noi.

GHEORGHIJE OSTROGORSKY : Orice intelectual al vremii noastre care vrea să aibă o perspectivă cît de cît largă asupra sensurilor majore ale evoluției istorice, trebuie

G. Ostrogorsky

să facă apel și la istoria Imperiului bizantin.

Z. V. UDALȚOVA : Pentru contemporanii noștri, care tind spre cunoașterea trecutului istoric al lumii, Bizanțul și strălucita lui civilizație constituie un punct de atracție. Bizanțul a lăsat într-adevăr în istoria omenirii urme atît de adînci, încît amintirea lui trăiește, chiar și acum, nu numai în operele istorice, dar și în multe din creațiile materiale și spirituale ale omenirii. Istoricii și arheologii, numismații, papirologii, criticii de artă din numeroase țări studiază creațiile acestei nepieritoare culturi.

Pentru istoricii marxiști, Bizanțul e interesant ca stat căruia îi sînt proprii deosebiri tipologice față de unele state occidentale și orientale din evul mediu. O importanță deosebită au, în această privință, legile de dezvoltare ale feudalismului și rolul maselor populare în istoria Imperiului.

ALEKS BUDA : Albania, alături de celelalte țări din peninsula Balcanică, are un trecut profund legat de istoria Imperiului bizantin. Noi acordăm o mare importanță elucidării etapelor existenței

A. Buda

poporului nostru și studiile de bizantinistică prezintă un interes major.

Dar să nu ne limităm... Istoria Bizanțului constituie o parte reprezentativă din istoria întregii umanități și nu mai este nevoie să subliniez contribuția excepțională pe care acest mare stat și-a adus-o la închegarea a ceea ce noi astăzi numim pe scurt civilizația Europei.

Personal, nu împărtășesc cîtuși de puțin punctul de vedere care susține că civilizația bizantină a fost ceva străin, impus peninsulei Balcanice. Dimpotrivă, a fost o civilizație la care toți am aderat și am contribuit și care s-a transformat astfel, într-un puternic liant pentru popoarele din sud-estul Europei. După cum în Occident se vorbește de artă „romanică" sau „gotică" — în sensul de curente culturale reprezentative pentru mai multe popoare — pentru noi, cei din Balcani, arta „bizantină" ne reprezintă într-un mod unitar și cît se poate de semnificativ. Civilizația bizantină ne-a dat tuturor un fond comun, contribuind la permanența legăturilor dintre noi.

Atenție la soluții!

HALIL INALCIK : Astăzi, noi știm că marile schimbări de la sfîrșitul evului mediu

au datorat mult influenței bizantine în domeniul cultural, economic și politic. Pe de altă parte, studiile bizantine descoperă un colț din istoria culturii umane și acest lucru este suficient pentru a ilustra importanța lor.

În ultima vreme, studiile bizantine s-au eliberat de o serie de prejudecăți. Studiile social-economice s-au lărgit într-un mod considerabil. Noi, cred, înțelegem mai bine astăzi legăturile persistente între viața socială și faptele economice.

HÉLÈNE AHRWEILER: Întrebarea aceasta mă pune față în față cu meseria mea. De ce interesează studiul Bizanțului azi, s-au dat destule și competente lămuriri. Eu aș vrea să vă explic ce m-a făcut pe mine să mă opresc asupra lui. Iar această explicație mă obligă la o alta, de natură mai intimă: de ce mi-am ales meseria de istoric. Nu fac parte dintre cei care consideră istoria doar obiect de studiu. Îi admir pe cărturari în sensul abstract al cuvîntului, dar nu vreau să mă număr printre ei. Cred în utilitatea isto-

H. Ahrweiler

riei, în serviciul pe care această știință îl poate aduce omului. Ea reprezintă, după mine, totalitatea deschiderilor spre cunoaștere însumate de omenire în dezvoltarea ei, constituind de aceea baza necesară înțelegerii oricărui eveniment, oricărui fenomen. Este un mijloc de analiză, de ascultare a problemelor esențiale din fiecare moment, oferind în același timp un lanț de soluții. Atenție însă la aceste soluții! Căci problemele fundamentale ale societății omenești sînt în esența lor, aceleași, pe cînd soluțiile sînt particulare și proprii fiecărei epoci, fiecărei regiuni, fiecărei națiuni.

Odată stabilită așadar funcția istoriei, m-am îndreptat spre un domeniu cît mai cuprinzător. Viața Bizanțului mi s-a părut bogată în experiență și învățăminte.

JOSEF KURZ: Mai ales după cel de-al doilea război mondial, cînd însemnătatea Europei de Răsărit în viața internațională a crescut considerabil, studiul istoriei și culturii bizantine a devenit un mijloc indispensabil pentru înțelegerea tradițiilor și mentalității acelor popoare pentru care cultura bizantină a constituit o parte a moștenirii lor naționale. Fără cunoașterea acestor rădăcini istorice, cu greu am putea să îndreptăm lumea de astăzi.

Sinteză a Greciei și a Romei

DIMITRI OBOLENSKY: Nu mă mir actualitatea studiului Bizanțului. Ar fi uimitor și deprimant dacă nu s-ar studia și acest capitol al istoriei mondiale. Există desigur o sete de cunoaștere, care caracterizează epoca noastră, dar istoria Bizanțului prezintă și unele aspecte proprii, care aduc în atenția istoricilor explicații și interpretări noi pentru fenomenele specifice. Mai ales comunitatea țărilor legate într-un fel sau altul de Bizanț e un studiu pasionant.

PAUL LEMERLE: Istoria Bizanțului face parte din istoria lumii, și toate compartimentele ei trebuie studiate. În plus, Bizanțul prezintă o continuitate milenară, neîntreruptă, absolut liniară, nu prea frecventă în istorie.

JACINTO BOSCH VILÁ: În secolul nostru, toate domeniile culturii, toate domeniile cercetării s-au îmbogățit. Se scrie mai mult, se traduce mai mult, se cercetează mai mult. Bizantinologia a profitat în mod deosebit pentru că Bizanțul a

Jacinto Bosch

însemnat enorm în evoluția omenirii. Cultura sa a fost o sinteză între Grecia și Roma. A strălucit fără egal și a îmbogățit toate domeniile. A influențat dreptul, comerțul, sistemul administrativ și a supraviețuit peste veacuri, mult dincolo de căderea Imperiului. Toată civilizația actuală s-a dezvoltat pornind de la cea a Bizanțului. Într-un anumit sens astăzi se redescoperă Bizanțul.

ATHANASIOS PAPAGHEORGHIU: În ce privește arta, bizantinii erau, s-o recunoaștem, destul de „moderniști", mergînd pînă la pronunțate elemente abstracte în pictură. Nu există amator de artă contemporană căruia să nu-i placă picturile bizantine. Deci...

DAVID IACOBY: A existat o vreme cînd Bizanțul era privit mai mult ca o ruină a Romei, acum însă elementele sale proprii sînt sesizate în toată strălucirea lor și continuă să-și exercite influența. Moștenirea Bizanțului este în atenția vie a numeroși cercetători.

NAHIB AKEL: Un singur exemplu: cred că fără Codul lui Iustinian n-ar fi existat Codul lui Napoleon. A încerca să studiezi istoria dreptului fără contribuția Bizanțului, este o imposibilitate.

HANS GEORG BECK: Întrebarea aceasta îmi merge la inimă permițîndu-mi să aduc în discuție o problemă care mă preocupă. Știți, timp de o sută de ani, la noi s-a studiat istoria Europei considerîndu-se că la răsărit granițele ei trebuie căutate între Leipzig, Viena, Roma și Neapole. Această viziune îngustă, de vest-europeni egocentrici, nu mai poate satisface omul modern. Noi, cei din Europa de Mijloc și de Apus, nu mai putem pretinde că sîntem centrul lumii. Lumea de astăzi este pluralistă și nu mai are nici un „mijloc", nici un „centru".

Primul pas într-o prietenie durabilă

SV. RADOJCICI: Cred că este importantă efectuarea unor cercetări multilaterale asupra trecutului Imperiului bizantin, mai cu seamă pentru țările balcanice, deoarece ideile de altădată exercită — în domeniul artelor și literaturii — influențe care, dacă nu sînt întotdeauna vizibile, sînt totuși reale.

J. T. CUMMINGS: Marele interes care se manifestă azi față de istorie în general, și nu numai față de Bizanț, a fost interpretat de mulți ca o nevoie de evadare dintr-o realitate nemulțumitoare. Eu nu cred că este adevărat. Incli-

John T. Cummings

nația spre istorie corespunde mai degrabă, după părerea mea, adîncirii spiritului analitic al oamenilor. Ei vor să știe cît mai mult despre ei, după cum vor să afle cît mai multe despre natură. Și la fel cum copilăria explică în bună măsură trăsăturile adultului, tot astfel și trecutul istoric poate lămuri tendințele din stadiul actual al civilizației. Există oare în trecutul civilizației europene multe momente atît de cuprinzătoare ca momentul Bizanț? Nu cred. De aceea e firesc să ne concentrăm asupra lui dacă vrem să pătrundem în misterele Europei contemporane. Și să nu uităm: cunoașterea este primul pas într-o prietenie durabilă!

JOHANNES IRMSCHER: Bizantinistica ne învață totodată că istoria medievală a Europei nu s-a limitat la componenta ei occidentală, că se poate spune despre continentul nostru că a fost o „Europa bipartita" în care Bizanțul a jucat, mai ales în perioada timpurie, primul rol.

MORIMIRO FUJI: Există și la noi, în Japonia, cîțiva pasionați de civilizația Bizanțului. Eu însumi, după ce am urmat studiile de istorie la Tokio, mă specializez de doi ani la Sofia, deopotrivă în istoria Bizanțului și a Bulgariei. Alegerea aceasta a corespuns unei înclinații: icoanele bizantine se numără după părerea mea printre cele mai desăvîrșite opere de artă din lume. M-a atras spre ele și o anumită înrudire — o asemănare, căci de influență nu poate fi vorba din pricina depărtării — cu arta japoneză: aceeași simplitate de expresie a chipurilor, aceeași naivitate. De altfel și în istoria japoneză m-a atras tot arta, mai ales cea a evului mediu.

Dar studiul Bizanțului răspunde totodată și nevoii mele de mai bună cunoaștere a istoriei universale și a lumii. Căci în epoca noastră popoarele nu mai pot trăi izolat. Păstrîndu-și caracterul național, ele sînt chemate să con-

Morimiro Fuji

tribuie din ce în ce mai activ la civilizația secolului și a viitorului. E bine să ne aducem contribuția înarmați cu o cît mai temeinică cunoaștere a trecutului.

Întreprindere necesară și temerară

Firească este pentru redacția „Magazinului istoric" dorința să afle părerea specialiștilor în legătură cu rolul și importanța unei astfel de reviste.

— Ce gîndiți despre popularizarea istoriei? îi întrebăm așadar pe oaspeții noștri. Credeți că este o întreprindere necesară?

— Necesară și temerară, răspunde primul AGOSTINO PERTUSI. Majoritatea istoricilor ajunși la o oarecare notorietate suferă parcă de o maladie, aș numi-o, în glumă firește, „științifică". Simptomul cel mai acut: stilul elaborat, greu de înțeles de către neinițiați. Istoricii începători se grăbesc și ei să se îmbolnăvească cît mai repede, de teamă să nu facă impresie proastă și să piardă concursurile pentru posturile universitare vacante. Odată deprinderea formată, nu mai poți scăpa de ea. Devine ca o mască pe care n-o mai poți scoate. Vorbesc din experiență; am vrut odată să scriu o istorie a Bizanțului pentru o editură populară. Îmi dădeam seama de oportunitatea unei asemenea cărți, care să înfățișeze, fără pretenții, civilizația vechiului Imperiu. Știam că ar fi fost de mare folos. Am scris primele 50 pagini. Credeți că am putut continua? Nu. Pentru că mă pierdeam în digresiuni, în aprofundări inutile. Cîtă nevoie aș fi avut atunci de cineva care să „facă operă de popularizare" din ceea ce știam eu!

— Eu nu concep colaboratori cînd e vorba de scris — **continuă IHOR ȘEVCENKO,** pentru că ambiția mea nemărturisită a fost scrisul. Dar nu mă pot împiedica să nu prețuiesc pe cei înhămați la munca nobilă a popularizării. Cu o singură condiție: să respecte adevărul.

— O mare deosebire trebuie făcută între popularizare și vulgarizare **— spune ANDRE STRATOS.** Cu prima sînt de acord: efectul popularizării istoriei încununează de fapt opera noastră a istoricilor. Căci ce altceva urmărim noi să scoatem la iveală din negura vremurilor decît ceea ce merită să fie cunoscut, nu să rămînă în tomurile noastre științifice. Vulgarizarea însă degradează ideile și adevărul, iar scopul trebuie să fie, în ultimă instanță, ridicarea nivelului intelectual mediu cît mai sus.

— Un bun exemplu de modul în care trebuie făcută munca de popularizare în domeniul istoriei — **ne spune ALEKS BUDA** — îl constituie „Magazinul istoric". Cunosc bine această revistă, căci o urmăresc, număr de număr de cîțiva ani. Apreciez nivelul ei și găsesc cît se poate de reușit echilibrul dintre problemele de istorie națională și cele de istorie universală tratate.

Este singurul elogiu adus „Magazinului istoric" pe care îl comunicăm cititorilor noștri. Modestia ne obligă să trecem pe celelalte sub tăcere. De altfel, așa cum s-a putut vedea, restul agendei era infinit mai important.

Gazdele acestui interviu multiplu au fost:

Cristian POPIȘTEANU, Nicolae MINEI, I. M. ȘTEFAN, Dana CRIVĂȚ, Ștefan ANDREESCU, Ștefan Sorin GOROVEI

„Astfel iarăși socotește și orînduiește țara ta încît să faci ca să aibă și aceia îndreptare și liniște și pace în zilele tale“
(Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie)

VISAREA IUBITĂ A VOIEVOZILOR CELOR MARI AI ROMÂNILOR

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Ridicarea țărilor române în secolul XIV ca state de sine stătătoare a fost înlesnită de modificările care aveau loc în acea vreme în configurația politică europeană, în raportul forțelor politice. Atenți la schimbările ce se petreceau și judecînd lucid urmările mutațiilor politice ce se manifestau, voievozii Basarab și Bogdan, în tendința lor de a se desprinde de puterea suzerană, au știut folosi dificultățile, de nuanțe diferite, cărora trebuiau să le facă față marile state feudale vecine, pentru a scutura tutela străină și pentru a organiza țările românești, intrate în istorie prin ei și cunoscute adesea sub numele lor ⋆.

Poziția geografică, care a imprimat în parte specificitatea istoriei țărilor române, le-a obligat să intre în cursul vremii în contact cu forțe politice diverse, să urmărească grupările și regrupările dintre acestea și din cadrul acestora, pentru a găsi formula, schema politică, care să le asigure stabilitatea statală și să le permită dezvoltarea. Țările române au înțeles că interesul lor de stat reclama să aibă legături multiple atît la nord cît și la sud, la vest ca și la est, că ele nu pot supraviețui ca state și nu-și pot apăra ființa lor statală decît avînd în vedere întregul ansamblu de relații externe.

În studierea istoriei politicii externe românești, precizarea etapelor evoluției acestei politici, fixarea periodizării ei generale, prezintă un interes deosebit de important. Încerc să fac — parțial — acest lucru, schițînd periodizarea diplomației românești pentru sec. XIV-XVI.

⋆ Așa de pildă, Moldovei i se spunea „Bogdania“, iar Țării Românești — „Țara Basarabilor“.

Treptele neatîrnării

Începută de Basarab (circa 1310-1352) și Bogdan (1359-circa 1365), cea dintîi epocă a politicii externe românești culminează cu domniile lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418) și Alexandru cel Bun (1400-1432). Este vremea în care pe tronul Țării Românești și Moldovei se succed, cu mici excepții, conducători capabili, pătrunși de simțul responsabilității pentru soarta țării. Ei urmăresc și reușesc să realizeze un sistem de alianțe, care să le permită continuarea operei predecesorilor lor de închegare teritorială a țării și de organizare a acesteia, în așa fel încît să poată face față primejdiilor, ce puteau să se ivească în orice moment și din orice parte. Formarea statelor românești în sec. XIV a creat condițiile pentru constituirea și dezvoltarea instituțiilor diplomatice feudale, atribute ale existenței lor neatîrnate.

Țelul politic clar, cunoașterea situației internaționale și capacitatea de a-și da seama exact de forța lor și de ceea ce era posibil în anumite împrejurări date, a determinat suita de combinații politice și matrimoniale întreprinse de Basarab în schema alianțelor; sub „Întemeietorul" țării, aceasta niciodată nu a fost pusă în același timp în fața a două pericole din vecinătatea ei, Basarab înlăturînd, în urma unor reușite acțiuni militare, tentativele de infiltrare ale regatului maghiar în partea de nord și nord-vest a țării și cele ale statului feudal bulgar în sudul și estul țării, și a îndepărtat pericolul tătar din regiunea gurilor Dunării.

În vremea lui Basarab, Țara Românească a căpătat o identitate istorică, a cunoscut o perioadă de prosperitate economică deosebită, ca urmare a înmulțirii populației și dezvoltării vieții orășenești; s-a înfăptuit unitatea teritorială a ei, a fost dobîndită neatîrnarea și s-au creat bazele politicii externe românești. În luptele împotriva tătarilor — în care erau angajate de fapt toate popoarele Europei răsăritene — s-a manifestat pentru prima dată, în fața primejdiei străine, un efort comun românesc. La aceste lupte au participat — începînd cu anul 1345 —, uneori în cadrul acelorași campanii, atît românii din Țara Românească, cît și din Transilvania și Moldova. Faptul în sine avea să fie plin de consecințe; asemenea momente, înmulțindu-se cu vremea, au dus la întărirea conștiinței unității etnice a românilor din cele trei provincii.

Cu ochii ațintiți la nord, fără să scape din vedere modificările ce surveneau pe harta politică a Peninsulei Balcanice, unde li se atribuiau un rol tot mai însemnat, Nicolae Alexandru (1352-1364) sau Vladislav-Vlaicu (1364-circa 1377), Radu I (circa 1377-circa 1383) sau Dan I (circa 1383-1386), au căutat să-și consolideze autoritatea în ținuturile de margine ale Transilvaniei, ce aveau mare importanță pentru stăpînirea însăși a Țării Românești, de care erau organic legate și prin care regatul maghiar încerca să acționeze la sud de Carpați.

La urcarea pe tron a lui Mircea cel Bătrîn, Țara Românească era în plin avînt, se impusese ca un stat de care trebuia ținut seama, respectat de stăpînitorii vecini. Acest fapt i-a înlesnit lui Mircea încă de la începutul domniei demersuri diplomatice în urma cărora, cu mijloacele ce-i stăteau la dispoziție, să poată desăvîrși ceea ce realizaseră înaintașii săi, să consolideze poziția Țării Românești pe plan internațional, să înlăture pretențiile de suveranitate asupra ei ale regatului maghiar și să se opună cu succes pericolului otoman.

Ca să apere hotarul de nord, Mircea cel Bătrîn a încheiat, la puțin timp după urcarea sa pe tron, în 1389, un tratat de alianță cu regele Vladislav Iagello (1386-1434) al Poloniei, și pe care îl va reînnoi în cîteva rînduri *.

Sigiliul latin al lui Mircea cel Bătrîn

In pag. 13 : Privilegiul comercial acordat de Mircea cel Bătrîn negustorilor lioveni în 1409

Alianța lui Mircea cu Vladislav Iagello, ca și iminenta primejdie otomană pentru regatul maghiar, l-au determinat pe Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei (1387-1437) să încerce o apropiere de domnul Țării Românești. Acesta, în interesul luptei antiotomane și în schimbul recunoașterii stăpînirilor sale din Transilvania (ducatele Amlașului și Făgărașului), s-a apropiat de regele Ungariei, fără să renunțe la prietenia cu Polonia.

* Prin acest tratat, cele două părți se angajau ca, în cazul unui eventual atac al regelui maghiar, să se ajute cu toate puterile lor ; împotriva altui adversar, rămînea la aprecierea fiecărui suveran dacă va da sau nu ajutor.

Asigurarea hotarului țării dinspre nord crea domnului român posibilitatea să-și concentreze eforturile în a apăra pe cel de sud. În această privință, el a întărit lanțul cetăților de la Dunăre, bastioane puternice de apărare a țării și a căutat să creeze dificultăți înaintării turcești, să slăbească puterea sultanului, prin ridicarea împotriva lui a unor stăpînitori politici din Asia și ajutorarea forțelor creștine ce luptau contra turcilor. Cînd, în 1388, statul dobrogean, lipsit de conducătorul său Ivanco, căzut în lupta cu turcii, urma să fie încorporat Imperiului otoman, forțele locale s-au regrupat în jurul lui Mircea cel Bătrîn, pentru a respinge, printr-un ultim efort, pe cotropitori.

Forța de care dispunea Mircea cel Bătrîn i-a permis ca, înfăptuind apărarea Țării Românești, s-o transforme într-un factor important în efortul general al statelor sud-est și central europene de stăvilire a expansiunii otomane.

Diplomația lui Alexandru cel Bun

Cît privește Moldova, intrată pe arena vieții politice internaționale, în urma unor însemnate victorii împotriva tătarilor și a încercărilor nereușite ale regatului maghiar de a-și menține și extinde dominația la est de Carpați, a trebuit și ea, ținînd seama de raportul de forțe pe plan internațional, să se apropie de acele puteri care-i înlesneau realizarea mai rapidă a țelurilor sale.

Regatul polon dinspre nord, cel maghiar dinspre vest, hoardele tătare dinspre est — și, mai tîrziu, oștile turcești din sud — au creat adesea Moldovei situații deosebit de grele, din care ea a ieșit datorită numai eroismului locuitorilor ei — care au repurtat strălucite victorii pe cîmpul de luptă — și ambiției și abilității diplomatice a conducătorilor ei, care au știut cînd și unde să intervină pentru a salvgarda interesele statului.

Urmașul lui Bogdan I, Lațco (circa 1365-circa 1375) a trebuit, în condițiile realizării uniunii politice polono-maghiare, să țină seama pentru moment de pretențiile acesteia, manifestate, pe plan religios, prin propaganda catolică, fără urmări grave asupra statului. Succesorul lui Lațco, Petru I (circa 1375-circa 1391), a profitat de conjuctura politică internațională, creată prin destrămarea uniunii polono-maghiare (1370-1382), după moartea lui Ludovic cel Mare (1382), pentru a afirma poziția de independență a Moldovei și pentru a intra în acele alianțe politice de natură să recunoască integritatea și independența Moldovei. Între regatul ma-

ghiar — ce continua să formuleze pretenţii de stăpînire asupra Moldovei — şi Polonia — care după 1386 s-a unit cu Lituania, realizîndu-se uniunea polono-lituaniană —, el a preferat apropierea de această uniune. Întrucît forţele polono-lituaniene erau angajate într-o îndelungată luptă împotriva cavalerilor teutoni, această orientare politică era mai potrivită decît cea cu regatul maghiar.

Cu oarecari sinuozităţi, linia politică a Moldovei s-a îndreptat după Petru I tot

Iancu de Hunedoara. Xilografie în ediţia din 1488 a cronicii lui Johannes de Thuróczi

mai mult spre Polonia, ceea ce a atras uneori, ca în cazul domniei lui Ştefan I (circa 1394-1399), reacţia regatului maghiar, soldată în mai multe rînduri cu eşecuri militare şi politice.

În vremea lui Alexandru cel Bun, ajuns pe tron cu ajutorul lui Mircea cel Bătrîn, Moldova a cunoscut, ca şi Ţara Românească în vremea lui Mircea, o perioadă de prosperitate economică, de consolidare a statului în interior, de creştere a rolului său pe plan internaţional. Chiar din primii ani de domnie, Alexandru cel Bun a înţeles că interesele statului moldovenesc îl obligau la apropierea de Polonia. Era prea puternică tradiţia creată în această direcţie, prea strînse legăturile economice dintre cele două ţări pentru ca Moldova să poată renunţa la alianţa cu Polonia.

Perspectiva alianţei regatului maghiar cu teutonii şi tendinţa Lituaniei de a destrăma uniunea polono-lituaniană au împins Polonia spre o politică de conciliere, de compromis faţă de pretenţiile regatului maghiar asupra Moldovei, politică ce s-a concretizat în tratativele desfăşurate în cursul anului 1412 la Lublau şi Buda. *

* Tratatul polono-ungar, încheiat în acest an, era îndreptat împotriva Imperiului otoman, dar cuprindea şi o clauză privind împărţirea Moldovei, în cazul neparticipării lui Alexandru cel Bun la acţiunile antiotomane.

Datorită însă abilității diplomatice a lui Alexandru cel Bun, prevederile acestui tratat au rămas literă moartă. Domnul Moldovei a putut să dejoace planurile regelui Sigismund al Ungariei și mai tîrziu la Congresul ținut la Luck (1429) în Volynia, cînd acesta a încercat din nou, zadarnic însă, să obțină punerea în practică a prevederilor de la Lublau, care amenințau integritatea teritorială a Moldovei.

Deosebit de atent la modul în care evoluau raporturile maghiaro-polone, pentru a evita un atac conjugat al celor două puteri asupra Moldovei, Alexandru cel Bun, mai ales după moartea lui Mircea cel Bătrîn, a început să fie preocupat și de granița din sud, amenințată de turci, cărora li se adăugau uneori și oști din Țara Românească. Urmînd pilda lui Mircea cel Bătrîn, de a crea în fața primejdiei străine o alianță românească, Alexandru cel Bun a intervenit, după moartea sprijinitorului său muntean, în treburile interne ale Țării Românești, a impus chiar domni pe tronul acesteia — cum a fost Alexandru Aldea (1431-1436) —, inaugurînd politica, ce va fi urmată de toți marii domni ai Moldovei, de a face — de cele mai multe ori, din păcate, fără să reușească — din conducătorii țării surori aliați devotați în lupta împotriva turcilor.

Putere înlăuntru — pace în afară

Cu moartea lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun a început o perioadă de reflux politic pentru cele două țări românești, cu repercusiuni dăunătoare pentru capacitatea lor de rezistență față de dușmanul dinafară, care găsește prilej să intervină frecvent în treburile lor.

Pentru a împiedica ajungerea pe tronul Țării Românești a candidaților sprijiniți de regii Ungariei și prin aceasta creșterea influenței regatului maghiar în Țara Românească, turcii au întreprins expediții la nordul Dunării, pentru a-și susține propriul lor favorit sau ca represalii la încercările de emancipare a domnilor. Ele au provocat pustiiri sau dispersări de populație. Obligațiile crescînde ale Țării Românești au sporit pericolul transformării ei în pașalîc.

În momentul în care se părea că turcii sînt pe punctul de a trece la înfăptuirea planului lor se producea însă o asemenea reacție de împotrivire în sînul populației, încît cotropitorii erau obligați să renunțe. Creșterea influenței turcești în Țara Românească în vremea lui Mihail I (1418-1420) și Radu Praznaglava (1421; 1423; 1424-1426; 1427) a generat, de pildă, o puternică mișcare de rezistență în țară, al cărei exponent a devenit Dan II (1420-1421 ; 1421-1423 ; 1423-1424 ; 1426-1427 ; 1427-1431). Acesta a reluat luptele împotriva turcilor, înfrîngîndu-i în mai multe rînduri și spulberînd în mintea multora — ceea ce devenea un mit — ideea invincibilității lor.

În ciuda unor semne de evidentă decădere, s-a acumulat în perioada respectivă o anume experiență politică care, adăugată celei ce făcuse gloria domniei lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, va pregăti o nouă etapă în evoluția politicii externe românești, ilustrată de Iancu de Hunedoara (voievod al Transilvaniei între 1441-1446 ; 1448), Vlad Țepeș (1456-1462 ; 1476) și Ștefan cel Mare (1457-1504). Este momentul creșterii presiunii turcești asupra țărilor române și totodată al unor mari victorii românești, cu răsunet internațional. Conducătorii români ai vremii au înțeles că nu pot realiza ideea de apărare a țării împotriva primejdiei otomane, fără un program politic ferm, care să le asigure un sprijin larg popular, să ducă la creșterea autorității lor pe plan intern, autoritate de care depindea în mare măsură prestigiul lor, ca și al țării, în afară. Vlad Țepeș definea limpede acest adevăr, arătînd că, „dacă un om sau domnitor este tare și puternic (înlăuntru — *n.a.*) atunci el poate să obțină pacea pe care o dorește ; dar cînd este fără de putere, unul mai tare va veni asupra lui și va face cu dînsul ce va pofti".

„Dacia" — un nume nepieritor

Luptei pe plan intern împotriva tendințelor particulariste ale marilor stăpîni de pămînt, i-au adăugat conducătorii români ai vremii un extraordinar efort pe plan extern, de lărgire a sferei alianțelor, conștienți fiind că lupta lor servește nu numai interesele propriului popor, ci ale întregii Europe.

Ei au întărit alianța între provinciile românești, realizînd în procesul luptei împotriva primejdiei otomane „unirea" lor într-un bloc mai mult sau mai puțin durabil. Se înfăptuia astfel, fără să aibă deocamdată consistență, o oarecare „unitate" pe teritoriul vechii provincii „Dacia", al cărei nume cărturarii Renașterii îl vor aduce în discuție și care va întări ideea refacerii pe noi planuri a fostei unități politice. În sec. XIV-XVI, diplomația Moldovei și Țării Românești s-a putut afirma ca o expresie a activității de politică externă independentă, fază ce corespunde feudalismului dezvoltat, luptei pentru centralizarea statului și luptei împotriva pericolului otoman. În statele feudale românești, deși politica externă era centralizată în mîinile domnului, el avînd dreptul de război și de pace, ca și dreptul de a încheia alianțe, totuși, în exercitarea unor asemenea drepturi, se cuvine a fi relevate două aspecte : valabilitatea actelor de natură externă, îndeosebi în perioada inițială a statelor feudale românești decurge și din

subscrierea oficială a marilor boieri sau dregători la acțiunile diplomatice principale ale domnitorului ; pe de altă parte, cancelaria domnească, condusă de logofăt, unul dintre cei mai de vază dregători, emitea atît acte interne cît și acte externe ; cancelaria avea un număr variabil de dieci, cunoscători de limbi străine. Vladislav II avea de pildă în 1451 cinci grămătici. Ulterior apare un dregător special — postelnicul — care avea îndeosebi în grijă problemele diplomației statului feudal. Solii trimiși de domni primeau recomandări speciale privind comportarea lor în timpul misiunii.

Cu sfîrșitul domniei lui Vlad Țepeș în Țara Românească și cel al domniei lui Ștefan cel Mare în Moldova a crescut dependența celor două țări de Imperiul otoman, în fruntea căruia se aflau mari figuri de sultani. În condițiile istorice date, Neagoe Basarab (1512-1521) avea să găsească și să prezinte în scris, într-o remarcabilă lucrare, soluția diplomatică de păstrare a păcii și a ființei statale românești. Receptivitatea lui Neagoe față de noul propulsat de mișcarea renascentistă europeană, fie el politic, în organizarea de stat și fixarea diplomației acestuia, fie cultural, în lărgirea cadrului de participanți la însușirea și creația valorilor spirituale, a creat un model pe care cei mai destoinici dintre urmașii săi au căutat să-l imite.

Faptele de vitejie ale lui Radu de la Afumați (1522-1529, cu întreruperi), politica diplomatică, îndrăzneț concepută a lui Petru Rareș (1527-1538 ; 1541-1546), dîrzenia cu care Ioan Vodă Viteazul (1572-1574) s-a opus turcilor, planurile lui Despot Vodă (1561-1563) de unire a țărilor române sau cele puse la cale în mediul transilvănean de reconstituire, prin unirea țărilor române, a vechii provincii Dacia, au pregătit — într-o perioadă în care dușmanul părea că va reuși să îngenunche definitiv cerbicia poporului ce îndrăznise să-l înfrunte de atîtea ori — epopeea românească de la sfîrșitul sec. XVI, al cărei simbol a devenit Mihai Viteazul (1593-1601). Insuflînd prin calitățile sale de viteaz comandant, de desăvîrșit strateg și abil diplomat, încrederea poporului român în victoria cauzei lui, Mihai a reușit, în urma unor lupte crîncene și campanii rămase celebre prin rapiditatea acțiunilor lor, să înlăture primejdia otomană și să realizeze prima unitate a țărilor române. Fapta sa a întărit conștiința românească și i-a fixat țelul politic, a cărui înfăptuire a implicat, printre altele, permanente creșteri calitative în politica externă.

Clio anunță Clio anunță Clio anun

■ Dicționarul sub lupă

În 1858, Societatea de Filologie din Marea Britanie a luat hotărîrea de a scoate un dicționar bazat pe principii istorice. Fiecare cuvînt urma să capete nu numai o explicație, ci și o scurtă „biografie", cuprinzînd originea și evoluția sa, începînd din sec. XI. O serie de citate din operele literare apărute de-a lungul veacurilor aveau sarcina de a ilustra modificările de sens succesive ale unuia și aceluiași termen.

Au trecut mai bine de două decenii. În 1879, un șopron din grădina lui James Murray, sub redacția căruia se elabora dicționarul, adăpostea cîteva sute de mii de fișe în 1 029 casete. Dar de tipărit nu se tipărise nici măcar o pagină.

Abia în 1884 a apărut primul volum, consacrat literei A, în editura Universității din Oxford. Murray aprecia că vor mai fi necesari alți unsprezece ani pentru tipărirea întregii lucrări, care purta acum numele de Oxford English Dictionary *sau prescurtat* O.E.D. *În realitate, a fost nevoie de un interval de patru ori mai mare și abia în 1928 a apărut volumul închinat literelor X—Y—Z. Unii dintre redactori au lucrat la dicționar o adevărată viață de om : 30-50 ani. Iar dr. C. T. Onions, care și-a început munca în 1895, a murit în 1965, în vîrstă de 91 ani, trudind la explicarea unor termeni recent apăruți în limba engleză.*

Astăzi O.E.D. *are 16 569 pagini, strînse în 13 volume mari. El rezervă surprize deosebit de interesante pînă și celor mai buni cunoscători ai graiului lui Shakespeare. Pentru a nu cita decît un singur exemplu, cine ar fi bănuit că un cuvînt ca* raid, *intrat în numeroase limbi ale globului, provine dintr-un obscur dialect scoțian și își datorează „cariera" celebrului scriitor Walter Scott, care l-a pus în circulație ?*

De curînd, relatează săptămînalul american „News-week" O.E.D., *a apărut într-o microediție : două volume, totalizînd numai 4 134 pagini. Nu e vorba de o restrîngere a textului, nici de eliminarea unor termeni, ci de o miniaturizare prin microcopiere. Fiecare volum e prevăzut cu o lupă care permite lectura minusculelor caractere.*

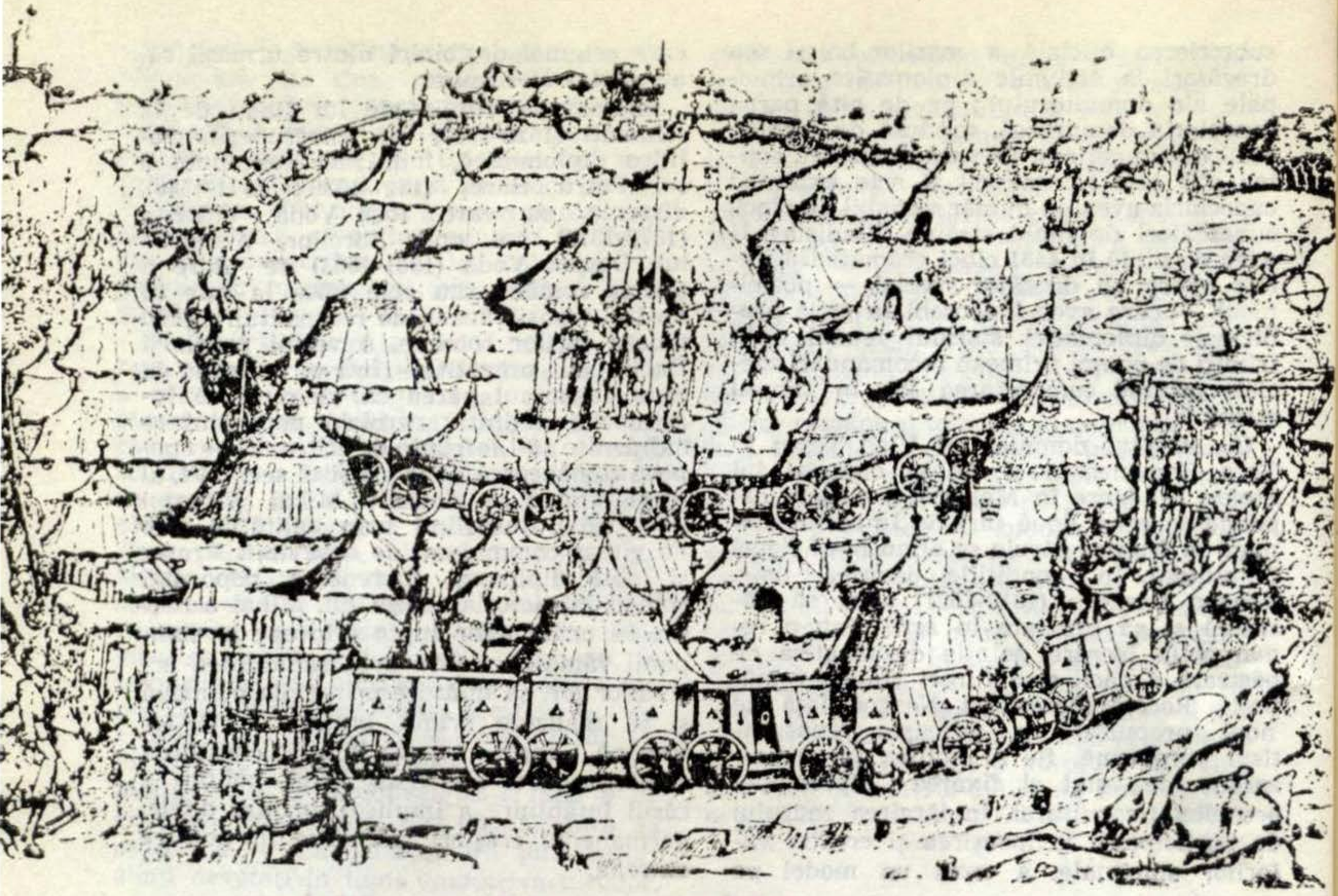

Acel Mihail din Ceh

I. MICU

Între numeroasele detalii ale răscoalei din 1437 de la Bobîlna, rămase pînă astăzi încă insuficient clarificate, este şi acela privitor la aplicarea tehnicii de luptă întrebuinţate de răzvrătiţii transilvani.

După cum se știe, această tehnică, cea mai avansată din acele vremuri, fusese inspirată de taboriții temerarului Jan Zizka. În teribila încleștare a războiului husit, el înzestrase armata răsculaților cehi cu o excelentă armă defensivă : tabăra de care. Țăranii și meșteșugarii cehi aveau de obicei puțini sorți de izbîndă în fața cavalerilor împlătoșați și deseori superiori numericește. În timpul marșurilor, carele masive, trase de cai puternici constituiau însă un adăpost sigur contra lăncilor dușmane. În lupta de poziție, legate cap la cap cu lanțuri, carele alcătuiau un patrulater inexpugnabil în fața oricărei șarje a cavaleriei inamice. Este neîndoielnic că în marea tensiune din Transilvania anilor 1437-1438 o asemenea experiență nu putea rămîne nefolosită, ea impunîndu-se poate încă de la începutul răscoalei. Aprecierea cuvenită nu și-a căpătat-o însă decît după prima bătălie în care și-a dovedit superioritatea asupra tradiționalelor forme de luptă. Astfel, în bătălia purtată la sfîrșitul lunii iunie 1437 pe dealurile Bobîlnei, țăranii răsculați au cîștigat o răsunătoare victorie, prima de acest fel, împotriva armatei nobiliare, tocmai datorită tacticii aplicate.

Se afirmă în unele lucrări că meritul folosirii modelului de luptă taborit revine lui Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj, unul din conducătorii răsculaților. Adevărul însă ar putea fi altul.

Între sîngeroasele încleștări de la Bobîlna și Apatiu, din primăvara pînă în toamna anului 1437, documentele vremii atestă printre alte căpetenii ale răzvrătiților pe un anume Mihail Alcz din Ceh. Această localitate, pomenită în izvoare încă de la începutul sec. XIV (astăzi orașul Cehul Silvaniei din județul Sălaj), apăruse în vecinătatea unei cetăți și devenise cu timpul un tîrg însemnat, cu locuitori numeroși și activi. Prin 1437 dezvoltarea meșteșugurilor trebuie să fi fost aici apreciabilă, determinînd în mod decisiv caracterul urban al așezării. Apropierea geografică de Cehia — de unde își trage de altfel și numele — a influențat fără îndoială viața economico-socială a orașului, mai ales în perioada de regres a mișcării husite în patria sa de naștere. Prin activitatea husiților fugari, sau prin propagandiști anume trimiși în oraș și în împrejurimi, s-a putut activiza mai bine conștiința țărănimii, a meseriașilor și a altor nemulțumiți. Aceste legături directe puteau constitui un factor menit să-i facă pe cehani și pe căpitanul lor Mihail să cunoască direct practica de luptă taborită.

Este indiscutabil că la baza războiului țărănesc din 1437-1438 au stat profundele contradicții sociale care măcinau feudalismul din Transilvania. Însemnată este însă și pătrunderea concepțiilor husite, fie direct prin Ceh, fie prin Moldova *, în forma curentului taborit, curent radical și în consecință mai apropiat de năzuințele populare.

Istoriografia atestă că organizatorul și conducătorul ideologic, tactic și strategic, trebuia să fi fost o persoană cu orizonturi largi, care cunoștea direct, iar nu din auzite, principiile tactice și strategice ale husiților. După părerea noastră, acest Mihail Alcz din Ceh trebuie să fi fost conducătorul și organizatorul ideologic al mișcării, cu atît mai mult cu cît ideile husitismului apar în concepțiile de reglementare a raporturilor dintre nobili și iobagi, acceptate de răsculați la Apatiu, unde, printre participanți se afla și Mihail.

Cine a fost deci acel Mihail din Ceh ? Desigur, un meșteșugar iscusit, cu multă autoritate în masa țăranilor și a altor pături nemulțumite, care prestau fel de fel de corvoade impuse de vecinătatea directă cu cetatea.

Se pare că el a adus din inima Sălajului nu numai înaintatele cunoștințe de luptă, atît de necesare răscoalei, ci și numeroase cete de răzvrătiți care s-au distins prin fapte de arme, folosind cu măiestrie sistemul de luptă întrebuințat de Zizka. Numai așa ne putem explica strălucita „carieră" a lui Mihail din Ceh, pe care îl găsim menționat în a doua înțelegere încheiată la Apatiu și întărită la Cluj-Mănăștur.

În concluzie, ni se pare mult mai verosimil ca Mihail din Ceh să fi fost acela care a introdus la Bobîlna tactica de luptă taborită, decît Ioan, fiul magistrului Iacob din Cluj, așa cum afirmă unii autori.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Ștefan Pascu : **Bobîlna**, ed. II, București, 1962 ; **Studii și referate privind istoria României**, 1954 ; **Înțelegerea între răsculați și nobili, încheiată la Apatiu** (document) ; **Istoria României**, volumul II, București, 1962; Dr. Petri Mor; Szilàgyvàrmegye monografia ; Féja Géza : **Dosza György**, 1939.

* Legăturile între husiții din Moldova și cei din Transilvania s-au păstrat decenii de-a rîndul.

CREANGA PUTREDĂ

TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE

ÎN CULISELE „CRIZEI DINASTICE" 1925-1930

Publicăm, în continuare, extrase din caietele inedite ale lui Tudor Teodorescu-Branişte. Autorul — ziarist, scriitor şi publicist cunoscut — nu îşi dezminte, nici de data asta, înclinaţia pentru disecţia evenimentului politic.

El se întreabă cine sînt regizorii „restauraţiei" carliste şi tot el găseşte răspunsul, care constituie un aspru şi sintetic rechizitoriu al politicianismului burghez.

Impresarii aventurii ● „Curtea" din Paris ● Dl. Carol Caraiman devine o întreprindere ● Cine sînt „carliştii" ● Cifrul lui Manoilescu ● Imprudenţa lui Brătianu ● Consiliul de Război achită ● Regenţa se clatină

Ce puteau întreprinde aceşti doi factori * împotriva lui Brătianu? Evident, reluarea agitaţiunii pe tema readucerii lui Carol pe tron [...]

Carol şovăie: întîi, fiindcă se teme de Brătianu care e acum din nou Preşedinte de Consiliu; în al doilea rînd, fiindcă el nu vrea să revină pe tron adus de partide cu condiţiuni de mai înainte fixate, cu îndatoriri pentru el de mai înainte luate, — el vrea să revină peste capetele partidelor şi împotriva lor, cu mîinile libere, ca să poată exercita puterea ca un adevărat dictator.

Dacă Principele păstra o atitudine cu totul rezervată în discuţiunile pe care le avea cu reprezentanţii [...] partidelor din ţară şi dacă refuza cu îndemînare vreo obligaţie [...], în schimb acelaşi Principe era gata să vorbească deschis cu emisarii şi impresarii aventurii.

În adevăr, se alcătuieşte la Paris, în jurul Principelui o Curte restrînsă, pestriţă, ciudată [...] O curte, în care aventurierul politic se întîlnea cu curtezana de mare lux, bancherul cu omul veşnic ocupat, dar fără nici o profesiune, omul de afaceri cu gazetarul în căutarea unui interviu de senzaţie, naivul devotat [...] cu agentul secret trimis din ţară tocmai ca să-l spioneze. Toţi aceştia aşteptau ora, ora cea mare... Cînd Carol va urca treptele tronului, fiecare dintre ei va da „lovitura". Toţi vor pune mîna pe o părticică din putere şi din ţară, vor face afaceri, se vor îmbogăţi, în umbra acestui Principe, pe care l-au în-

* Partidul Naţional-Ţărănesc şi Averescu.

conjurat în anii grei ai exilului.

Astfel d-l Carol Caraiman încetează de a fi numai o persoană fizică. El devine o întreprindere. Fiecare investeşte larg, din plin, capitalul pe care îl are. Rentabilitatea acestor investiţiuni e îndepărtată. Ea va fi însă cu atît mai mare, cu atît mai îmbelşugată. [...] Ei crează în jurul lui o atmosferă de viciu, de adulaţiune dusă la prosternare [...] Nu cumva va fi otrăvit mişeleşte acest minunat Principe de către Brătianu, mai ales acum, după ce Ferdinand a murit? Ticălosul de Brătianu e în stare de orice crimă. Unul din curteni se oferă să guste el mai întîi din mîncarea Principelui şi numai dacă nu va simţi într-un răstimp dat, sfredelul otrăvii în intestine, numai atunci să mănînce Principele... Sinistra farsă se repetă dimineaţa, la prînz, la ceaiul de după-amiază şi la cină. Curteanul care împlinea actul de devoţiune, nu se îmbolnăveşte nici măcar de diaree. Nu-i nimic! Farsa va fi dusă ani de zile, pentru ca Principele să-şi spună: — Ce slugă credincioasă am! Un alt curtean invidios pe cel care născocise povestea cu otrava, îşi pune imaginaţia la presă şi emite şi el o altă ipoteză: nu cumva Brătianu va încerca printr-o lovitură de noapte să-l ucidă pe Principe? Iată, el, om zdravăn, se oferă să doarmă la uşa stăpînului. Dar lunile trec şi somnul curteanului de strajă nu este tulburat nici măcar de bîzîitul unei muşte [...]

La Paris, Principele primea cu satisfacţia aprigă a omului deprins totdeauna să ia, niciodată să dăruiască, toate darurile curtenilor săi: graţiile curtezanei, banii bancherului, linguşirile adulatorului şi devotamentul exagerat pînă la neverosimil al lichelii. Lui Carol nu-i plăcuse niciodată atmosfera rigidă a unei adevărate Curţi. Deşi la Curtea din Bucureşti era destulă libertate, graţie spiritului de independenţă al Reginei Maria şi imensei îngăduinţe a Regelui Ferdinand, faţă de sine şi, implicit, faţă de cei din jurul său, deşi normele păstrate cu asprime de severul monarh, care a fost Carol I, au fost duse pînă la maximum de maleabilitate sub Maria şi Ferdinand, totuşi, ceea ce se mai păstrase ca protocol şi convenienţă stingherise întotdeauna pe Principele Carol. Din adolescenţă, el simţise o penibilă înclinare către prieteniile dubioase, către lumea interlopă. La Paris, în atmosfera exilului, deosebit de prielnică pentru contactele cele mai luşe, Principele putea să dea deplină libertate vechii sale înclinări.

Pe cînd Principele ducea la Paris această viaţă, la Bucureşti se alcătuieşte un grup, la început restrîns, de „carlişti". Sînt cîţiva oameni fără trecut şi cu vagi nădejdi de viitor; oameni care pot risca totul, fiindcă n-au de pierdut nimic; oameni care în acţiunea lor nu sînt stînjeniţi de reticenţele scrupulelor, nici de frîna raţiunii, nici de grija adîncă a iubirii de ţară.

În fruntea lor se află Nae Ionescu *.

El statorniceşte pe dată o legătură cu Principele şi pune la dispoziţia acestuia ziarul „Cuvîntul". Prin ceea ce se poate scrie, dar mai ales prin ceea ce se poate vorbi din plin, se creează cu meşteşug o atmosferă de legendă în jurul exilatului. Ofiţerii află că Principele studiază toate problemele militare şi că este profund revoltat de nedreptăţile săvîrşite de Brătianu cu ultimele avansări în armată. El are proiecte mari pentru întinerirea cadrelor, sporirea lefurilor, ridicarea oştirii la rolul înalt ce i se cuvine. Tot astfel, rînd pe rînd, dar cu aceeaşi certitudine, profesorii, magistraţii, studenţii, agricultorii, negustorii, toate profesiunile şi toate categoriile ştiu că Principele din zori şi pînă în noapte stă plecat asupra dosarelor, citeşte, se informează, şi alcătuieşte proiecte pentru fericirea poporului român.

Zeci de emisari şi de trepăduşi aleargă de colo pînă colo, din cafenea în bodegă [...] ca să lase cu îndemînare cuvîntul prielnic pentru marele nedreptăţit.

---

* Carlist notoriu, Nae Ionescu a desfăşurat o intensă acţiune propagandistică în favoarea lui Carol, îndeosebi în coloanele ziarului „Cuvîntul". Adept al sistemului domniei totalitare, cu vădite simpatii pentru regimul fascist al lui Mussolini, profesorul de logică „avea ambiţia să diriguiască, cel puţin din umbră, carierele altora şi destinele politicii româneşti". Avid de bani şi snob — cum îl defineşte Zaharia Boilă — el sprijinea întoarcerea lui Carol deoarece o considera ca pe un bun prilej pentru realizarea nemăsuratei lui ambiţii de mărire şi îmbogăţire.

Se falsifică grosolan adevărul și se scrie o altă poveste pe tema abdicării. Nu, Principele n-a abdicat... Brătianu, ticălosul de Brătianu l-a alungat din țară, fiindcă Principele vroia înălțarea țării! Regele Ferdinand, pe patul de moarte, a vrut să-l vadă pe Principe și să-i încredințeze tronul. Brătianu, criminalul de Brătianu s-a opus! Acum, țara a rămas pe seama lui Brătianu, care o duce la pieire. Regența e în mîna lui.

Iuliu Maniu („Cameleonul" clasic al politicianismului burghez)

Ce poate să facă un popă,* care a ajuns Patriarh [...] Și-apoi acest popă... El nu se gîndește decît la familia lui. Cutare din familie a fost pus în cutare slujbă. Celălalt ocupă cutare loc. S-ar putea petrece asemenea lucruri, dacă s-ar întoarce Principele pe tron?

Mai este în Regență bătrînul Buzdugan. Bun magistrat, e drept. Dar una e magistratura, și alta e politica! Ce poate să știe un om care a stat toată viața cu nasul în dosare și coduri, din rosturile complicate ale treburilor publice?

Cît despre Principele Nicolae ce să mai vorbim? El nici nu vrea să fie Regent. Îl ține Brătianu cu sila. Ieșirile Principelui Nicolae sînt exploatate cu meșteșug **. Grigore Filipescu dezlănțuie tocmai atunci prin „Epoca" o violentă campanie împotriva lui Barbu Știrbey. Se creează în jurul acestuia o atmosferă de ostilitate, care atinge într-o măsură și mantia reginei Maria. Mihail Manoilescu, mereu în căutarea aventurii menite să-i satisfacă nemăsurata vanitate, devine și d-sa „carlist", cum mai tîrziu va deveni „legionar" [...] Manoilescu, își începe, ca om de legătură între „carliștii" din București și Principele din Paris, cariera d-sale de conspirator, în care ridicolul se îmbină cu sinistrul. Total lipsit de discreția pe care nu o poate imprima decît o mare seriozitate, guraliv și lăudăros, proaspătul conspirator cade ușor în mîinile poliției. Se găsește asupra lui un cifru, cel mai caraghios cifru din cite s-au născocit vreodată. Brătianu face imprudența de a-l lua în serios pe Manoilescu și-l trimite în judecata Consiliului de război. Opoziția, mereu îndepărtată de la guvern de autoritarul Brătianu, găsește momentul să-i plătească acestuia polițele vechi și pe cele noi. Averescu apare în fața Consiliului ca apărător al lui Manoilescu. Ceilalți vin ca martori să-și spună cuvîntul în sprijinul d-sale. În jurul omului, tînăr atunci și de o primejdioasă ambiție, atunci ca și acum, se creează un început de atmosferă. El este oleacă martir, nițeluș erou și punctul conspirativ.

Consiliul de război achită pe Manoilescu.

În prima ciocnire directă și fățișă cu „carliștii" Ion I. C. Brătianu este înfrînt.

Din clipa aceea, oamenii aventurii sînt și mai îndrăzneți. Întîia izbîndă le sporise cutezanța.

* Aluzie la prezența în Regență a Patriarhului Miron Cristea.

** Chiolhanurile Principelui Nicolae erau atît de dese și aproape totdeauna încheiate cu scandaluri și bătăi, încît în presa vremii i se mai spunea și „mardeiașul".

Răzbunarea erorilor ● Opoziția face pe placul lui Carol ● Moartea lui Brătianu ● Atotputernicia liberalilor pe drojdie ● Demisia lui Vintilă

Erorile lui Brătianu în politica internă începeau să se răzbune, încă de pe cînd era el în viață. În Consiliul de Coroană din decembrie 1925, la Sinaia, Brătianu avusese de partea sa aproape întreaga opoziție împotriva Principelui... Trei ani mai tîrziu, Partidul Național-Țărănesc [...] și Averescu, cu prestigiul lui, cereau „revizuirea actului de la 4 ianuarie" [...]

E știut că nici Averescu, nici Partidul Național-Țărănesc nu vroiau cu adevărat revenirea Principelui. Ei agitau însă problema, ca să creeze dificultăți lui Brătianu și ca să impresioneze o Regență, evident șovăitoare [...] Falsificînd continuu normele constituționale [ținînd departe de] putere Partidul Național-Țărănesc, slujindu-se ca

„om în loc" de Averescu, pe care însă îl îndepărta îndată ce nu mai avea nevoie de el, Brătianu ajunsese la o atare încordare cu opoziția, încît orice manifestare a acesteia devenea cu putință. Din jocul dușmăniei dintre Brătianu și opoziție și din „carlismul" aparent și de circumstanță al acesteia, trăgea foloase un singur om: Principele Carol.

Într-o noapte, cu totul pe neașteptate, Ion I. C. Brătianu moare. Într-un regim constituțional real, decesul unui șef de partid este numai un prilej de doliu pentru partidul acela. Dar Ion I. C. Brătianu nu era numai șeful partidului liberal. De mult [...] își depășise partidul și locul de conducător, iar prin felul cum stăpînise țara, împotriva voinței ei, ajunsese dictatorul de fapt al României întregite. Că el exercitase această dictatură sub aparența unui regim fals, aceasta nu schimba cu nimic situațiunea de față.

Caracterul dictatorial al acțiunii politice a lui Brătianu, de la 1919 încoace, nu se manifestase atît prin actele lui de guvern, cît prin actele lui din opoziție. Formula „Brătianu guvernează din opoziție" devenise o realitate. Înlăturarea permanentă a opoziției național-țărăniste de la dreptul ei de a guverna și oprimarea grupărilor de stînga dădeau acțiunii lui Brătianu pecetea dictaturii. [...] Chiar partidul liberal nu era, în anii din urmă, decît expresiunea voinței lui. Ultimele guverne ale lui Brătianu nu mai erau guverne liberale, ci guverne brătieniste, guverne personale ale lui Brătianu. În partid erau personalități destul de bine conturate. Pe banca ministerială nu apăreau însă decît aceia asupra cărora cobora favoarea stăpînului. Și cum Brătianu, în anii din urmă evita pe oricine s-ar fi putut împotrivi marei lui voințe, ultimele lui cabinete erau alcătuite mai ales din oameni de-a doua și a treia mînă.

Murind, Brătianu lăsa partidul cu totul slăbit. Cadrele fuseseră selecționate nu după criteriul valorii, ci după considerente de ordin personal. În locul lui prelua conducerea partidului fratele său Vintilă I. C. Brătianu [...] Peste puțin [timp], Vintilă Brătianu a fost obligat să-și dea demisia. Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, partidul cel mai numeros din opoziție, a fost chemat să alcătuiască guvernul [...]

De cîte ori partidul acesta trebuia să preia puterea, potrivit indicațiunilor corpului electoral, Brătianu scotea din buzunar pe Averescu și îl punea pe biroul regelui Ferdinand. Iar Averescu își fabrica o majoritate parlamentară cu metode care sînt prea cunoscute *, ca să mai fie nevoie să le amintesc. Iar cînd Brătianu socotea că Averescu trebuia înlăturat, îl scula de pe scaun și se așeza el în locul lui.

Național-țărăniștii au luptat împotriva acestei nedreptățiri a lor [...] pe toate căile: în alegeri și în Parlament; au părăsit Parlamentul, ca să iasă în stradă; s-au întors din nou în Parlament și din nou au ieșit în stradă. De prisos! Regele Ferdinand și Brătianu nu acceptau indicațiunile corpului electoral [...]

* **Vezi articolul *Din însemnările unui fost reporter parlamentar 1919-1939*, în „Magazin istoric" nr. 7, 8, 9, 10/1971.**

O dictatură camuflată ● Urne furate în favoarea guvernului ● Magistratul complice cu grefierul, prefectul cu pretorii ș.a.m.d. ● Deputatul nu era alesul națiunii, ci miluitul falsificatorilor

Întreaga viață publică românească era viciată în adîncurile ei, prin practicarea acestui sistem de dictatură camuflată. Magistrații, prezidînd josnicele furturi de urne în favoarea guvernelor, deveneau oamenii acestor guverne și chiar în judecata proceselor dintre particulari, primeau cu supunere indicațiunile șefilor politici ai organizațiunilor județene respective. Funcționarii, polițiștii și jandarmii îndemnați să săvîrșească abuzurile cele mai grave în timpul alegerilor, nu-și mai regăseau frîna legalității după aceea, ci continuau să înfrîngă legea, de data aceasta nu în folosul guvernului, ci întru buna lor chivernisire personală [...] Ieșite din abuz, cu complicitatea întregului aparat judecătoresc, administrativ, polițienesc și jandarmeresc, care colabora la falsificarea și violentarea alegerilor — guvernele erau creațiunea acestui aparat, erau debitoare fiecărui ins din această vastă rețea. Cum putea ministrul

de Justiție să ia măsuri împotriva unui judecător, cel de Interne împotriva unui pretor, comisar sau șef de post de jandarmi, care se făcea vinovat de un abuz — cînd, în cabinetul lui, apărea imediat, șeful organizației județene ca să opună un categoric *veto:* — Cel pe care l-ai pedepsit dumneata ne-a dat concursul în alegeri. Dacă nu era el, ieșeau național-țărăniștii, iar noi pierdeam alegerile!

Bineînțeles, pedeapsa aplicată vinovatului era ridicată fără întîrziere, iar omul știa că, pentru abuzurile electorale săvîrșite, poate săvîrși în schimb orice abuzuri personale, fără teama vreunei sancțiuni.

Cel mai adesea însă, lucrurile luau o formă și mai gravă — magistratul, funcționarul, polițistul sau jandarmul care colabora la opera de falsificare și violentare a votului obștesc, era nu numai lăsat liber să săvîrșească, pentru sine și punga lui, oricîte alte abuzuri, dar era și răsplătit printr-o ridicare în grad. În vreme ce elementele oneste, demne și pătrunse de respectul legilor erau lăsate să mucegăiască ani și ani de zile în același grad, tablourile de avansări cuprindeau elementele cele mai ticăloase, care însă aveau meritul de a fi „dat concurs guvernului în alegeri". Astfel se explică ascensiunea vertiginoasă a atîtor incapabili și necinstiți pe treptele cele mai înalte ale ierarhiei. Mai mult: au fost nenumărate cazurile în care cei ce nu s-au încadrat în acest sistem de vastă complicitate, au fost prigoniți ca elemente suspecte, dacă nu de-a dreptul subversive.

În timpul acesta, oamenii de treabă se trăgeau de o parte. Neîncrederea și amărăciunea își făceau dîră în sufletul lor. Țăranul vedea că satul lui este gospodărit de un sătean nevrednic, pentru simplul motiv că acesta era „om al guvernului". Vedea că deputatul pe care-l votase el, nu ajungea mai niciodată în Parlament, pe cînd celălalt, pe care nu-l votase nimeni, ieșea din urnă scos de dl. judecător, cu dl. pretor, cu dl. jandarm. Învățătorul vedea că îi vine ca revizor școlar colegul cel mai slab, care însă „e cu guvernul". Muncitorul se vedea tîrît în fața tribunalelor militare, după o prealabilă bătaie la poliție, fiindcă e socialist, comunist.

Este știut că înfrîngerea legii, într-un anumit sector este ca o spărtură făcută într-un dig: apa se va revărsa din plin, nimicind și alte porțiuni ale digului [...]

Astfel, s-a revărsat asupra țării un formidabil val de imoralitate. Magistratul era complice cu grefierul, prefectul cu pretorii, căpitanul de jandarmi cu jandarmii. Deputatul ori senatorul nu mai era „alesul națiunii" ci miluitul tuturor acestora. Fără ei, s-ar fi ales? Legea nu mai era lege. Dreptul nu mai era drept. Peste tot trona abuzul cel mai nerușinat, care submina toate instituțiile de temei ale statului [...]

„Carliștii" pierd girul lui Maniu ● Carol vrea să vină singur ● Negocieri la Paris ● Principele Nicolae se plictisește de Regență

Partidul Național-Țărănesc vine la cîrmă, în 1928. Iuliu Maniu e Președinte de Consiliu sub Regență. Deci, Iuliu Maniu nu mai este „carlist". Aceasta constituie o grea lovitură pentru „carliști" care se trezesc peste noapte fără girul lui Maniu.

Acțiunile Principelui scad brusc la bursa politică. Pînă ieri, sub ministerul Vintilă Brătianu, revenirea Principelui era simplă. Azi, sub ministerul lui Iuliu Maniu, cu o regență care dobîndise un oarecare prestigiu, revenirea Principelui întîmpina noi și mari dificultăți.

În timpul opoziției, Iuliu Maniu se pare că începuse oarecari convorbiri cu Principele. Nu s-au publicat documentele trebuincioase unei depline documentări. Am avut în mînă un lung memoriu, pe care [...] l-a trimis întregii prese spre publicare în acel moment și pe care, bineînțeles, cenzura l-a suprimat în întregime. Teza lui [...] era aceasta: d-sa a fost partizanul Restaurației. D-sa însă punea anumite condiții Principelui Carol. Pentru purtarea acestor discuțiuni, [el] a trimis — spunea în memoriul cu pricina — pe un d. Ciolan la Paris, aparent în calitate de consul, în realitate cu misiunea de a ține legătura cu Carol.

Din toate discuțiunile urmate în forul partidului și din textele difuzate de Maniu și interzise de cenzură, mi-am făcut următoarea convingere. Întîi: Carol nu avea încredere în Maniu; Carol se temea că Maniu vrea să-l angajeze în lungi, interminabile „pertractări" menite să amîne la infinit revenirea lui pe tron. În al doilea rînd Carol nu vroia să vină adus de Maniu, cum nu vroia să vină adus de Averescu, cu care se întîlnise la Bellinzona. Carol vroia să vină singur, împotriva tuturor, fără obligațiuni față de nimeni, ca să poată exercita dictatura — cum am mai spus — cu mîinile complet libere.

I. Mihalache (liderul numărul doi al P.N.Ț.)

Nu știu dacă neîncrederea lui Carol în sinceritatea voinței lui Maniu de a-l readuce pe tron nu era în mare parte întemeiată. Maniu era un prea bun cunoscător de oameni și un om politic prea versat ca să nu fi cunoscut înclinările lui Carol pentru dictatură și marile lui scăderi de caracter. Pe de altă parte, dacă Maniu ar fi vroit cu adevărat revenirea Principelui Carol, cred că ar fi găsit, între numeroșii d-sale colaboratori, și devotați pentru tratativele atît de complicate [...] cu Principele [...] Din toate aceste pricini, înclin să cred că Maniu agitase în opoziție „revizuirea actului de la 4 ianuarie", numai ca armă de opoziție. Venit la guvern, nu gîndea să întreprindă nimic temeinic în această direcție. A început doar vagi negocieri, printr-un intermediar de mîna a treia, numai ca să-i dea Principelui falsa impresie că „tratează", să-i tempereze nerăbdarea și să cîștige timp. Că jocul era primejdios, cum s-a văzut după aceea, nu mai este nevoie să o spun: țara întreagă a simțit-o cumplit în cei zece ani de dictatură a lui Carol.

De altfel, Iuliu Maniu era Președinte de Consiliu cînd a murit regentul Buzdugan. Dacă ar fi vrut cu adevărat să-l aducă pe Principe, ar fi folosit prilejul pe care îl oferea această criză deschisă în Consiliul de Regență. Nu numai că Maniu n-a făcut nimic pentru aceasta, dar prin alegerea lui Sărățeanu, atît de uluitoare pentru public, d-sa a lăsat să se creadă că nici prin gînd nu-i trece să înlăture Regența, ci dimpotrivă, vrea să și-o apropie cît mai mult. Opoziția liberală ca și „carliștii" din țară, au exploatat la maximum alegerea lui Sărățeanu, tinzînd să arate că acesta ar fi unul din oamenii lui Iuliu Maniu. Fapt este că în 1930 erau împlinite toate condițiile pentru revenirea Principelui pe tron. Întîi, guvernul național-țărănesc [...] pierduse în mare parte adeziunea maselor țărănești, din pricină că — grijuliu să împrăștie spaima micii și marii burghezii orășenești — nu înfăptuise nici una din aspirațiunile satelor. În al doilea rînd, Regența întregită cu Sărățeanu, a cărui alegere cu totul neașteptată fusese înfățișată publicului, de către adversari, așa cum am arătat mai sus, își pierduse prestigiul definitiv în 1928, prin actul de intrare în viața constituțională. În al treilea rînd, și mai ales, Principele-Regent Nicolae, din ce în ce mai plictisit din pricina problemelor politice pentru a căror cercetare mărturisea cu sinceritate că nu are nici chemare, nici pregătire, mergea din oraș în oraș, la toate unitățile militare mari și, după o inspecție de formă, spunea deschis ofițerilor superiori și ades, chiar celor inferiori, că singura soluție este readucerea lui Carol pe tron [...]

Cu un guvern care-și pierduse popularitatea fiindcă nu răspunsese așteptării maselor, cu un Consiliu de Regență, care-și pierduse prestigiul printr-o alegere cu totul nefericită, și cu un Principe Regent, care își mărturisește deschis incapacitatea sa de a exercita înaltele funcțiuni și care face propagandă fățișă pentru fratele său în exil — în asemenea împrejurări, atît de prielnice, era firesc ca exilatul să se întoarcă în țară și să-și reia tronul. Nu mai stătea în calea lui nici o piedică.

Principele descinde la Cotroceni ● Telefoanele sînt blocate ● Deruta e generală — dar nimeni nu întreprinde nimic ● Dictatorul în perspectivă țese intrigi

[...] Această simplă, comodă și lipsită de riscuri ocupare a unui tron liber pe care nu-l apărau nici cei care în chip firesc ar fi trebuit să-l apere, s-a numit pompos și sonor „Restaurația". N-a fost nici o restaurație.

A fost o simplă călătorie cu avionul Paris — București. Carol știa foarte bine că n-are de înfruntat nici o primejdie. Cel mult primejdia unui accident de avion. De-ar fi fost mai mult decît atît, n-ar fi venit, cum nu venise pînă atunci. Cutezător cînd se știa puternic, el era de o prudență vecină cu frica atunci cînd se bănuia amenințat. A venit în țară, atunci cînd știa că guvernul nu va îndrăzni să-l aresteze ; [...] cînd știa că, la Palatul Cotroceni îl aștepta cu brațele larg deschise fratele său, Principele Regent Nicolae, fericit să scape de grijile de Regent, și să rămînă un Principe liber pe mișcările sale. Inutil, deci, să se mai pună întrebarea : cine este autorul Restaurației ?

Restaurația care a avut drept urmare toate dezastrele abătute asupra țării, este opera întregii pături conducătoare a României. De la liberali pînă la național-țărăniști și pînă la Averescu, cu slaba lui grupare, de la Principele Regent Nicolae, pînă la ultimul ofițer care-l aștepta pe Carol ca pe un salvator, de la cei care au crezut că este de ajuns să declare actul de la 4 ianuarie „chestiune închisă" pentru ca problema să nu mai existe, pînă la cei care în scopuri de intimidare au cerut „revizuirea actului de la 4 ianuarie" ; de la cei care au practicat dictatura camuflată sub un fals regim parlamentar, pînă la cei care venind la putere [...] n-au împlinit năzuințele poporului muncitor, creind și unii și alții stări de adîncă nemulțumire în țară ; de la cei care exercitau cea mai cumplită prigoană asupra maselor țărănești și muncitorești, pînă la cei care întemeindu-se pe aceste mase erau fericiți să cocheteze cu micul grup al aventurii „carliste", toți, fără nici o deosebire, rămîn răspunzători pentru actul care a fost numit Restaurație *.

În seara de 6 iunie 1930, Carol coboară dintr-un avion la București. El pleacă la Cotroceni unde-l așteaptă Principele Nicolae. Regimentul 9 Vînători, în frunte cu comandantul său, colonelul Gabriel Marinescu, are paza Palatului și a noului său stăpîn. În acel moment Poșta era ocupată militărește de trupe „carliste". Miniștrii, adunați în Consiliu, nu puteau obține nici o legătură telefonică. Era firesc, ca, într-o clipă atît de grea, oamenii politici trecînd peste barierele de partid, să se întrunească și să hotărască o linie comună de conduită, fie linia rezistenței, fie linia acceptării situației create prin revenirea celui exilat. Nimeni nu simte nevoia unei asemenea reuniuni. În cursul serii, abia dacă au loc trei-patru întrevederi, fără importanță și fără consecințe politice. Fiecare stă acasă la el, așteptînd — cum se spune — „desfășurarea evenimentelor". Cei mai mulți cred că „desfășurarea evenimentelor" înseamnă chemarea respectivului la putere. Principele Carol își cunoaște oamenii. În unul din saloanele Palatului Cotroceni, el primește în lungul nopții de 6 spre 7 iunie, un șir întreg de bărbați politici pe care-i cheamă ca să-i „consulte". Nu toți deodată. Pe rînd. Dintr-o consfătuire largă nu se știe ce poate ieși. O consultare individuală e mai comodă și mai prac-

Vintilă I. C. Brătianu („ascetul" milionar)

tică ; între patru ochi, poți strecura o vorbă menită să zgîndăre o ambiție, poți schița un gest menit să trezească o nădejde. La aceste consfătuiri, asistă și Principele Nicolae. E mai duios așa... Abil, Carol știe să exploateze dacă e nevoie, și nota sentimentalismului dulceag. Și apoi, Nicolae e Primul Regent. Stînd alături de Carol, care

* Sublinierea redacției.

are grijă să-l îmbrățișeze fratern în prezența omului politic de față, Nicolae șterge orice urmă de subversivitate din actul venirii lui Carol în țară.

Exilatul n-a venit împotriva legii, care-i interzice să calce pămîntul României, fără asentimentul guvernului. Exilatul a venit cu aprobarea Primului-Regent. Toate au fost socotite [...] de acest mare calculator [...] Cel dintîi chemat, îndată după căderea nopții, este Iuliu Maniu [...] D-sa nici n-a primit pe Carol pe aeroport, nici n-a trimis zece jandarmi să-l aresteze. Lovitura de stat, așadar, s-a produs. Adevărat: o lovitură de apă, fără riscuri, fără primejdii, dar nu mai puțin o lovitură.

Nu știu, firește, cum a decurs consultarea. Cred, după informațiuni indirecte, că Maniu a recomandat lui Carol să fie regent iar nu rege. Nu știu dacă informația e justă. Logic ar fi să fie așa. În situația în care se afla, Maniu nu putea să [sugereze] decît o soluție intermediară.

Au fost chemați în aceeași noapte, Ion Mihalache și Gr. Iunian. Nu știu ce sfat au dat. Dar e caracteristic că, din prima clipă, Carol a venit cu ideea precisă de a diviza partidele prin intrigi mărunte. Maniu era în acel moment, cel puțin formal, șeful guvernului și, în chip cu totul precis, indiscutabil, șeful Partidului Național-Țărănesc. Dacă deci, Carol vroia să aibă opinia partidului, era de ajuns să asculte cuvîntul lui Maniu. Dacă vroia să aibă opinia guvernului, putea să convoace Consiliul de Miniștri întreg. El nu alege nici una, nici cealaltă cale. El ascultă pe Maniu, dar convoacă după aceea și pe Mihalache și pe Gr. Iunian.

Explicația mi se pare simplă: Carol știa, cred, că în planurile lui dictatoriale acum, cînd voluntarul Brătianu murise, se va lovi de rigiditatea lui Iuliu Maniu. Din prima clipă el vroia să dea o lovitură în cuirasa acestuia, vroia să-i submineze prestigiul în partid. Era necesar pentru politica de intrigărie a lui Carol să se știe de la Zalău pînă la Calafat că, în noaptea istorică a reîntoarcerii în țară, exilatul n-a socotit de ajuns sfatul lui Iuliu Maniu, ci a chemat și pe I. Mihalache și Gr. Iunian, miniștri în guvern și membri în partidul lui Maniu. De la Calafat pînă la Zalău, trebuia deci să se tragă încheierea că Maniu nu-i totul în Partidul Național-Țărănesc și că mai sînt și alții *.

Octavian Goga (partizanul carlismului)

Caricaturile au fost reproduse după volumul Guvern și opoziție, *1929, tiparul Institutului de arte grafice, Ramuri, Craiova*

* Notațiile autorului se opresc aici fără vreo indicație de continuare. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

IMPORTANT

În atenția cititorilor revistei „Magazin istoric"

Noul nostru concurs va începe în luna ianuarie 1972. În bibliografia viitorului concurs vor figura articole apărute în NUMERELE 10, 11 și 12 ale revistei noastre. REȚINEȚI-LE DIN TIMP!

În 1972, cînd revista va intra în al 6-lea an de existență, colecția completă va însemna pentru Dv. o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin I.C.E. — LIBRI, Calea Victoriei nr. 126, P.O.B. 134-135, București, România.

Nu uitați ABONAMENTUL Dv. la „Magazin istoric" pe anul 1972!

Datini de Anul Nou

CU CAPRA, PLUGUL ȘI BUHAIUL

N. JULA

Neasemuita bogăție și varietate a colindelor, urărilor și jocurilor specifice sărbătorilor de iarnă a fost explicată adesea prin caracterul religios al acestor datini. Ori, ceea ce caracterizează ciclul sărbătorilor de iarnă la români este tocmai conținutul lor originar, primitiv, precreștin și laic. Mai mult chiar, asimilarea, în decursul vremii, a tot mai multe din cuceririle omului în lupta sa cu stihiile naturii, precum și a unor evenimente din viața de toate zilele sînt cele care dau conținut acestor practici.

Cîți cărbuni aveți în vatră...

La români, ca și la alte popoare, de altfel, sărbătorile de iarnă constituie un *festum incipium*, o etapă de început cu caracter augural; cîntecele, urările și jocurile sînt chemate a-l elibera pe om de grijile cotidiene, creînd acea atmosferă de optimism și bucurie, de încredere în forțele proprii în momentul trecerii spre noul an. E, de fapt, o ilustrare vie a cunoscutului precept enunțat de Marx: de trecut să te desparți rîzînd.

Pregătirile încep cu două-trei săptămîni înainte de 1 ianuarie. Primenirea odăilor și curților, pregătirea costumelor, constituirea cetelor, dar mai ales repetarea repertoriului de cîntece și urări, de jocuri și melodii tradiționale constituie o preocupare zilnică atît a tinerilor cît și a vîrstnicilor.

Uratul începe în ajunul sărbătorilor, fiind deschis de cetele de copii. Cu bețe înflorate în mînă, cu traista pe umăr, ei se opresc pe la casele oamenilor vestind ajunul, dau „bună dimineața la moș-ajun", primind pentru aceasta daruri numite *colindețe*. Cei mai tineri colindători — *pițărăii*, cum sînt numiți prin nordul Olteniei, prin Banat și prin sudul Transilvaniei — aruncă cu grăunțe prin casa și ograda gospodarului, scormonesc cu bățul în vatra focului, stîrnind scîntei și invocînd abundența în versuri ca acestea : „Cîți cărbuni aveți în vatră atîția galbeni în ladă". Practica pițărăilor este identică cu cea a *semănătorilor* din Moldova sau a *sorcovarilor* din Muntenia. Ceea ce e important și interesant în acest obicei, e că atît textul cît și gesturile redau o veche practică romană, specifică Anului Nou și descrisă de eruditul istoric francez Du Cange (1610-1688) : „Iau ramuri de măslin și, intrînd prin case, salută astfel : *în astă casă să fie bucurie și veselie, cîți fii mititei atîția purcei și tot atîția miei*, poftind și de toate cele bune ; apoi, înainte de răsăritul soarelui, mănîncă miere de fagure sau altceva dulce, pentru ca anul întreg să se scurgă fără ceartă și fără lucruri grele".

Dacă dimineața aparține copiilor, seara ajunului și zilele următoare sînt, în exclusivitate, ale cetelor de tineri. Constituite pe baza unor reguli nescrise, dar păstrate și întărite de tradiție, cetele sînt conduse de un *vătaf* sau *jude*. Acesta numește un tînăr însărcinat cu căratul darurilor, numit, în Transilvania, *dăsăgar* sau *comoraș ;* tot el răspunde în fața colectivității de acțiunile cetei, angajează lăutarii și organizează jocul. În hotărîrile pe care le ia, vătaful se sfătuiește cu *tatăl* și *mama* cetașilor, cum sînt numite gazdele în casa cărora s-au organizat și stau cetașii în toată perioada sărbătorilor. Acolo unde colindatul se mai întîlnește în forme tradiționale — ca în Transilvania — ceata își începe urarea cu o colindă *de fereastră*. Gazdelor li se amintește că „nu-i vremea de dormit / ci-i vremea de-mpodobit" și de așteptat colindătorii. Intrați în casă, tinerii se așază pe paturi, pe lavițe, ori stau în picioare, avînd gazda la mijloc, și cîntă o colindă anume, *a mesei*. În casele cu fete și flăcăi, li se cîntă și acestora cîte o colindă specifică vîrstei, și nu de puține ori, la cererea gazdei, sînt interpretate și alte piese din repertoriul cetei. Pentru urat, tinerii primesc colaci, băutură, carne de porc și fructe — daruri pentru care mulțumește vătaful cetei : „Să trăim cei ce muncim / dintr-un spic să iasă stog / dintr-o mînă /o mierță plină... / să secerăm pe ogor / voie bună tuturor".

În zilele următoare colindatului, tinerii organizează, din darurile primite, *ospățul cetei*, la care sînt invitate fetele satului, însoțite de părinți. Este un nou prilej de întîlnire, de cunoaștere, de anticipare a nunților viitoare.

Formele de desfășurare a colindatului, de organizare a cetelor și a ospățului, uratul tinerilor în general, diferă astăzi, ca și în trecut, de la un sat la altul, ba chiar de la o generație la alta, semn al unor dezvoltări istorice și mentalități deosebite. Ceea ce dă nota aparte obiceiului este bogăția repertoriului, adevărată enciclopedie a vieții sociale din trecut, melodia și textul urărilor ridicîndu-se la cel mai înalt nivel al poeziei populare orale.

În colinde e preaslăvită familia, cu toți membrii și rudele ei, sînt lăudați ciobanul, plugarul, vînătorul, pescarul, negustătorul. Din versuri nu lipsesc holda, poamele, vinul, grîul, florile, vitele, mioara, cerbul, calul, șoimul. Sînt cîntate puterea și frumusețea tinerilor, dăruirea și iubirea văzute în perspectiva unei viitoare căsnicii.

În ultimele zile ale anului, grupurile de urători — numite *cete*, *crile* sau *benzi* — pornesc cu *pluguşorul*, cu *capra*, cu *ursul*. Jocul cu capra are diverse variante: astfel, în Muntenia se numește *brezaia* și poartă mască de pasăre, iar în Transilvania se numește *turca*. După două zile de „activitate", turca... moare; are loc o parodie de procesiune funebră, la capătul căreia masca e aruncată, iar urătorii se așază la un ospăț. Tot în aceste zile, pe ulițele satului apar *haiducii* — numiți în unele locuri *jieni*, după numele vestitului Iancu Jianu — care dau un fel de reprezentații teatrale, și *bungherii* — dansatori numiți astfel din cauza nasturilor (*bumbi*) cusuți pe haine. Obiceiurile acestea există în toate regiunile țării, în forme identice, diferite doar ca terminologie. Originea lor este laică, precreștină în tot cazul, iar vechimea lor ancestrală a fost dovedită de cercetările folcloristicii și etnografiei comparate.

De ce nu sînt fete la Urecheşti?

Urările și jocurile de Anul Nou le încep *semănătorii* și *plugarii*. Poezia *pluguşorului*, veche ca și datina, conține, ca într-un tratat de veche agrotehnică, o descriere a tuturor muncilor agricole, de la alesul locului de arat și semănat pînă la coptul grînelor. Urarea „e o lungă poezie în versuri libere — scria Sadoveanu — în care se povestește cum s-a arat și semănat, cum a prins a crește holda, cum s-a dus jupîn gazda să vadă de i s-a pîrguit holda și, după ce i s-a pîrguit, cum a făcut ca s-o secere". Exagerarea artistică, metafora și epitetul de o plasticitate rar întîlnită, contribuie la evocarea unei lumi mitice în care se desfășoară munca și viața gospodarului. Jupînul gazdă, „omul de casă", cu o soție și fiică frumoase, e înconjurat de fini și fine, „nepoței și nepoțele / tot copile tinerele", pricepute, harnice, „care știu frumos a coase / nu care se plîng de trudă / și fac mămăliga crudă".

Acareturile — grajdurile, curțile, cămările — sînt pregătite, prin grija „găzdulesei", pentru „cuprinderea" recoltei. Umorul, aluzia caustică, ironia, care uneori se referă direct la gazdă, ori la o stare de fapt cunoscută de întreaga colectivitate sau la o anumită realitate general-istorică cunoscută, nu pot lipsi, ba sînt chiar obligatorii, fiind cerute de funcția tradițională a urării, care constă, printre altele, în a provoca buna dispoziție, veselia. Alături de „portretul" fierarului din sat, „cu luleaua-n dinți / cu ochii la soare zgîiți", de babele „cu dinții de lînă", apar fata bătrînă „cam bogată / rămasă nemăritată", morarul „ghebos /dar mintos" și mai ales fata gazdei, harnică de „șade-n dosu hornului / și roade muchiile cuptorului / cu niște mîini soponite / ca niște tinjeli pîrlite".

Cît de importantă este această latură a funcției uratului și colindatului — aceea de a produce veselia și buna dispoziție — se vede și din faptul că, cel mai adesea, atît

cetele de colindători cît și cele de urători cu plugul sau cu buhaiul sînt însoțite de măști, cu o suită întreagă de personaje, de dansatori și lăutari, de cete care dau reprezentații teatrale cu diferite „drame populare", cum ar fi haiducii, nunta țărănească, mocănașii, unde funcția de urare poate să și lipsească, sau este, în cel mai bun caz, puțin dezvoltată, spusă cu prilejul primirii darurilor.

Alaiul măștilor animaliere — *capra* sau *brezaia, cerbul, căiuții, ursul* etc. — chiar dacă diferă de la județ la județ, de la sat la sat sau de la ceată la ceată, îndeplinește aceleași rosturi. Numeroasele travestiri antropomorfe — miri și mirese, moși și babe (care simbolizează pe strămoșii satului), căldărari, neguțători, ofițeri, ciobani, ursari, „cavaleri" și domnișori — cer din partea celor costumați nu numai ingeniozitate și pricepere în realizarea costumului, ci și fantezie, imaginație liberă, debordantă. Aceasta le permite să creeze, de fiecare dată, la fiecare casă, replici și mișcări spontane, improvizate, dar care individualizează, diferențiază și definesc mereu masca și travestirea.

Folcloristul suedez Waldemar Liungman, care a cercetat formele, răspîndirea și sensul obiceiurilor populare la toate popoarele dintre Eufrat și Rin, e de părere că între jocurile noastre cu măști și spectacolele mimilor bizantini există certe legături. Mimii bizantini reprezentau ultimele rămășițe ale „misterelor" antice, mai precis ale cultului lui Dionisos — Bachus, zeul vinului. După oficializarea creștinismului biserica le-a blamat și sinoadele ecumenice le-au condamnat mereu, cu vehemență. Totuși, în ciuda tuturor interdicțiilor, mimii și-au continuat activitatea, ducînd mai departe tradiția jocurilor antice și făcînd să biruie dorința de spectacol a omului.

La jocurile de Anul Nou, *tradiția* formează numai cadrele mari, fiecare participant avînd libertatea să acționeze în măsura inventivității sale, dar numai în limitele acestor cadre. Astfel, prin afinitățile genetice cu *Commedia dell'arte* *, jocurile acestea stau la originea teatrului cult.

Datinile românești de sfîrșit și început de an cuprind, pe lîngă jocul măștilor și travestirilor antropomorfe și zoomorfe, și adevărate reprezentații teatrale cu „piese populare" de tipul *jienilor, brîncovenilor, nunta țărănească* ș.a., inclusiv cele cu subiecte biblice, în care faptul istoric concret este adesea mai pregnant decît legenda din care s-a inspirat creatorul popular. Datorită faptului că uneori aluziile erau directe și ascuțite, trupele de urători (numite și *tacîmuri de irodari*) aveau nevoie de aprobarea organelor polițienești. Textul urărilor era cenzurat și nu de puține ori se interzicea jocul însuși. La Iași, spre sfîrșitul secolului trecut, poliția a interzis urătorilor să recite textul respectiv; indignată, populația orașului a protestat, cerînd să se aprobe „irodarilor" să-și facă meseria. E cunoscut și un caz mai vechi, de pe la 1665, cînd locuitorii din Cergăul-Mic (Transilvania) s-au plîns că pastorul luteran interzisese colindatul. Interesant e faptul că folcloriștii au obținut unele din cele mai cunoscute texte pentru trupele de irozi nu de la interpreți, ci de la organele politice și administrative care cenzuraseră și reținuseră textele respective.

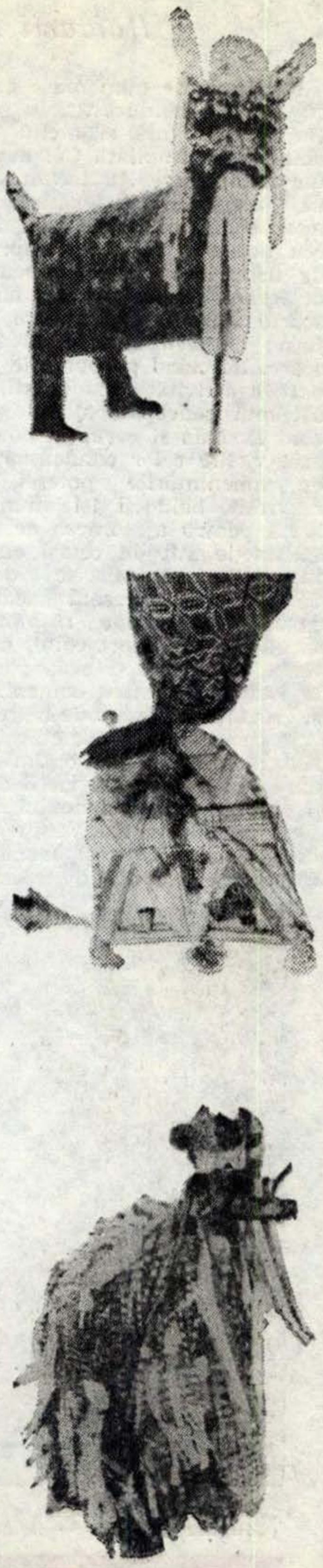

* Spectacol desfășurat fără un text scris, ci numai cu un subiect anume și cu personaje tradiționale; actorii unui asemenea spectacol erau de obicei mascați.

Haiducii și poterașii

Nebănuit de numeroase au fost reprezentările teatrale cu „piesele haiducești", în care haiduci vestiți ca Jianu, Bujor ș.a., cîntă și recită versuri oglindind revolta și obida celor împilați. Cel mai adesea, piesa debutează cu un dialog între *Anul Nou* și *Anul Vechi*; aceste personaje alegorice fac legătura cu sărbătoarea care prilejuiește spectacolul. Haiducii își așteaptă căpetenia. Sosirea acesteia, relatarea împrejurărilor în care a scăpat de urmărirea poterei precum și anunțarea pregătirilor de iernat, trezesc bucuria haiducilor. Dar e o bucurie de scurtă durată, căci potera, aflîndu-le urma, îi înconjură; haiducii sînt legați în lanțuri și duși la închisoare. Refuzînd propunerile de „boierire" ori de abandonare a activității haiducești, căpetenia și oamenii săi își așteaptă pedeapsa. Mama sau iubita căpeteniei, cunoscînd lăcomia și corupția poterașilor, răscumpără cu bani grei viețile celor condamnați. Fără a se lăsa intimidați de amenințările poterei, de greutățile vieții de răzvrătit, haiducii își anunță hotărîrea de a continua lupta pentru ajutorarea celor împilați, veste primită cu satisfacție atît de cetași cît și de gazdele și privitorii în fața cărora se desfășoară „jocul". Urarea de mai bine adresată gazdei de către „haiduci", ca și darurile cu care e răsplătită ceata, capătă simboluri sociale. Jocul, spectacolul, nu numai că înveselește asistența, ci creează și acea stare de bucurie, de încredere în forța colectivă a oamenilor în stare să biruie piedici și greutăți ce păreau de netrecut.

În general vorbind, obiceiurile populare de Anul Nou sînt manifestări ale optimismului și veseliei; aspectele dure sau tragice ale vieții devin și ele subiect de glumă și parodie și pragul noului an e trecut în această atmosferă reconfortantă. Venite din negura veacurilor pînă la noi, aceste datini formează și ele una din punțile care leagă prezentul de trecut.

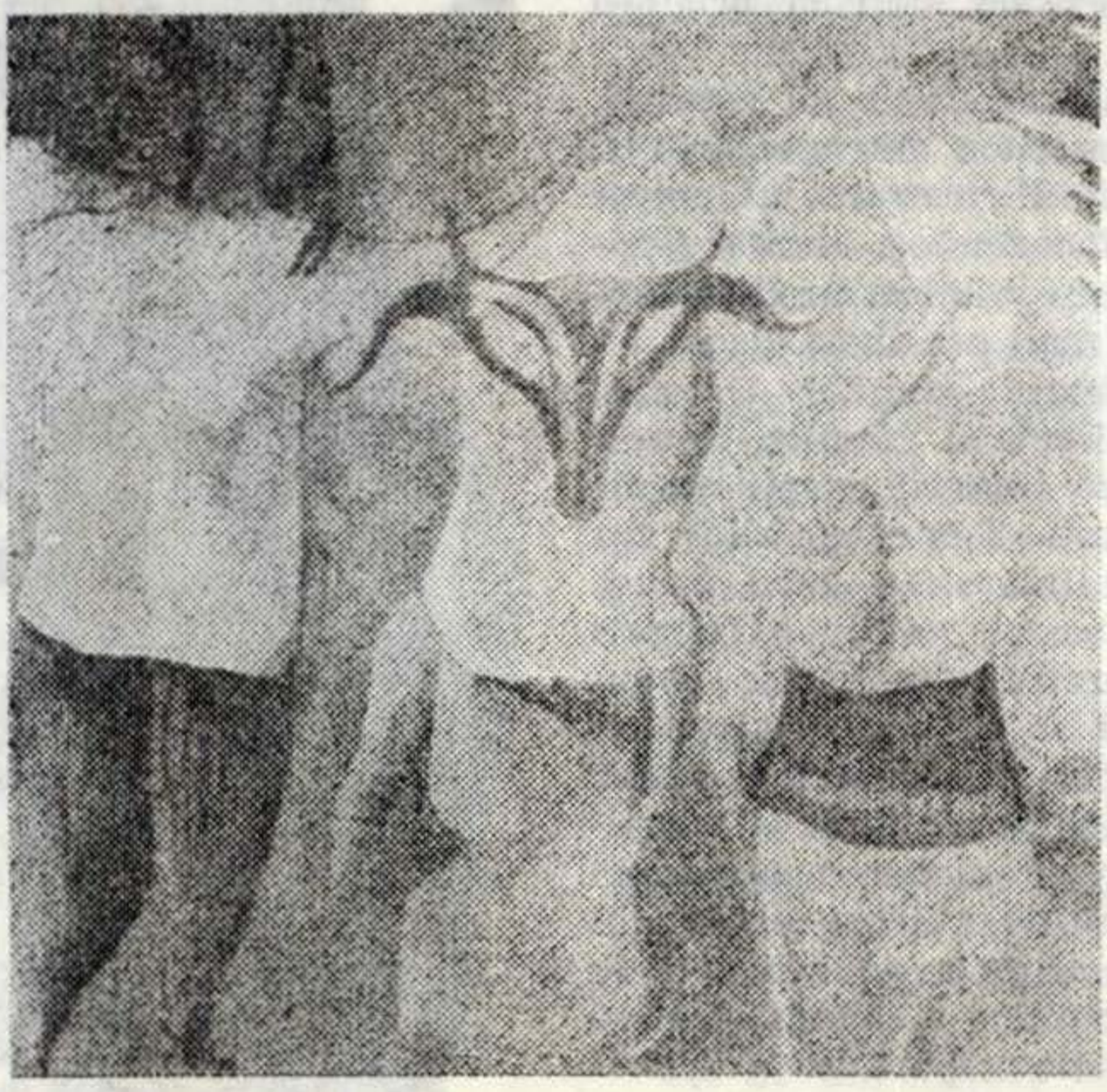

„Jocul caprei". Detaliu dintr-o pictură de Ioan Gânju (Galeriile „Apollo" — noiembrie 1971)

PLANȘELE NOASTRE

① O vîlvătaie uriașă mistuia acum trei secoie orașul de pe estuarul Tamisei (*Arde Londra!* p. 71)

② Printre admirabilele ③ fresce ale monumentelor din nordul Moldovei pe care participanții la Congresul Internațional de Studii Bizantine au avut prilejul să le contemple s-au numărat un fragment reprezentînd pe doamna Elena, soția lui Petru Rareș (Humor), precum și un detaliu din scena „Scara lui Ioan Climax" (Sucevița). (*28 istorici în vizită la „Magazin istoric"*, p. 2)

④ Wilhelm Tell — unul dintre subiectele revistei noastre în anul care vine („*Magazin istoric* în 1972", p. 37)

ГІЖДАЄДЄNA

magazin istoric în 1972

A trecut (sau aproape a trecut) încă un an - al cincilea pentru revista noastră. Prilej de bilanţ al ultimelor 12 numere, prilej de proiecte pentru viitoarele 12.

Recitind mica noastră expunere de anul trecut (nr.12/1971), constatăm cu o legitimă satisfacţie că ne-am respectat făgăduielile. Glorioasa aniversare a unei jumătăţi de veac de la crearea P.C.R. a fost pe larg oglindită în paginile "Magazinului istoric". Acelaşi lucru se poate spune şi despre alte date şi evenimente despre care am anunţat că ne vom ocupa: 150 ani de la răscoala lui Tudor Vladimirescu, 100 ani de la Comuna din Paris, Congresul de bizantinologie de la Bucureşti etc.

Ne-am îndeplinit, credem noi, şi celelalte promisiuni - începînd cu tematica articolelor anunţate şi sfîrşind cu cronologiile, microportretele, micile dicţionare, concursul cu premii etc., etc. Judecînd după scrisorile primite şi mai ales după proporţiile tirajului, revista pare să se fi achitat în mod satisfăcător de sarcinile ce-i reveneau.

Dar ceea ce ne interesează în primul rînd acum sînt perspectivele pe 1972. Evident, atenţia noastră se va concentra cu prioritate, ca şi în trecut, asupra istoriei patriei. A existat o dinastie a regilor daci? Unde a fost Argedava lui Burebista? Care sînt cele mai recente dovezi despre continuitatea poporului român pe teritoriul locuit de daco-romani? Iată doar cîteva întrebări de istorie antică la care cititorii vor găsi răspuns în paginile revistei.

Un larg spaţiu va fi consacrat unor teme ca: cei mai de seamă domni şi dregători ai Ţării Româneşti, Moldovei şi Transilvaniei; începuturile scrisului şi ale tiparului în limba română; rolul istoric al ţărănimii libere şi al meşteşugarilor; marile tezaure ale trecutului nostru; republica în cugetul şi faptele înaintaşilor; din cronica naţionalităţilor conlocuitoare etc.,etc., etc.

Lupta clasei muncitoare din ţara noastră şi a partidului său de avangardă va constitui mai departe o preocupare majoră a "Magazinului istoric" Începînd cu crearea Asociaţiei Generale a Lucrătorilor din România şi sfîrşind cu eroicele bătălii ale comuniştilor în perioada 1921-1945, vom evoca o serie de momente cruciale ale lungii şi grelei lupte, împreună cu portretele celor care s-au aflat în fruntea ei. Aniversarea a 50 ani de la crearea U.T.C.-ului va fi un bun prilej pentru a scoate în evidenţă rolul jucat de tineret, sub conducerea partidului, în această perioadă.

Istoria universală va fi şi ea prezentă prin numeroase subiecte, cu un registru foarte variat: de la răscoale ale sclavilor în antichitate pînă la debutul aventurii automobilistice, de la capitalele Europei feudale pînă la giuvaerurile Cambodgiei străvechi, de la comorile nomazilor sciţi pînă la ravagiile ciumei negre, de la uimitoarele înfăptuiri ale lui Petru cel Mare pînă la rivalităţile anglo-americane pe fronturile celui de-al doilea război mondial...

Rubricilor existente li se vor adăuga altele noi. Încă în ultimele numere ale acestui an, au început să apară ştirile scurte, grupate sub titlul comun Clio anunţă: ne propunem să dăm extindere informaţiei succinte şi cît mai prompte. În cadrul Marilor procese ale istoriei, vom prezenta unele dintre cele mai pasionante cazuri pe care le-au cunoscut sălile de judecată. Fiecare număr va cuprinde şi o pagină de jocuri - cuvinte încrucişate, rebusuri, anagrame etc. - bineînţeles, pe teme istorice.

În sfîrşit, chiar în numărul viitor vor apare primele întrebări ale noului nostru concurs, pe care îl aşteaptă cu nerăbdare zeci de mii de cititori.

Sperăm că, şi de data aceasta, ne vom respecta făgăduielile. La revedere, deci peste o lună, în 1972. LA MULŢI ANI!

Magazin istoric

Așa vă place istoria

Erich Segal a devenit celebru în lumea întreagă datorită unui roman — Love Story (Poveste de dragoste). Tradusă în 21 limbi, printre care și româna („Secolul 20", nr. 1, 2, 3/1971, Povestea de dragoste **s-a difuzat în peste 100 000 000 exemplare, înregistrînd unul dintre cele mai răsunătoare succese de librărie ale ultimilor ani.**

Dar Erich Segal este un romancier cu totul întîmplător, care citindu-l pe Catullus, apreciază propria sa Love Story **drept un „mic nimic". Profesor de literatură latină și greacă la faimoasa Universitate americană Yale, el a publicat în rest doar eseuri despre Euripide, traduceri din Plaut și studii despre societatea romană antică. Toate acestea i-au creat o solidă reputație printre specialiști.**

Cu o astfel de carte de vizită, Erich Segal și-a putut permite să abordeze istoria propriu-zisă. Episodul pe care-l relatează mai jos, deși poate părea celor neavertizați rodul unei fantezii scriitoricești, este pe deplin autentic. Autorul ni-l povestește într-un stil modern și plin de vervă. Dar tonul sprințar nu știrbește cu nimic din seriozitatea cu care e tratat conținutul: toate datele, toate faptele, toate amănuntele corespund realității istorice.

De fapt, nu numai Imperiul ci toată lumea antică a fost scoasă la licitație în acea seară.

În secolul II e.n., Roma domina o suprafață de aproximativ 2 700 000 km², din Scoția pînă în Sahara, de la Oceanul Atlantic pînă la Eufrat. Ea stăpînea piramidele, Parthenonul și fiecare măsłin dintre Arabia și Spania. Imperiul cuprindea Londra și Parisul, orașe care nu erau încă ceea ce aveau să devină, ca și Atena și Alexandria, orașe care nu mai erau ceea ce fuseseră. Bineînțeles, Roma însăși făcea parte din Imperiu. Cetatea Eternă se afla la apogeul gloriei sale antice. Pe scurt, domeniul aflat în posesia ei avea proporții impresionante.

Și totuși, într-o seară, acest domeniu a fost pus la dispoziția celui care oferea mai mult. În ansamblul său. Toate elementele menționate mai sus, plus alte splendori, prea numeroase pentru a mai fi puse la socoteală. Da, întregul Imperiu roman a fost într-un rînd scos la licitație. Data : 28 martie 193. Povestea este tragicomică.

Culmea e că omul care avea să devină împărat la miezul nopții și-a început cina din seara de 28 martie fără a avea nici cea mai vagă bănuială că va folosi la desert tacîmurile imperiale. Ca totdeauna, evenimentele mari se produc tocmai atunci cînd te aștepți mai puțin. Numele celui în cauză era Didius Julianus. Spuneți că numele nu e celebru? Nu uitați că Julianus nu a făcut altceva decît să-și cumpere puțină faimă. Un tîrg cinstit, deoarece a plătit un preț mic pentru această faimă. Cît de mic a fost prețul e încă prea de vreme s-o spunem. Important e, în primul rînd, să aflăm cum s-au desfășurat evenimentele. Și pentru aceasta trebuie să pomenim la iuțeală ceva despre începuturile Imperiului roman.

Vivat Caligula!

În timp ce clădea, pe ruinile republicii romane, ceea ce, folosind un eufemism, numea un „principat", Octavian August și-a creat un corp de gardă cu sarcina de a păzi palatul și de a-i furniza ordonanțe. Erau așa-numitele **cohortes praetorianae** sau garda pretoriană, cu un efectiv de vreo 5 000 soldați. Puterea acestor cohorte consta în faptul nu numai că aveau ostași de elită, ci și că erau singurele unități militare din zona Capitalei. August le-a încartiruit la Roma și în jurul ei. Dar urmașul său, Tiberiu, a hotărît că niște soldați care aveau o misiune specială meritau un sediu special și a instalat tabăra pretorienilor sub zidurile cetății, pe colina Quirinal. Acum membrii gărzii erau cu toții laolaltă și puteau fi mult mai eficienți. O eficiență cu totul deosebită.

Să facem socoteala : pretorienii erau singurele trupe din Roma și din preajma ei. Roma stăpînea lumea. Deci cel de care ascultau pretorienii... Încă din primele săptămîni, prefectul (comandantul) lor avea un cuvînt greu în treburile statului. Și, uneori, mai mult decît un cuvînt.

Sejanus, de pildă, l-a convins pe Tiberiu să se retragă la Capri și să-i dea lui mînă liberă la Roma. Dar Sejanus a fost prea ambițios și a sfîrșit-o rău, deoarece nu se mulțumea cu puterea, ci voia să dobîndească și onorurile cuvenite împăratului.

Urmaşul său, Macro a hotărît că Tiberiu trăise destul şi că venise timpul să fie înlocuit de Caligula. În consecinţă, Macro a pus la cale uciderea lui Tiberiu şi le-a poruncit pretorienilor să-l agreeze pe Caligula. La rîndul lor, pretorienii nu au avut nici o dificultate în a convinge Senatul. **Vivat Caligula !**

Peste cîţiva ani, corpul de gardă a încetat să-l mai aprecieze pe Caligula. Acesta era un dezechilibrat. Dovada cea mai bună este că nu-i trata pe pretorieni cu respectul cuvenit. Drept care, ei l-au ucis într-o după-amiază a anului 41 e.n.

Vespasian s-a impus pretorienilor...

În aceeaşi după-amiază, în timp ce jefuiau palatul, pretorienii l-au descoperit pe Claudiu, bătrînul unchi al lui Caligula, care se ascundea după o perdea, ca Polonius în *Hamlet*. Într-un brusc elan de afecţiune, membrii corpului de gardă l-au proclamat împărat şi l-au dus pe sus la Senat, pentru a obţine investitura. Claudiu era prea speriat pentru a le tempera entuziasmul (sau, cel puţin, aşa susţine Suetonius).

Asemenea întîmplări i-au făcut pe pretorieni să-şi dea seama de puterea de care dispuneau. De ei depindea, literalmente, instaurarea şi răsturnarea împăraţilor. Vicleana Agrippina, soţia lui Claudiu, era la curent cu acest lucru. Ea a reuşit să-i convingă pe soldaţi că urmaşul cel mai indicat al lui Claudiu era fiul ei dintr-o căsătorie anterioară. În faţa unui candidat susţinut de corpul de gardă, nici un senator nu îndrăznea să pună întrebări jenante, ca de exemplu : „Unde este moştenitorul legitim ?" Mai ales dacă senatorul respectiv ţinea la propria sa viaţă. Şi cum ţineau cu toţii la vieţile lor, senatorii l-au proclamat împărat pe fiul Agrippinei, Nero.

Greşeala filozofului împărat

Dar să nu fim prea severi cu pretorienii numai pentru că au impus romanilor cîţiva împăraţi care nu erau în toate minţile. Soldaţii din cohortele de pază erau, cel puţin la început, nişte excelenţi luptători. Ştiau ce înseamnă disciplina şi se purtau convenabil sub suverani pe care-i respectau. S-au comportat admirabil sub Vespasian (70-79 e.n.), la fel sub Titus şi Domiţian (79-96).

Atitudinea lor a fost exemplară în timpul domniei aşa-numiţilor împăraţi buni : Nerva, Traian, Hadrian (care se ocupa personal de instrucţia trupelor), Antoninus Pius şi Marc Aureliu.

Dar Marc Aureliu a făcut o greşeală.

Da, acest mare om, acest înţelept şi uman filozof-împărat, a făcut o singură eroare tragică. În loc de a se inspira din exemplul celor patru predecesori şi de a alege pe cel mai calificat general pentru a-i urma la tron, el s-a oprit asupra propriului său fiu. Pentru Imperiul roman, aceasta a însemnat începutul sfîrşitului.

Pe fiu îl chema Commodus. Pare aproape de necrezut că un astfel de degenerat era progenitura unuia dintre cei mai de seamă conducători ai Romei. Nu am intenţia să scriu despre scandalurile provocate de domnia lui Commodus, despre cele trei sute de concubine ale sale. Nici nu voi intra în amănunte asupra carierei lui în arenele de circ, unde a ucis pe nenumăraţi gladiatori, deţinuţi, lei, tigri, elefanţi şi — cînd i se năzărea — chiar spectatori. E suficientă descrierea unui vechi biograf care spune despre Commodus că era **turpis, improbus, libidinosus ore quoque, pollutus et constupratus** (josnic, ticălos, libidinos, spurcat la gură şi desfrînat). Sau, mai pe scurt, **impurior Nerone** — mai scîrnav decît Nero.

Dar Commodus a domnit doisprezece ani. Şi poate că ar fi rămas şi mai multă vreme pe tron, dacă nu ar fi împins prea departe obrăznicia, jignind garda pretoriană.

Nici unuia dintre soldaţi nu-i păsa că împăratul îşi construise o statuie din aur curat, în greutate de aproape 500 kg, reprezentîndu-l pe el însuşi, nici că răsbotezase numele lunilor după diversele sale titluri, nici că dăduse ordin Senatului ca numele Romei să fie schimbat în **Colonia commodiana.** La urma urmei, romanii mai avuseseră împăraţi nebuni. Dar într-o bună zi, în faţa tuturor soldaţilor din corpul de gardă, Commodus l-a împins pe comandantul lor în bazinul cu apă din palat, silindu-l apoi să danseze gol sub ochii concubinelor imperiale şi, în cele din urmă, omorîndu-l.

Laetus, noul prefect al gărzii, a înţeles din instinct ceea ce îi revenea ca sarcină de primă urgenţă : să se descotorosească de Commodus. În complot au mai intrat Marcia, una dintre amantele împăratului, şi majordomul său, Eclectus. Aceştia l-au otrăvit pe Commodus în ajunul Anului Nou 192. Dar cum toxicul părea că acţionează prea lent, împăratul a fost sugrumat de un luptător profesionist în cursul uneia dintre cele opt băi pe care le lua zilnic.

Noul an a început într-un fel cu adevărat nou. Laetus alesese ca urmaş al lui Commodus pe venerabilul şi virtuosul senator Pertinax. Trupele şi-au dat acordul cu candidatura prefectului lor, dar au început să murmure imediat ce Pertinax le-a spus că lozinca lor va fi de acum înainte : „Purtaţi-vă asemenea unor soldaţi".

Să se poarte asemenea unor soldaţi ? După doisprezece ani de delăsare ? Cu siguranţă că împăratul glumea.

Dar Pertinax nu glumea. Era un om serios, cinstit, mult prea cinstit pentru acele vremuri. El dorea o întoarcere la disciplină şi austeritate, străvechile virtuţi ale romanilor. Însufleţit de nobile idealuri, Pertinax a introdus tot soiul de reforme, reducînd la jumătate chiar şi cheltuielile palatului şi scoţînd la licitaţie luxoasa mobilă a lui Commodus. Mesele imperiale au devenit extrem de frugale : salată, legume şi o minusculă porţie de carne. Era într-adevăr, un om virtuos.

Tronul vacant

Drept care toţi soldaţii îl detestau.

Încă din primele clipe, slujitorii palatului i-au îndemnat pe pretorieni să ucidă pe disciplinatul împărat care pusese capăt anarhiei. Şi astfel, la 87 zile după urcarea sa pe tron, Pertinax s-a trezit cu Laetus şi un grup de soldaţi care, după expresia unui istoric, „s-au declarat ultragiaţi de cucernicia sa". Pretorienii l-au ucis, ducîndu-i capul în tabăra lor. Era în ziua de 28 martie, anul 193, şi nu mai

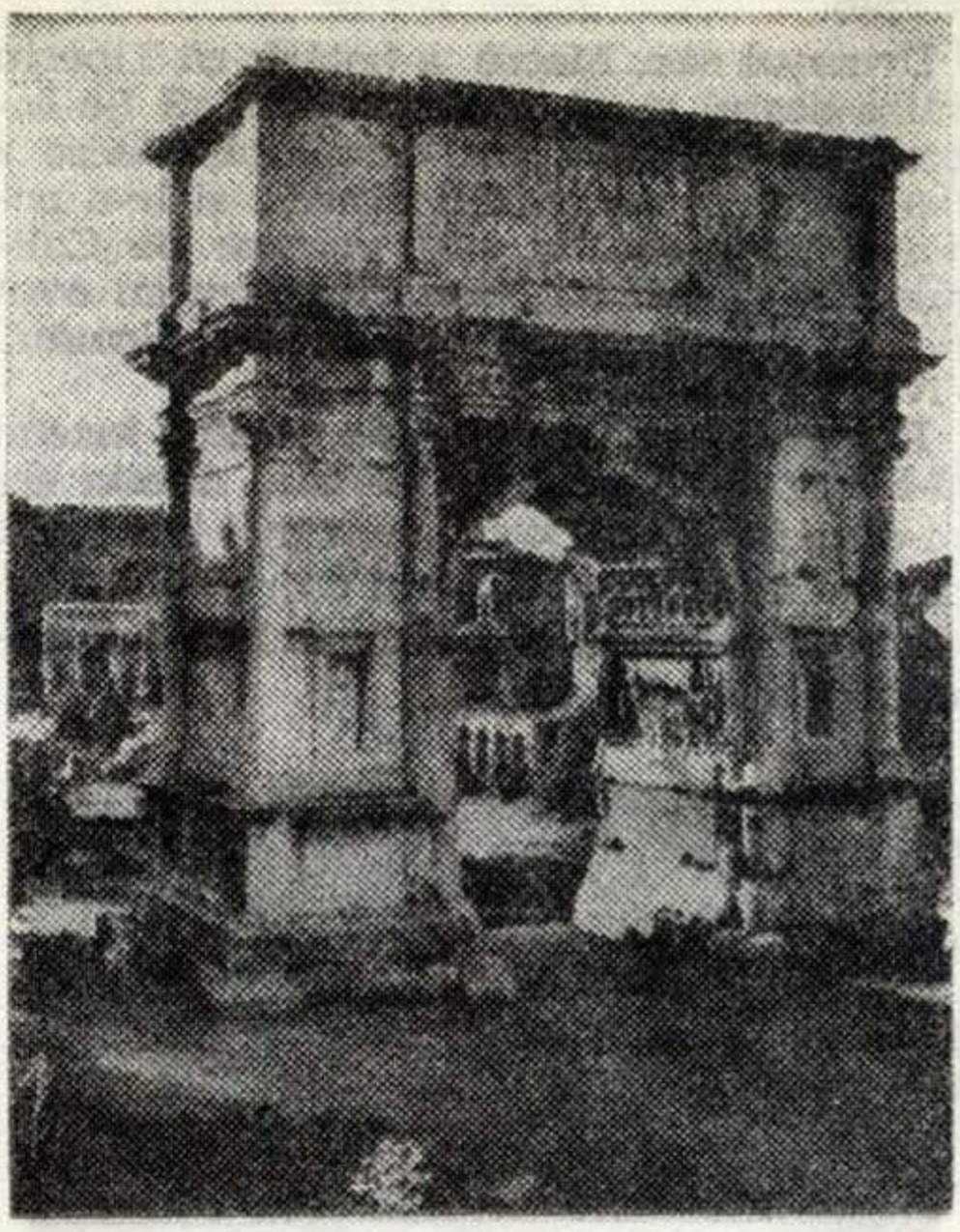

...ca şi fiul lui Titus, în cinstea căruia Domiţian a înălţat acest arc de triumf la intrarea în Forul Roman. (În ilustraţia de la p. 25, arcul de triumf este vizibil în perspectiva de pe Via Sacra)

rămăsese decît o mică problemă de rezolvat.

Nimeni nu avea nici cea mai mică idee despre urmaşul lui Pertinax. Cine trebuia să se suie pe tronul Romei ? S-ar putea crede că, deoarece viitorul întregii omeniri era în joc, pretorienii ar fi trebuit să anticipeze această chestiune. Numai că ei o neglijaseră. Şi acum, într-un fel, era prea tîrziu.

Seara abia începuse : asasinatul avusese loc cu puţin înainte de asfinţitul soarelui. Roma îşi lua cina. În curtea palatului zăcea un trup fără cap. Capul împăratului se afla la cîteva sute de metri de zidurile cetăţii, în afara ei, în mîinile gărzii pretoriene. O situaţie dramatică. Simbolică. Şi adevărată.

A fost o clipă de grea încercare. Soldaţii erau atît de întărîtaţi, încît Laetus s-a temut să vorbească, pentru a se propune pe sine însuşi sau pentru a propune pe altcineva drept candidat la tron. Ceea ce a urmat a fost numit de către senatorul şi istoricul Dio Cassius „întîmplarea cea mai ruşinoasă de care a avut vreodată parte Roma" *.

---

* Trei istorici ai antichităţii relatează această neverosimilă întîmplare, dar eu am acordat creditul cel mai mare lui Dio Cassius (circa 150-235), un senator care a fost martor ocular şi care „a participat personal la toate cele auzite, văzute şi vorbite" **(Cass Dio, Epitome 73-3). — n.a.**

Nu se știe a cui a fost inițiativa, dar peste puțină vreme soldații au început să cutreiere în goană străzile Romei strigînd că tronul imperial era scos la licitație și că va fi cedat celui care va oferi suma cea mai mare. Roma era pusă la mezat *.

Cine putea răspunde unei astfel de oferte? Era limpede că nici unul dintre senatori nu se încumeta la una ca asta. Stăteau cu toții acasă și nu se aventurau nici măcar în apropierea colinei Quirinal, de frică să nu împărtășească soarta lui Pertinax. Nu era un moment prielnic pentru un om cinstit, ci o situație creată parcă la comandă pentru un oportunist lipsit de scrupule.

Primul candidat sosit la fața locului a fost Sulpicianus, primarul Romei **(praefectus urbi)**. Probabil că apariția sa a făcut o impresie atît de bună asupra soldaților, încît ei au încuiat porțile cetății în nasul celorlalți candidați.

Pînă ce Didius Julianus a prins de veste.

O domnie de 66 zile

Cine era Didius Julianus? Un afacerist lacom și gras, atît de imoral încît fusese într-un rînd exilat de nimeni altul decît de Commodus.

Dar Didius Julianus era totodată și cel mai bogat om din Roma.

Știrea despre oferta soldaților l-a surprins în toiul cinei. De fapt, el nu prea ar fi avut chef să plece de la masă, dar s-a lăsat convins de insistențele soției și fiicei sale. Istoria nu ne oferă amănunte precise, știm doar că argumentele familiei l-au determinat să participe la licitație.

Peste cîteva minute, Didius Julianus zorea pe străzile Romei, însoțit de ginerele său, Repentinus. Pe măsură ce se apropiau de zidurile cetății, auzeau din ce în ce mai clar strigătele deșucheate ale soldaților. După cît se părea, Sulpicianus îi atrăsese de partea sa, dar Julianus nu s-a descurajat.

Cocoțați pe ziduri, pretorienii nu l-au lăsat să treacă. Imperiul era scos la mezat și Didius Julianus nu putea să participe la licitație. Perspectiva instaurării pe tron a lui Sulpicianus se contura din ce în ce mai amenințătoare.

În disperare de cauză, Julianus și-a declinat identitatea. Fără nici un folos însă. Mai hotărît ca oricînd, el a recurs la o metodă ingenioasă, transmițînd soldaților un mesaj cu ajutorul unor pancarte care ajungeau pînă la coama zidurilor. Ceea ce anunța el era intenția de a „reabilita amintirea lui Commodus". Ideea s-a dovedit genială. În cîteva clipe, o scară a fost coborîtă pe ziduri și corpolentul milionar s-a grăbit să urce treptele.

A început astfel lupta dintre Didius Julianus și primarul Sulpicianus. Soldații se delectau. Cînd licitația a ajuns la 23 000 sesterți, Julianus a făcut un pas îndrăzneț. În loc să mărească oferta cu o sută sau două, el a strigat: „Douăzeci și cinci de mii de sesterți!".

Aceasta a pus capăt tîrgului. Didius Julianus a fost aclamat ca împărat.

Fiecărui soldat îi reveneau, în moneda de astăzi, vreo 1 200 dolari. Dar pe moment, valul de entuziasm a măturat din calea sa orice considerente materiale. Didius Julianus a fost purtat în triumf pe străzile Romei.

Garda pretoriană știa care era etapa următoare: confirmarea de către Senat. S-a aranjat la iuțeală o ședință de seară, în cursul căreia Julianus a ținut o cuvîntare semănînd mai mult cu un discurs electoral. În esență, el a spus că, dînd curs dorinței concetățenilor săi, a acceptat să ia în mîini frînele țării. „Vin în fața voastră singur", a adăugat Julianus, fără să pomenească nimic despre sprijinitorii săi bine înarmați care înconjurau clădirea Senatului. Dar nu era nevoie să vorbească despre ei, senatorii le simțeau prezența.

După ce a adus mulțumiri în dreapta și în stînga, noul împărat și suita sa s-au îndreptat spre palat, unde au dat peste trupul decapitat al lui Pertinax. Julianus a izbucnit în rîs. Hohotele lui s-au întețit atunci cînd a văzut frugala cină pe care predecesorul său nu apucase s-o mănînce. Legume? Julianus a poruncit ca mîncarea să fie aruncată la cîini și să i se servească un ospăț în toată puterea cuvîntului. El nu uitase că fusese sculat de la masă, din considerente de ordin statal.

De fapt, scurta domnie a acestui împărat ar putea fi descrisă drept un unic și lung banchet. Doritor să cîștige încrederea și respectul senatorilor, el îi invita mereu la ospețe.

Dar aceasta nu l-a făcut cu nimic mai acceptabil în ochii politicienilor, care îl urau, așa cum îl ura și poporul. Domnia sa a durat 66 zile. La 1 iulie 193, armata lui Septimiu Sever a intrat în Roma și l-a detronat pe cel care cumpărase imperiul între două feluri ale cinei.

Septimiu Sever s-a dovedit un împărat destul de destoinic. În orice caz, înțelepciunea sa nu lasă loc la îndoieli. Prima lui măsură a fost dizolvarea gărzii pretoriene. Așa și-a încheiat existența formația militară care organizase cea mai uluitoare licitație din istorie.

Erich SEGAL

---

* În celebrul său eseu asupra declinului Romei Montesquieu relevă că și alții **au cumpărat** Imperiul, dar nimeni nu se mai **tîrguise** încă înainte de a-l achiziționa. — **n.a.**

ALARMĂ ÎN MUNȚII BANATULUI

WILLIAM MARIN,
GHEORGHE I. OANCEA

Starea de spirit antifascistă a poporului român, de atîtea ori manifestată în perioada premergătoare conflagrației, și amplificată apoi în conștiința locuitorilor țării de Dictatul odios de la Viena, de intrarea în țară a trupelor naziste, de instaurarea regimului militaro-fascist și apoi de tîrîrea României în războiul hitlerist a constituit suportul mișcării de rezistență împotriva dictaturii antonesciene și a dominației hitleriste *. Conducătorul și organizatorul acestei mișcări a fost partidul comunist, în pofida prigoanei și a represiunilor crîncene dezlănțuite împotriva sa. La 8 iulie 1941 o circulară a C.C. al P.C.R. preciza că sarcinile majore ale comuniștilor constau în organizarea unei largi și puternice rezistențe antifasciste. În platforma-program a P.C.R. din septembrie 1941, intitulată „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională", ideea centrală o forma asigurarea premiselor pentru unirea tuturor partidelor, grupărilor și persoanelor politice, a tuturor patrioților într-un front unic de luptă în vederea răsturnării dictaturii militaro-fasciste și a întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste. În partea finală a platformei se sublinia, printre altele, că „sabotajul și luptele de partizani ale poporului român grăbesc zdrobirea ocupanților hitlerișți și eliberarea țării". Comuniștii bănățeni, stimulați de indicațiile de o deosebită valoare teoretică și practică ale platformei-program au trecut în cursul anului 1942 la pregătirea luptei armate împotriva hitleriștilor și a regimului antonescian.

* Fragmente pregătite după volumul *Mișcarea antifascistă și revoluția populară în Banat*, Timișoara 1971. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

„PUNEȚI MÎNA PE TOPOR"

Încă din vara anului 1941, presa ilegală antifascistă editată sub îndrumarea P.C.R. la Timișoara, explica maselor populare necesitatea luptei armate împotriva fascismului și rolul mișcării de partizani. Astfel, publicația „Presa liberă" adresa locuitorilor următorul apel vehement : „Bărbați și flăcăi din spatele frontului, români din toate colturile țării cotropite de nemți, strîngeți rîndurile, formați-vă militărește în trupe de partizani, înarmați-vă, puneți mîna pe topor, pe coasă, pe orice aveți la îndemînă și porniți la luptă împotriva bestiilor fasciste. În duhul luptei drepte a lui Horea și Cloșca, a lui Avram Iancu și Tudor Vladimirescu care au luptat pentru libertate națională și a vitejilor de la Mărășești, Mărăști și Oituz". Numeroase apeluri de trecere la lupta de partizani conțineau frecvent și gazetele antifasciste „România liberă" (din Banat) și „Apărarea".

Comuniștii din Timișoara, Reșița, Anina, Bocșa și din alte centre, la inițiativa comitetului regional Banat al P.C.R. au purces la procurarea pe diferite căi a armelor de vînătoare, pușților Z.B., revolverelor, grenadelor de mînă, dinamitei și altele, ajungîndu-se astfel la crearea, în cursul anului 1942, a primelor depozite secrete de armament și muniții din Timișoara și Reșița.

Comitetul local P.C.R. din Reșița a ascuns armele și munițiile în locuința din comuna Lupac a lui Petru Musălin care lucra la fabrica de poduri de la Uzinele U.D.R. și era simpatizant al P.C.R. Membrii celulei din comuna Bozovici au primit sarcina să aleagă și să pregătească locurile în vederea adăpostirii viitorilor partizani în pădurile din Munții Semenic. De asemenea au fost procurate hărțile necesare, stabilindu-se locurile de refugiu în satele din împrejurimi.

Arestările masive operate de poliție în rîndurile comuniștilor și uteciștilor în anii 1942-1943 au frînat într-o anumită măsură aceste pregătiri, dar continuarea lor nu a putut fi împiedicată. Depozitele de armament din Timișoara și Lupac nu au căzut în mîna autorităților.

După reorganizarea Comitetului regional Banat al P.C.R. în anul 1943 sub conducerea lui Leontin Sălăjan, activitatea de strîngere a armamentului s-a intensificat. Antifasciști curajoși din Timișoara au dezarmat numeroși soldați și ofițeri germani, pe care-i prindeau pe șoseaua dintre Timișoara și Arad. Cantități importante de armament au fost procurate de organizațiile P.C.R. din Timișoara și Lugoj cu sprijinul unor militari patrioți, printre care și un locotenent de cavalerie din Lugoj, Adrian Dumitru. Orientarea spre lupta armată a comuniștilor bănățeni corespundea planurilor de acțiune adoptate de cadrele de bază ale partidului în vara anului 1943.

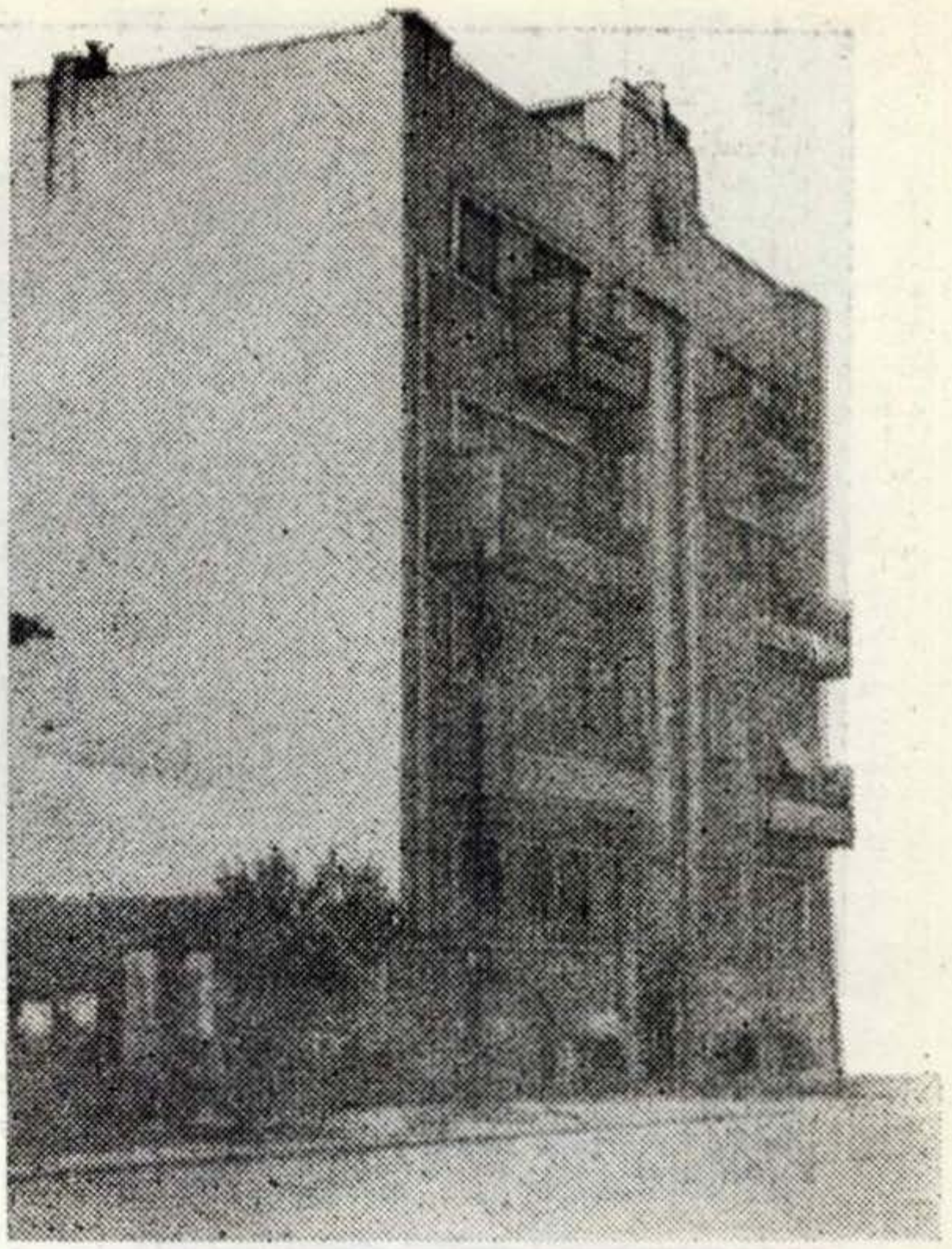

La etajul II al acestei clădiri din Timișoara, cartierul Fabric, a fost sediul conspirativ al grupului de partizani „Mărășești", unde s-au adunat și depozitat armele, echipamentul, explozibilul destinat Bocșei. De aici a pornit primul eșalon spre Munții Semenic

La începutul lui martie 1944, într-o casă conspirativă a partidului comunist din Timișoara, a avut loc o întrunire de mare însemnătate pentru dezvoltarea rezistenței antifasciste din Banat. La această întrunire au participat, ca reprezentanți ai P.C.R., Leontin Sălăjan, secretarul comitetului regional Banat, și Ilie Drăgan, membru în biroul regional, care se ocupa de problemele organizării rezistenței armate ; din partea conducerii bănățene a Uniunii patrioților au venit dr. Valeriu Novacu, dr. Ilie Murgulescu și dr. Coriolan Drăgulescu, Madosz-ul a fost reprezentat prin prof. dr. Bányai

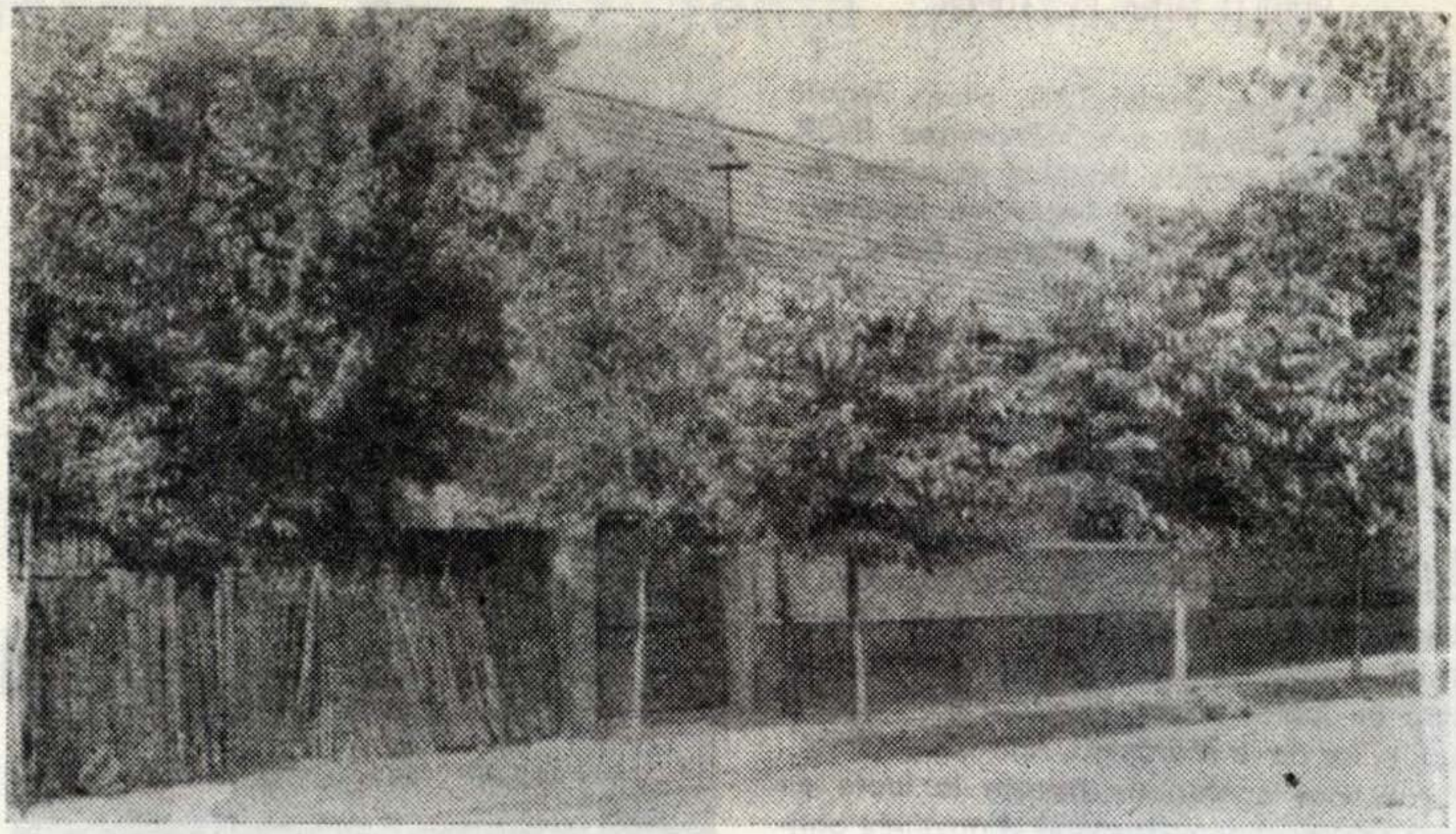

Casa tovarășului Francisc Feiler, tîmplar la uzinele Bocșa. In locuința sa au fost găzduiți tovarășii de la Timișoara. Aici s-a întocmit itinerarul și s-a pornit în misiune la 2 mai 1944

László, Iuhász Lajos și Szabo Etel, comitetele antifasciste sîrbești prin juristul Borislav Popovici, Apărarea patriotică prin tov. Ilona (numele real al acestei activiste n-a putut fi stabilit cu precizie). Participanții la întrunire au hotărît trecerea la organizarea luptei de partizani în Banat. În vederea conducerii acestei acțiuni s-a constituit Comitetul mișcării de rezistență alcătuit din Ilie Drăgan ca reprezentant al conducerii regionale P.C.R., muncitorul feroviar comunist Ștefan Plavăț, locotenentul Pavel Popa și locotenentul Adrian Dumitru. Ca secretar al comitetului a fost numit Ilie Drăgan cu misiunea de a coordona întreaga activitate a mișcării de rezistență armată din Banat.

Comitetul mișcării de rezistență din Banat a început o activitate intensă. Locotenentul Pavel Popa a trecut la organizarea primului grup de partizani. El s-a deplasat în aprilie 1944 în Munții Semenicului pentru a stabili locul amplasării taberei de partizani. Ofițerul a elaborat apoi un plan de luptă care a fost analizat și aprobat de Comitetul regional de partid.

Locotenentul Adrian Dumitru, care își făcea serviciul la o unitate militară din orașul Lugoj, și-a creat legături strînse cu un grup de ofițeri și soldați patrioți, ceea ce i-a permis să pună la dispoziția Comitetului mișcării antifasciste 50 arme de tip SKODA-CUGIR, două puști mitraliere, revolvere, grenade ș.a.

Organizațiile de partid și organizațiile de masă antifasciste au trecut la recrutarea luptătorilor din rîndurile muncitorilor metalurgiști din Reșița, de la Fabrica de mașini agricole Bocșa, de la Atelierele C.F.R. Timișoara, precum și dintre militarii care dezertaseră din armata antonesciană.

TABĂRA DE LA IZVOARELE BÎRZAVEI

Primul grup de partizani s-a constituit sub conducerea locotenentului Pavel Popa (care a dezertat în acest scop din Regimentul 16 artilerie) la sfîrșitul lunii aprilie 1944 și era format din Francisc Van (soldat care dezertase din Regimentul 5 vînători), Ion Jiva — lăcătuș, Nicolae Micu, Axente Bonțilă, — lăcătuș, Francisc Feiler, toți din Bocșa Română și alții. Grupul a fost întărit peste cîteva zile prin sosirea muncitorilor ceferiști timișoreni Ștefan Plavăț și Trifu Strizu.

Partizanii și-au instalat tabăra la izvoarele Bîrzavei, în apropiere de comuna Văliug. Ei au trecut apoi la recunoașterea obiectivelor ce urmau să fie atacate și distruse, și anume : barajul de la Văliug care asigura cu energie electrică Uzinele metalurgice din Reșița, tunelul de la Poarta, spre a împiedica transporturile de trupe pe linia Timișoara-București ș.a.

Comitetul regional Banat al P.C.R. a asigurat între timp recrutarea a 50 noi parti-

zani (din Timișoara, Reșița, Bocșa etc.) și a stabilit datele trimiterii lor in pădure. Partizanii aveau legături directe cu celula de partid din Bocșa Română, căreia i s-a încredințat printre altele misiunea de a asigura aprovizionarea cu alimente. Celula din Bocșa Română avea totodată legături directe cu colectivul de partid din Timișoara care se ocupa de problema rezistenței armate alcătuit din Ilie Drăgan, Maximilian Vardan, Pavel Silard, Ladislau Kling, Ela Ungar, precum și cu Comitetul local U.T.C. din Reșița, condus de Erich Wayand, care se ocupa de asemenea cu sprijinirea partizanilor și cu recrutarea de noi luptători.

În dimineața zilei de 11 iunie 1944 a sosit la Timișoara utecistul Carol Borsec ; el trebuia să servească drept călăuză unui transport de arme pentru partizani. Borsec era originar din Bocșa Română, cunoștea bine locurile din apropierea taberei de partizani. Pentru transportul armelor s-a folosit o autodubă a Manutanței din Timișoara, scoasă din incinta acesteia de șoferul M. Vardan care presta muncă forțată ca evreu. Vardan și Borsec, ambii în uniformă militară și cu acte false, au plecat cu autoduba la Lugoj unde au preluat din partea locotenentului Adrian Dumitru o pușcă mi-

Eroul partizan Ștefan Plavăț

Pavel Popa, membru de partid din 1939, locotenent de artilerie în rezervă

tralieră, 21 arme Z.B., 6 lăzi cu muniții, 2 lăzi grenade KISSEL precum și conserve, făină, cartofi, fasole și alte alimente. Transportul armelor s-a efectuat cu ordin de serviciu în toată regula iar șoferul avea carnet de bord și alte acte necesare.

Armamentul și alimentele, acoperite cu frunze, au fost depuse în pădurea din apropierea cantonului Jervanul Mic. Partizanii fuseseră informați în prealabil despre primirea armamentului într-o zi de duminică. Dată fiind însă o întîrziere în preluare, armamentul și alimentele n-au fost ridicate, jandarmii descoperind locul unde fuseseră depozitate.

Găsirea acestei cantități importante de arme și merinde a alarmat serios autoritățile militare din Banat care și-au dat seama că ele erau destinate unui grup de partizani. Inspectoratul general al jandarmeriei a intervenit direct la Marele Stat Major, cerînd să se urgenteze identificarea sursei exacte a armamentului.

O MOARTE EROICĂ

Legiunea de jandarmi din județul Caraș a intensificat controlul populației flotante, în special la Anina, de unde primise informații că s-au văzut umblînd persoane sus-

pecte. Cu acest prilej Francisc Van, trimis de comandantul grupului de partizani să cumpere alimente în cantități foarte mari, la Anina, devenise suspect jandarmilor și în seara zilei de 17 iunie 1944 a fost arestat.

Van nu era un comunist călit în lupta ilegală, ci un om cu caracter slab, ușor de intimidat : în fața organelor represive, el a trădat încrederea tovarășilor săi de luptă și s-a declarat de acord să accepte rolul de călăuză a jandarmilor spre tabăra partizanilor.

În dimineața zilei de 18 iunie 1944 o unitate de jandarmi din Anina a plecat să captureze partizanii. În timp ce jandarmii călăuziți de Van înaintau pe albia riului Bîrzava, ei au fost văzuți de partizanul trimis în întîmpinarea celui plecat după aprovizionare și care a dat imediat alarma. Față de numărul mare al dușmanilor, luptătorii au hotărît să se retragă, adăpostindu-se apoi într-o viroagă și deschizînd focul asupra urmăritorilor. În lupta care s-a dat a căzut eroul Ștefan Plavăț, dar restul grupului s-a putut salva.

Autoritățile au trecut la arestări masive la Timișoara, Reșița, Bocșa Română, Bocșa Vasiovci, Lugoj, Ocna de Fier. În mîna poliției au căzut 29 persoane care participaseră fie direct, fie indirect, la activitatea partizanilor. Printre cei arestați era și locotenentul Pavel Popa, comandantul grupului.

Partizanii și membrii organizațiilor de partid și U.T.C care le acordaseră ajutor au fost supuși la schingiuiri atroce, spre a se afla de la ei date despre ceilalți membri ai rezistenței antifasciste.

LUPTA CONTINUĂ

Deși arestările efectuate de autoritățile fasciste în lunile iunie și iulie 1944 au constituit o grea lovitură dată mișcării de rezistență antifascistă din Banat nu au putut-o însă stăvili. Depozitele principale secrete de armament ale P.C.R. n-au fost descoperite de poliție și Comitetul mișcării de rezistență a continuat acțiunea de strîngere a armamentului și de pregătire și instruire a unor noi formațiuni armate.

Starea de spirit a populației devenise favorabilă dezvoltării luptei anihitleriste. La 1 mai 1944, un grup de uteciști din Timișoara a organizat o demonstrație contra războiului antisovietic în fața Consulatului german, aruncînd cu pietre în geamurile clădirii. În noaptea de 18 spre 19 mai 1944, în comuna bănățeană Gad, tineri români și sîrbi au distrus vitrina unei prăvălii în care era expus tabloul lui Hitler, manifestînd apoi pe străzile comunei în favoarea luptei active împotriva Germaniei naziste.

Comitetul regional Banat al P.C.R., ținînd seama de starea de spirit a populației, a lansat un manifest care chema la sprijinirea mișcării de partizani. Într-un manifest adresat tineretului în iunie 1944 la Reșița se spunea între altele : „Tineri muncitori. Ora socotelilor se apropie. Ce ați făcut voi pentru salvarea voastră ?... Muncitori, uniți-vă ! Înrolați-vă în armata voluntarilor partizani ! La luptă proletari !" Într-un manifest al Uniunii patrioților din acea vreme se spunea : „Să formăm grupuri de partizani pentru nimicirea bandelor hitleriste și a mașinii de război germane. Să intrăm în rîndurile eroicilor partizani ai Banatului !"

Într-o dare de seamă a Siguranței din Arad pe lunile iunie-iulie 1944 se arată, între altele, că Apărarea Patriotică și-a intensificat activitatea, recrutează noi membri, procură arme.

La Timișoara se desfășurau în acea vreme pregătiri intense pentru insurecția armată. O măsură importantă a fost constituirea Comandamentului regional al formațiunilor de luptă, în frunte cu Leontin Sălăjan. Comandamentul dispunea de sute de oameni gata de luptă și starea de spirit a patrioților antifasciști conduși de comuniști era excelentă.

Și în Banat, după declanșarea insurecției armate, Partidul Comunist Român a ieșit din ilegalitate și a trecut la reorganizarea și întărirea rîndurilor sale în raport cu noile condiții care permiteau o activitate legală. La Timișoara, Arad, Reșița, Jimbolia, Lugoj și în alte centre bănățene se organizează sediile organizațiilor P.C.R. care devin adevărate state majore ale militanților antifasciști. De aici pornesc în ziua de 25 august 1944 grupurile de membri ai formațiunilor de luptă patriotică formate din oameni ai muncii români, maghiari, sîrbi, germani, evrei, înfrățiți prin aceleași convingeri progresiste, care eliberează din închisori pe deținuții politici antifasciști care împreună cu trupele românești trec și la acțiunea de dezarmare a unităților militaro-germane și a membrilor organizației militare a grupului etnic german și SS-iștilor. Într-un manifest editat la 28 august de Comitetul regional Banat al P.C.R. se arăta că „războiul de eliberare națională a țării de sub jugul hoardelor lui Hitler a început... Muncitori, muncitoare ! Partidul vă cheamă la luptă ! În aceste momente hotărîtoare aveți de îndeplinit o mare sarcină istorică..."

GHEREA

Şi alţii despre GHEREA

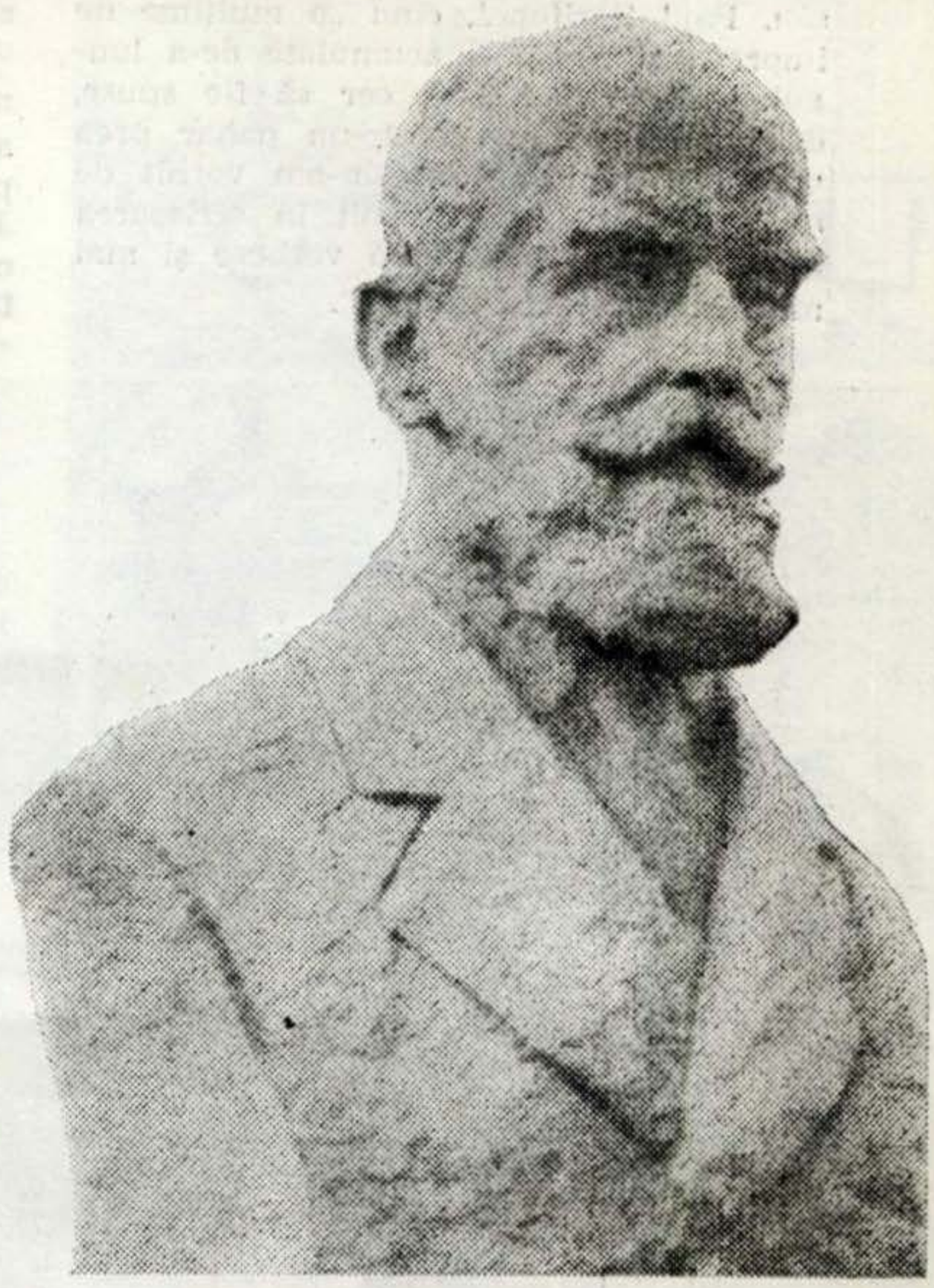

I. FELEA

Constantin Dobrogeanu-Gherea* a fost unul dintre ctitorii revistei „Contemporanul“ şi cel care i-a stabilit obiectivele principale. Primele materiale semnate de Gherea au apărut în revistă în 1885, dar el a desfăşurat încă de la apariţie (1881) o intensă activitate de orientare a publicaţiei.

Timp de zece ani (1881-1891) revista „Contemporanul“ a marcat afirmarea hotărîtă a mişcării socialiste pe arena luptei ideologice şi culturale. „Scopul nostru — se preciza în primul număr — e a face cunoscut publicului român cum priveşte ştiinţa contemporană lumea“. În paginile sale au fost publicate traduceri din opera lui Marx şi Engels, pregătind terenul pentru răspîndirea marxismului în România.

Revista a exercitat o puternică influenţă asupra scriitorilor şi oamenilor de ştiinţă români de la sfîrşitul sec. XIX. Ion Creangă, Nicolae Beldiceanu, Nicolae Iorga, Constantin Mille, C. Dobrogeanu-Gherea, Ioan şi Sofia Nădejde, Ştefan Stîncă, Anton Bacalbaşa se numără printre cei care au semnat în coloanele revistei „Contemporanul“.

M. Şt.

* Despre viaţa şi activitatea sa, vezi şi nr. 2/1968 şi 10/1969 ale revistei noastre.

În 1900 a simțit nevoia să vorbească alor săi despre viața lui din tinerețe, despre greutățile întîmpinate și pe care trebuise să le învingă. Vine o vreme, arăta el într-o scrisoare trimisă ginerelui său, Paul Zarifopol, cînd „o mulțime de impresii și necazuri acumulate de-a lungul unei vieți întregi cer să fie spuse, debordează ca apa dintr-un pahar prea umplut [...] și eu, care n-am vorbit de mine niciodată, am vorbit în scrisoarea trecută și sînt hotărît să vorbesc și mai mult în scrisoarea aceasta".

în legătură cu revoluționarii români Eugen Lupu, Nicolae Codreanu și C. Stăuceanu, organizînd transportul prin țara noastră a literaturii revoluționare ruse tipărite în Occident. În aceeași perioadă s-a îndrăgostit și s-a însurat.

În 1877, în timpul războiului ruso-româno-turc, ca să nu fie arestat de către agenții ohranei țariste, și-a procurat un pașaport american pe numele de Robert Jinks și sub această identitate a organizat o spălătorie de rufe pentru Crucea Roșie. Descoperit, a trăit iarăși viața deținuților

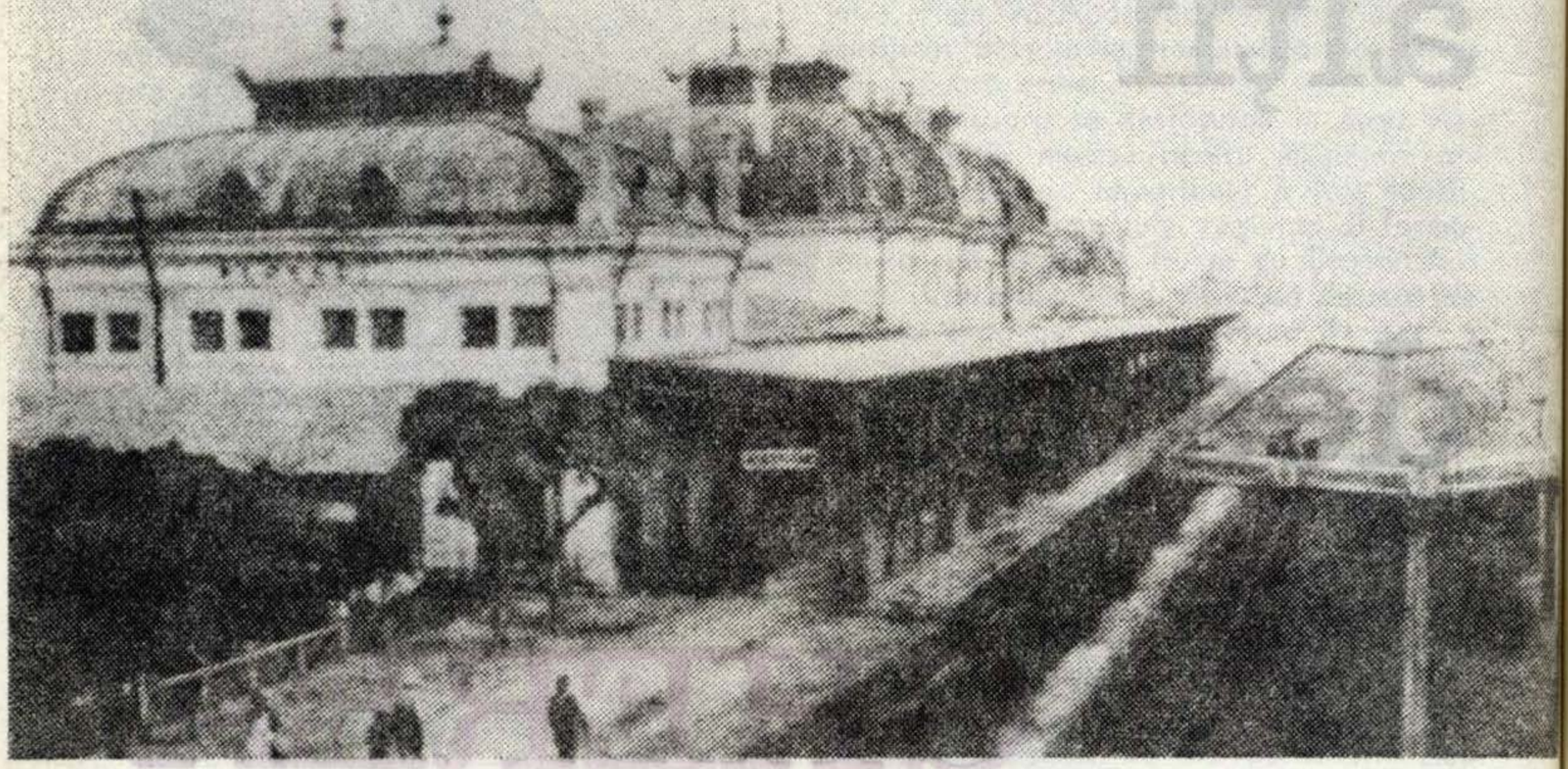

Gara din Ploiești

Destăinuiri

La 17 ani *, fusese aruncat, fără nici un sprijin material, în valurile vieții. („Și nu numai că nu m-am înecat singur, dar pe cît am putut, am scăpat și pe alții, cît m-au ajutat puterile, bineînțeles".) La vîrsta aceea a intrat în mișcarea revoluționară. La 18 ani era nevoit să se ascundă de poliție, practicînd diferite meserii; a fost chiar calfă de fierar într-un sat. În 1875, la numai 20 ani, a trecut granița în România („fără să cunosc un singur om [...], avînd o singură rublă în buzunar"). A ajuns la Iași, unde a intrat

politici din Rusia, pînă cînd, după cum însuși mărturisește, „am fugit din Mezen pe Oceanul glacial, prin Norvegia, într-o barcă (clipper) al cărei întreg echipaj a avut cinci inși". Întors în România, în 1879, a trebuit să găsească o ocupație pentru a-și hrăni familia, compusă din patru persoane.

Și atunci a fost plasator de mărfuri, comis-voiajor, birtaș la hotelul „Concordia" din București, „tot afaceri care au costat o uriașă cheltuială de forță nervoasă și toate terminate cu un mare crah".

* S-a născut la 21 mai 1855, în satul Slaveanka, guvernămîntul Ekaterinoslav din Rusia.

În sfîrșit, în 1881, marele gînditor și unul dintre principalii ctitori ai mișcării noastre socialiste, a luat în concesiune restaurantul gării din Ploiești. Trebuințele traiului erau asigurate, nu numai pentru familia sa, ci și pentru numeroșii revoluționari hăituiți de autorități. Dar cu cîte sacrificii!

Provocări ale poliției

Aici, în această atmosferă plină de tensiune, Gherea a făcut numeroase „tururi de forță", deoarece nu era „nici restaurator de meserie și nici negustor prin temperament". Vorbind despre toate acestea, Gherea arăta la cîte suferințe, fizice și morale, a fost supus, „făcînd pe cîrciumarul 24 ore pe zi". Localul a devenit, „timp de 15 ani, un fel de azil", unde emigranții politici ruși căutau adăpost pînă ce-și găseau o ocupație și „restaurantul a fost absolut asediat de spioni [...], supravegheat de poliție". Era o luptă continuă. Gherea își amintea că se făceau multe încercări pentru a-l compromite. Și cîtă vigilență trebuia pentru a scăpa de aceste mizerabile provocări.

În scrisoarea adresată ginerelui său, Gherea declara cu sinceritate: „Și în aceste condiții am lucrat pentru organizarea, sau mai bine-zis, crearea socialismului în țara românească, a unei literaturi socialiste și în aceste condiții am scris toate lucrările mele literare". Dar despre acest „tur de forță" promitea că va scrie altădată, pe larg, dacă va avea răgazul și putința. Era foarte greu — recunoștea el — ca în acele condiții să faci literatură, să cauți cuvîntul potrivit. Și nu a existat vreodată un scriitor pe care să nu-l fi torturat căutarea cuvîntului potrivit. „Nu poți să-ți închipui ce tortură e asta!" — să faci literatură în zgomotul infernal al gării, avînd casa plină de refugiați, înconjurat de spioni, supravegheat de poliție. Și epistola se încheia: „Nu știu dacă studiile mele sociale, și mai ales nu știu dacă studiile mele critice au valoare și cîtă valoare au, dar ceea ce știu e că în condițiuni așa de puțin favorabile n-a scris nimeni".

Oaspeți în restaurant

Gherea făcuse cunoștință la Iași cu polonezul Parcevski, un mare specialist în arta culinară. Între ei se legase o strînsă

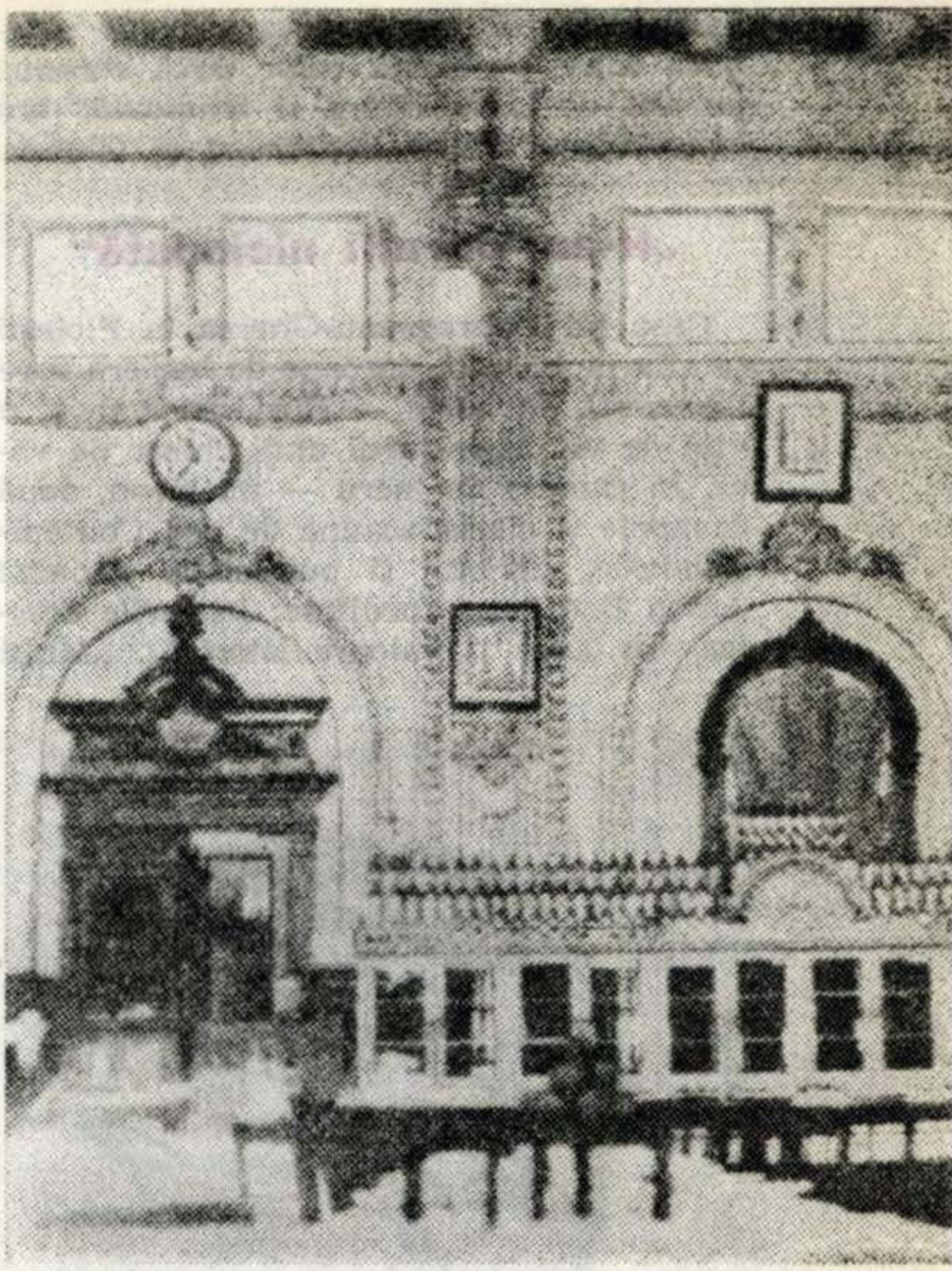

Prin restaurantul din Ploiești au trecut numeroase personalități ale vieții noastre politice și culturale

prietenie. Parcevski avea trei fete. Gherea luase în căsătorie pe Sofia, cea mai frumoasă dintre ele. La început, Gherea l-a avut pe Parcevski și ca asociat la întreprinderea din Ploiești.

La restaurantul din Ploiești veneau să ia masa și să stea de vorbă cu Gherea mulți oameni politici, miniștri și ministeriabili, oameni de știință și cultură. Intrase într-o zi primul ministru D.A. Sturdza, care-și exprimase dorința să-l vadă pe Gherea. „Cu toată graba depusă pentru a-l chema de la locuința lui — notează Păcurariu — tot au trecut cîteva minute pînă ce a sosit și, în acest interval, primul ministru l-a așteptat în picioare în fața bufetului".

De mai multe ori l-a vizitat la restaurant Titu Maiorescu. Discuția dintre cei doi reprezentanți ai celor două curente literare se desfășura într-o atmosferă aca-

demică. Pe cît de înverşunată era polemica între partizanii celor două curente, pe atît de „înălţătoare şi frumoasă“ era convorbirea dintre Maiorescu şi Gherea.

„N-am dormit niciodată“

Casa lui Dobrogeanu-Gherea la Ploieşti se afla pe un colţ, aproape de bariera spre Bucureşti. În curte — flori, porumb şi o viţă de vie împrejurul unui chioşc de vară. În camera de lucru — un birou, două canapele şi cîteva scaune de pai. Contemplîndu-le, ziaristul şi publicistul socialist Anton Bacalbaşa meditase: lucrurile acestea vor avea o valoare istorică... „Mulţi

Ca şi Gherea, la rîndu-i, Hasdeu a purtat o vie dispută cu conducătorul Junimii (Titu Maiorescu văzut de Hasdeu)

refugiaţi politici şi mai toţi literaţii români de valoare au dormit adesea pe ele [canapele — *n.r.*]. Subscrisul a dormit şi el — în calitate de refugiat economic...“

Gherea l-a primit pe Tony cu o îmbrăţişare călduroasă, fără nici un fel de ceremonie. La ceasul despărţirii, lui Tony i-a părut rău că trebuie să plece, căci se simţea bine lîngă Gherea, care răspîndea în jurul lui „atîta seninătate sinceră“.

În 1910, cu prilejul apariţiei cunoscutei lucrări *Neoiobăgia*, N. D. Cocea scria în

Alexandru Vlahuţă : „E cu neputinţă să nu-l iubeşti cînd îl cunoşti îndeaproape“

„Facla“ nu despre operă, ci despre autorul ei, despre **omul** Gherea. Apropierea de el, Cocea o compara cu sentimentul unui călător care, rătăcit prin nisipurile Saharei, se pomeneşte deodată cu „o oază de umbră, de odihnă şi de verdeaţă“. Cocea îşi amintea de o noapte de după răscoala din 1907, cînd Gherea îi declarase că „nu dormise de ani întregi, două ceasuri în şir“. Era slab, bolnav de insomnie, străbătea camera în lung şi-n lat, se aşeza puţin la masă, iar se scula, îşi strîngea fruntea-n palme şi umbla din nou prin cameră :

— Nu pot... nu pot să dorm...

L-am întrebat încet :

— Suferi de mult, tovarăşe Gherea ?

— De mult. Îmi pare că n-am dormit niciodată [...] Ani şi ani n-am ştiut ce-i odihna. Luasem restaurantul din gară şi toată noaptea aşteptam trenurile [...] Mă gîndeam ca la o mare fericire să pot dormi opt ceasuri, neîntrerupt. Ceasurile astea nu le-am găsit niciodată. Acum aş avea timp să mă odihnesc şi nu mai pot.

Vlahuţă era şi el prieten cu Gherea. În revista „Viaţa“, pe care o conducea, a publicat un portret al lui Gherea care începea astfel : „39 de ani. Statură mijlocie,

frunte largă, ochi vii, calzi, de o visătoare blîndeţe, trăsături regulate, fine. N-am văzut om mai bun şi mai milos; să-l pui la rană, cum zice românul".

Despre studiile critice ale lui Gherea publicate în „Contemporanul", Vlahuţă nota: „Din scrierile lui se revarsă o lumină nouă şi sănătoasă; tinerimea cultă şi inteligentă a ţării l-a întîmpinat cu toată simpatia şi admiraţia ce se cuvenea unui asemenea talent". În lupta dintre Gherea şi Maiorescu, după părerea lui Vlahuţă, primul ieşise triumfător. „Astăzi e cea mai însemnată figură în literatura noastră [...] E cu neputinţă să nu-l iubeşti cînd îl cunoşti îndeaproape. După un ceas de vorbă cu el, te simţi mai bun şi viaţa ţi se pare mai frumoasă, mai interesantă".

Scriitoarea şi publicista Izabela Sadoveanu scria: „Cine dintre cei care l-au cunoscut poate să uite zîmbetul lui? El ştia să zîmbească cum nu ştia nimeni altul. Era îngăduinţă, bunătate, simplitate, fineţă [...] Nu am întîlnit niciodată un om care să împrăştie atîta seninătate şi împăcare în jurul său..."

Arghezi nota în 1930: „Am cunoscut pe Gherea, ca toţi călătorii de cale ferată şi cititorii, acum 20 de ani", în mijlocul „unei constelaţii socialiste în care strălucea". Îl impresionase aceeaşi simplitate şi modestie a marelui gînditor. „Edificat în singurătatea noţiunilor, lipsit de acele gesturi largi şi declamatorii care, mintal, la unii din contemporanii lui se înfăţişează ca nişte completări ale formei fiziologice, ca o coadă de pene, ca o creastă de fulgi, sau o labă cu foarfecă de rac, Gherea nu suporta nici retorica nici atitudinea umflată".

A. Bacalbaşa: Gherea răspîndea în jurul lui „atîta seninătate sinceră"!

Vîntul cel năpraznic

1900. Obosit, bolnav, Gherea declarase că nu mai poate să facă „tururi de forţă" ca în tinereţe. Totuşi, Gheorghe Cristescu amintea în „Socialismul" din 9 mai 1920 că, mult după 1900, Gherea venea la sediul societăţii „Munca" ca să-l ajute pe Frimu. „El ne întărea prin sfaturi înţelepte... să nu pierdem speranţa în viitorul socialismului". Îşi amintea Gheorghe Cristescu cît de îndurerat fusese Gherea la începutul anului 1905, cînd aflase de arestarea lui Maxim Gorki, ameninţat cu execuţia. Se hotărîse atunci la Bucureşti o adunare de protest care trebuia să se ţină la 31 ianuarie 1905. Gherea a venit de la Ploieşti şi a cerut să se convoace adunarea mai devreme, deoarece viaţa lui Gorki era în primejdie. Şi mitingul a avut loc în ziua de 24 ianuarie.

După cum se ştie, în 1910 Gherea a publicat *Neoiobăgia* şi a participat activ la întocmirea Programului Partidului Social-Democrat, care se reorganizase. A fost un factor activ la conferinţele partidelor socialiste din Balcani, s-a situat, ca un combatant de prima linie, împotriva războiului imperialist...

În timpul marii conflagraţii din 1914-1918, se afla, bolnav, în Elveţia. Trecuse prin grele suferinţe fizice şi morale. Ororile războiului i-au mai brăzdat fruntea, părul i-a mai încărunţit. În noiembrie 1919, înapoindu-se în ţară, a constatat cu satisfacţie „că sămînţa aruncată a prins rădăcini adînci". Încă de la sosire a promis, că, asupra tuturor problemelor care se aflau în faţa poporului, îşi va spune cuvîntul în coloanele „Socialismului". Şi şi l-a spus!

Iată cum se încheia o scrisoare adresată muncitorilor din Cîmpina, apărută în „Socialismul": „Acum suflă un vînt năpraznic asupra lumii celei vechi şi care vesteşte venirea unei alte lumi. Noi cei bătrîni nu o vom vedea. Dar între voi, cei tineri şi viguroşi, sînt unii cărora le va fi dat să vadă înfăptuirea ei. Prefacerile sociale se fac doar acum cu o repeziciune atît de uimitoare".

■ Voltaire la licitaţie

Se ştie că Voltaire şi-a găsit la un moment dat adăpost în Elveţia, stabilindu-se vremelnic la Geneva. Nu e deci de mirare că, în frumosul oraş de pe malul Lacului Leman, a fost înfiinţat un institut şi un muzeu consacrat marelui gînditor, istoric şi scriitor iluminist. În schimb, peripeţiile prin care au trecut recent manuscrisele sale au stîrnit o explicabilă vîlvă.

În iulie 1971, din lista unor obiecte puse la licitaţie de firma „Sotheby" din Londra făceau parte şi cîteva manuscrise ale lui Voltaire. Catalogul respectiv preciza că preţioasele texte aparţin unui englez care prefera să păstreze anonimatul. Dar municipalitatea Genevei, constatînd că era vorba de documente sustrase din muzeul său, a deschis imediat o anchetă.

Rezultatele cercetării au fost pur şi simplu uluitoare. După cum anunţă cotidianul francez „Le Monde" autorul ciudatei operaţii nu este altul decît dl. Théodore Besterman, directorul institutului şi al muzeului. Cu acelaşi prilej s-a mai aflat că dl. Besterman a vîndut de două ori *municipalităţii din Geneva alte cîteva manuscrise ale lui Voltaire.*

Pus astfel în cauză, directorul muzeului şi-a recunoscut fapta, atribuind-o unei „nebăgări de seamă" şi s-a angajat să repare în întregime prejudiciul adus.

■ Regele cristalurilor, cristalul regilor

Prin 1829, regele Carol X al Franţei (în clişeu) şi-a uimit curtenii petrecînd două zile în mărunta comună Baccarat din departamentul Meurthe-et-Moselle. Ceea ce l-a atras pe suveran la Baccarat era o fabrică de cristaluri, ale cărei produse i-au plăcut atît de mult încît şi-a comandat pe loc un serviciu de vin pentru 48 persoane.

De atunci încoace, capetele încoronate, şefii de state şi milionarii din zeci de ţări ale lumii şi-au făcut un punct de onoare din achiziţionarea de sticle, pahare, cupe, vaze şi alte obiecte din cristal de Baccarat. Despre acest succes de durată a vorbit foarte elocvent o expoziţie deschisă la Paris în ultimele luni ale anului trecut.

Vizitatorii nu au fost poate de acord cu gustul unora dintre clienţi. Fostul rege Faruk al Egiptului, de pildă, îşi comandase pahare de ceai alcătuite dintr-o complicată ţesătură de coroane şi diademe aurite. Kaizerul Wilhelm II al Germaniei avea o preferinţă pentru carafe încrustate cu iniţiala W. Faimoasa familie Krupp cina la lumina unui candelabru format din cîteva zeci de mii de mărgele din cristal, şlefuite asemenea unor diamante.

Dar indiferent de grandomania sau lipsa de gust a beneficiarilor, măiestria creatorilor de la Baccarat s-a dovedit mereu la înălţime. Transmiţîndu-şi meseria din tată în fiu, muncitorii fabricii de cristaluri din modesta localitate franceză au fost dintotdeauna artişti autentici — şi aşa au rămas pînă astăzi.

În expoziţie a figurat şi o piesă interesantă din punct de vedere istoric: ultimul pahar dintr-un serviciu de 25 piese care i-a aparţinut lui F. D. Roosevelt. Cu prilejul unui banchet, Winston Churchill, oaspetele preşedintelui american, a făcut un gest brusc, răsturnînd masa şi spărgînd astfel celelalte douăzeci şi patru de pahare.

CUBA INSURGENTĂ
1895-1898

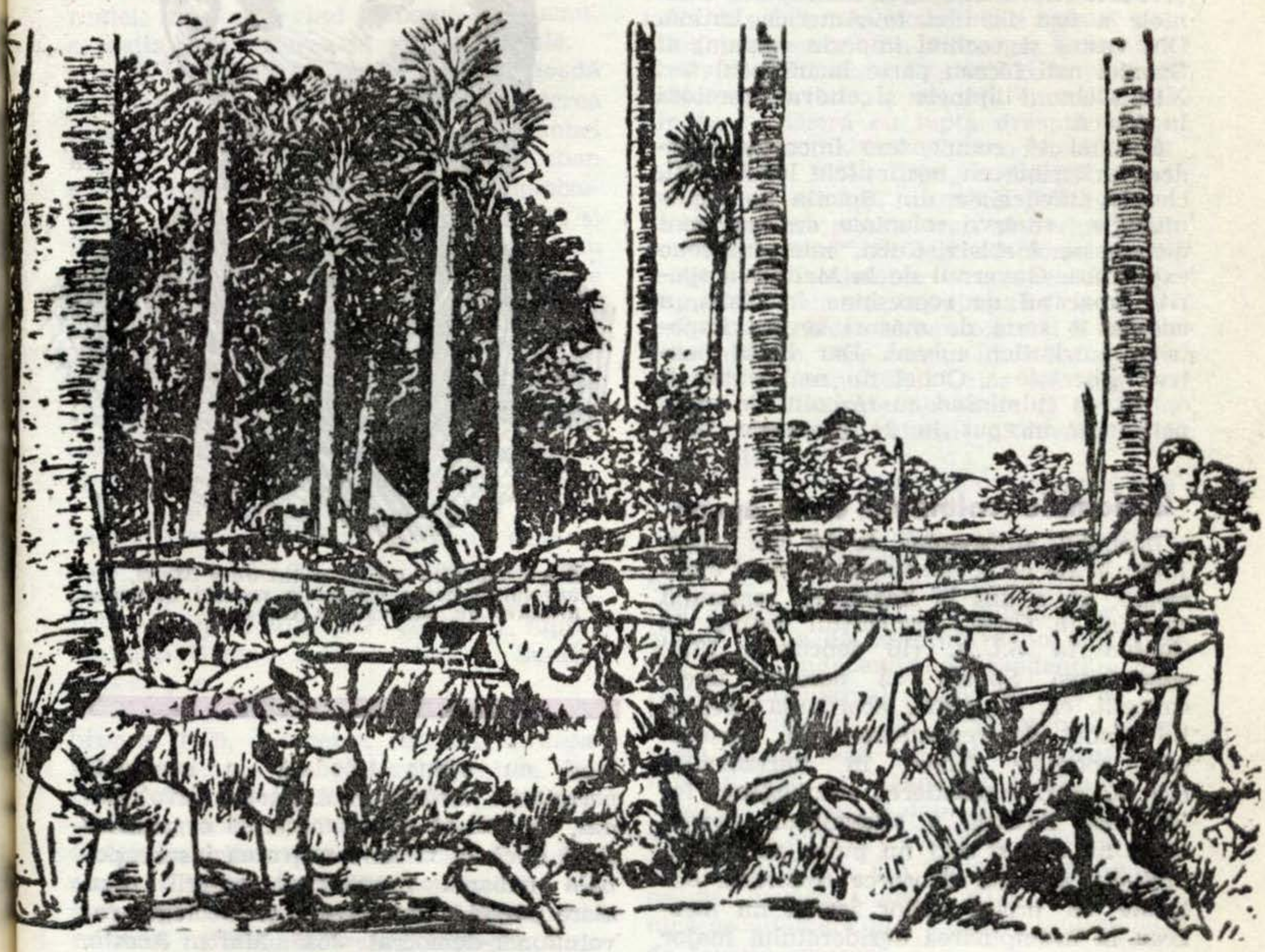

Din tradiţiile internaţionaliste ale socialiştilor români

dr. GHEORGHE UNC

Timp de aproape patru secole, începînd din 1511, cînd guvernul spaniol a trimis în insulă o armată în frunte cu conchistadorul Diego de Velasquez, şi pînă în 1898, Cuba s-a aflat sub dominaţia economică şi politică a Spaniei. Această perioadă a constituit un lanţ neîntrerupt de răscoale, războaie şi insurecţii, pe care metropola le-a înăbuşit cu o deosebită cruzime.

În sec. XIX lupta de emancipare națională a poporului cuban s-a desfășurat în condițiile în care în cadrul sistemului colonial spaniol s-a produs o breșă adîncă. Marele război de independență a popoarelor asuprite din America Latină din 1810-1826 a dus la prăbușirea imperiului colonial spaniol pe acest continent; pe ruinele sale s-au constituit state independente. Cu excepția Cubei și Porto-Ricoului, jugul metropolei spaniole a fost lichidat în America Latină. Din vastul și vechiul imperiu colonial al Spaniei mai făceau parte la mijlocul sec. XIX Cuba, Filipinele și cîteva posesiuni în Africa.

Căutînd să compenseze imensele pierderi teritoriale cu nesfîrșitele lor bogății, clasele privilegiate din Spania au supus ultimele rezerve coloniale de care mai dispuneau, inclusiv Cuba, unei crîncene exploatări. Guvernul de la Madrid a sporit aparatul de represiune în Cuba, a adoptat o serie de măsuri severe împotriva patrioților cubani. Dar lupta pentru libertate a Cubei nu mai putea fi oprită, ea culminînd cu războiul de independență, început la 24 februarie 1895.

O domnie colonială care apune

Războiul antispaniol de 10 ani (1868-1878), la fel ca și numeroasele lupte anterioare, nu a dus la lichidarea regimului colonial în Cuba. Armistițiul semnat la Zanjon în S.U.A. (10 februarie 1878) constrîngea Spania să accepte unele concesii, ca, de pildă, acordarea dreptului Cubei de reprezentare în Cortesurile spaniole (adică în Parlamentul din Madrid), amnistierea răsculaților, înlăturarea formală a sclavajului. Armistițiul nu era, și nici nu putea să fie, un preludiu al păcii deoarece concesiile obținute cu prețul atîtor jertfe, nu mergeau în întîmpinarea dezideratului major al insurgenților cubani: recunoașterea neatîrnării țării lor. Așa se explică de ce numai la un an de la armistițiu, în Cuba a izbucnit o nouă răscoală, cunoscută sub numele de „războiul cel mic", care a fost reprimată cu brutalitate de către metropola spaniolă.

Patrioții cubani nu au dezarmat, ci, dimpotrivă, s-au pregătit pentru noi confruntări cu metropola.

Războiul de 10 ani și „războiul cel mic" au dus tot mai mult la înțelegerea necesității concentrării în luptă a tuturor forțelor națiunii, condiție indispensabilă obținerii libertății și suveranității naționale. Analizînd neajunsurile mișcărilor amintite, revoluționarii-democrați cubani au ajuns totodată la concluzia necesității creării unui partid revoluționar, capabil să pregătească, să organizeze și să ducă la victorie mișcarea insurecțională cubană. Promotorul creării unui atare partid a fost poetul și ideologul revoluționar-democrat José Marti. Acesta, ca orice mare personalitate, dispunea de toate calitățile necesare unui conducător de partid popular: larg orizont politic, energie revoluționară, talent organizatoric.

După moartea eroică a lui José Marti, generalul Maximo Gomez a preluat comanda armatei de eliberare a Cubei

În ianuarie 1892 s-au pus bazele Partidului Revoluționar Cuban. Partidul avea ca țel — se specifica în articolul unu din program — „de a uni eforturile tuturor oamenilor de bună credință în vederea obținerii independenței absolute a insulelor Cuba și ajutorării eliberării Porto-Ricoului". Membrii partidului în frunte cu José Marti, ales în unanimitate ca președinte, s-au pronunțat pentru declanșarea insurecției armate, care, potrivit concepției lor, era „singurul mijloc eficace

pentru a salva poporul cuban de suferințe și mizerii". *

La 12 martie 1892 se editează gazeta „Patria", care a continuat să apară pînă la sfîrșitul războiului de independență (ultimul număr a apărut la 31 decembrie 1898). Ziarul a pus pe prim plan popularizarea programului de acțiune al Partidului Revoluționar Cuban, a propovăduit calea luptei insurecționale împotriva tiraniei, iar atunci cînd războiul a izbucnit, a susținut încrederea în victoria finală.

Anii 1892-1895 au constituit o perioadă de intensivă activizare politică în vederea pregătirii insurecției populare. Membri marcanți ai Partidului Revoluționar Cuban au desfășurat o vastă activitate organizatorică și propagandistică atît în țară cît și în rîndul celor plecați peste hotare, au explicat planul insurecțional, elaborat de Marti, au colectat fonduri necesare pentru finanțarea viitorului război. S-au stabilit contacte neoficiale cu țările prietene din America Latină, s-au trimis emisari în Statele Unite ale Americii și în Europa pentru a explica și a crea un curent de opinie favorabil cauzei poporului cuban.

La insurecție, alături de tinerii conducători care s-au impus în acest timp în fața poporului, ca José Marti, au fost atrași și veteranii războiului din 1868-1878, conducătorii lor călîți în lupte: Maximo Gomez, Antonio Maceo, Serafin Sances ș. a.

Potrivit planului insurecțional, la 24 februarie 1895, a început războiul antispaniol de eliberare a poporului cuban. Curînd, vîlvătaia insurecției a cuprins provinciile Oriente, Bayamo, Santiago de Cuba. În prima decadă a lunii aprilie au sosit în țară principalii conducători din emigrație. Slab înarmați, nestăpînind arta militară modernă a vremii, insurgenții cubani — creoli, albi și negri — animați de înaltul ideal al eliberării propriei lor țări, au repurtat succese de răsunet asupra armatelor regulate spaniole.

Insurecția cubană a avut un mare ecou în Filipine, unde populația a început să se agite. Sesizînd acest fapt, gazeta socialiștilor români, „Lumea Nouă" scria la 3 septembrie 1895: „Dacă Spania va pierde Cuba, domnia ei colonială va apune pe veci, căci atunci și Filipinele, singurele colonii frumoase care îi vor mai rămîne, vor lua pildă de la Cuba și vor scutura jugul metropolei". Această previziune s-a adeverit; în a doua jumătate a anului 1896, s-a ridicat la luptă și populația filipineză. Metropola era angajată pe două fronturi.

După o stăpînire de patru secole

În toți cei aproape patru ani de luptă pentru libertate și neatîrnare, poporul cuban s-a bucurat de simpatia și solidaritatea mișcării muncitorești și a opiniei publice progresiste din întreaga lume, inclusiv din România. Exprimînd în cuvinte calde solidaritatea mișcării muncitorești din țara noastră cu lupta dreaptă a poporului cuban, ziarul „Lumea Nouă" scria la 25 iulie 1895: „Noi, socialiștii, fiind în contra oricărei asupriri politice sau economice, nu putem decît să dorim independența Cubei". Și celelalte forțe democratice din societatea românească de atunci și-au manifestat simpatia cu luptătorii cubani, „care cereau pîine și li se dădeau gloanțe, care cereau libertate și erau aruncați în temniță[...] Orice om drept și iubitor de libertate nu poate fi decît cu Cuba" — scria ziarul „Adevărul" la 11 aprilie 1898.

Presa muncitorească și democratică din România, care a urmărit îndeaproape lupta poporului cuban, explica maselor sensul și semnificația acestei lupte. „Cubanii — scria «Adevărul» la 11 aprilie 1898 — s-au ridicat cu o îndîrjire pe care numai secole de suferință o pot da, spre a-și cîștiga independența". Evidențiind caracterul popular al războiului dus de cubani, „Tribuna" din 4 decembrie 1896 arăta că întreaga populație a țării sprijină cu elan pe insurgenți, năzuind fierbinte „de a scăpa o dată, după o stăpînire de 400 de ani", de sub tutela metropolei, care se străduia din răsputeri să țină și pe mai departe Cuba în situația „de slujnică ascultătoare la poruncă și aducătoare de foloase enorme".

Datele pe care le furnizează cercetarea publicisticii românești a timpului permit să conchidem că în ciuda greutăților de informare determinate de război, de distanța mare dintre România și Cuba, de lipsa corespondenților de presă, de depeșele falsificate lansate de guvernul spaniol, presa din țara noastră, reluînd cu precădere comunicatele emigrației cubane din Statele Unite, a informat prompt opinia publică românească despre mersul războiului, despre ofensiva insurgenților împotriva armatelor spaniole. „Știrile din Cuba — releva «Lumea Nouă» din 4 octombrie 1895 — vin mai adesea prin mîna spaniolilor și sînt falsificate; știri mai

* Viorel Sîrbu, *Revoluția hispano-americană*, Editura Științifică, București, 1970, p. 396.

In fruntea unui corp de armată, generalul Calixto Garcia a dat dovadă de o deosebită vitejie

sigure se capătă prin Statele Unite, unde locuiesc o mulțime de cubani, care simpatizează cu răsculații". Prelucînd aceste știri și conjugîndu-le cu informațiile primite din metropolă referitoare la suplimentarea periodică a creditelor de război și a trupelor spaniole trimise în Cuba, presa muncitorească și democratică din țara noastră consemna cu deosebită satisfacție, victoriile obținute de patrioții cubani pe cîmpurile de luptă. Făcînd bilanțul primelor luni de război, „Lumea Nouă" consemna : „Din depeși vedem că necontenit se trimite armată în Cuba și se votează zeci de mii de lei pentru susținerea armatei, și cu toate acestea, armata spaniolă este bătută pe toată linia. Rar, foarte rar, se întîmplă ca insurgenții să fie bătuți. Și să se noteze că cubanii nu-s nici în număr mare și nu-s nici bine înarmați".

Maceo și Gomez — nume legendare

Un mare ecou a avut în România victoria strălucită obținută de trupele cubane la Bayamo, în vara anului 1895, împotriva armatelor spaniole. Relatînd acest succes, „Adevărul" din 13 iulie 1895, sub titlul *Infrîngerea de la Bayamo*, releva că generalul Martinez Campos „a suferit o înfrîngere serioasă din partea insurgenților [...] Un moment, însuși generalul Campos a fost în primejdie de moarte [...] Actualmente generalul Campos cu trupele sale e împresurat în Bayamo de trupele șefilor insurgenți Maceo și Gomez".

În obținerea victoriei de la Bayamo s-au remarcat în mod strălucit generalii cubani Antonio Maceo și Maximo Gomez. Gazetele românești ale vremii au adus calde elogii acestor fruntași ai patrioților cubani, cărora le-au reprodus pe prima pagină, fotografiile. „Ca în toate luptele pentru libertate — constata gazeta «Adevărul», — eroii au ieșit din poporul apăsat : un Maceo care va rămîne legendar și alți voinici disprețuitori de moarte". Același cotidian îl considera pe Antonio Maceo „sufletul" mișcării de emancipare națională a poporului cuban. Pe Maximo Gomez, care a preluat comanda armatei de eliberare cubană, după ce în luna mai 1895 căzuse eroic José Marti, „Lumea Nouă" îl considera ca fiind șeful insurgenților din Cuba. „Militar renumit, a organizat din populația indigenă a Cubei o adevărată armată, pe care a disciplinat-o și i-a insuflat dorul de a izgoni pe spanioli din insulă[...] Fire entuziastă, e adorat de soldații săi, care și-ar jertfi cu drag viața pentru dînsul". Din galeria de comandanți cubani, presa românească mai remarcă pe generalii Calixto Garcia, care în fruntea unui corp de armată „a dat dovadă de o energie deosebită și de o rară vitejie", și pe Nestor Aranguren „unul din cei mai faimoși șefi ai cubanilor".

Generalii se schimbă, guvernul e în derută

Alarmată de succesele patrioților cubani, care după cum constatau cu admirație socialiștii români, prin intermediul gazetei „Lumea Nouă", au reușit să alunge trupele colonialiste „din toată insula, cu excepția Havanei", metropola l-a demis și rechemat în țară pe generalul Campos, și, în calitate de comandant suprem al armatelor spaniole a fost numit generalul Valeriano Weyler. Dezvăluind panica din rîndul colonialiștilor spanioli ca urmare a înfrîngerilor suferite în Cuba, „Lumea

Nouă" informa cititorul român : „Generalul Martînez Campos a fost destituit și chemat în Spania ca neînstare să înfrîngă pe insurgenți, asta pentru că a fost prea blînd, zic cei care vor cu orice preț să ție Cuba îngenuncheată". Noul comandant spaniol, generalul Weyler s-a răfuit cu o cruzime nemaiîntîlnită cu insurgenții. Oribilele crime ale acestuia au stîrnit protestul și mînia mișcării socialiste și democrate din România. Generalul Weyler — scria cu indignare „Lumea Nouă" din 25 aprilie 1898 —, această „hienă cu chip de om", ajuns în Cuba și-a început imediat „opera de distrucțiune, prin a trece prin sabie și foc întreaga populație indigenă a Havanei, necruțînd nici copiii de țîță, răsturnînd totul ce îi sta în cale, nelăsînd în urma sa decît cenușe și lacuri de sînge".

În pofida fărădelegilor comise de colonialiști, în frunte cu Weyler, și a ajutoarelor masive primite din metropolă, patrioții cubani „blestemînd pe tirani", erau decișI — arătau cu admirație socialiștii români — să lupte „pînă la ultima suflare pentru libertate și independență". Că metropola suferea înfrîngeri după înfrîngeri o dovedeau apelurile numeroase pe care Weyler le făcea în Spania pentru ajutoare. De la izbucnirea războiului și pînă în toamna anului 1896, arăta gazeta „Tribuna", Spania a trimis în Cuba „42 de generali, 640 ofițeri superiori, 5 900 ofițeri și subofițeri și 160 000 de ostași. Numărul armatei operative se ridică azi la 170 000... Pe drum se află încă corăbii cu soldați, astfel că în curînd armata spaniolă se va completa la 200 000 combatanți".

În apriga încleștare cu dușmanul a căzut eroic Antonio Maceo. Cînd Maceo a căzut — arăta gazeta „Adevărul" — „cei din Madrid au crezut că o dată cu moartea șefului și insurecțiunea va fi înăbușită. Dar se înșelaseră amar". Reluînd aceeași idee, „Tribuna" din 18 decembrie 1896 scria : „Răsculații nu sînt de loc descurajați prin moartea eroicului lor generalissim Maceo ; au ei încă conducători și strategi buni". Într-adevăr, stindardul luptei a fost dus cu succes mai departe de generalii Maximo Gomez și Calixto Garcia.

Socialiștii și opinia publică democrată din România, prin organele lor de presă, și-au exprimat, în repetate rînduri convingerea că, în ciuda superiorității militare a metropolei, poporul cuban, nu mai putea fi îngenuncheat. „Cuba e mai aproape de neatîrnare decît oricînd" — scria la 6 noiembrie 1896 ziarul „Lumea Nouă". Același cotidian în numărul din 22 noiembrie 1896, sub titlul *Spaniolii înfrînți*, anunța cu satisfacție victoria obținută de patrioții cubani în Munții Rubi, în urma căreia generalul Weyler a fost silit să se retragă cu mari pierderi la Havana, „unde a fost primit cu dușmănie" de către populație.

Gazeta „Tribuna" relata despre o altă victorie de răsunet, lîngă localitatea Manzanillo.

Succesele patrioților cubani și filipinezi împotriva armatelor coloniale spaniole au provocat deruta guvernului de la Madrid. În toamna anului 1897, premierul spaniol P. M. Sagasta s-a văzut nevoit să destituie pe generalul Weyler de la conducerea armatei, numindu-l ca guvernator al Cubei pe Ramon Blanco. Acesta a emis un decret prin care s-a acordat regim autonom țării, unde aproape concomitent

Nestor Aranguren — unul dintre cei mai populari comandanți ai insurgenților cubanezi

s-a format un nou guvern. Guvernul și președintele țării, generalul Bartolomeo Masso, „unul din oamenii sub a cărei energică impulsiune s-a pregătit revoluția care a adus libertatea Cubei", după cum îl caracteriza „Lumea Nouă" din 18 august 1898, au respins manevra metropolei, cerînd completa independență a țării lor.

Anunțînd masele din România despre poziția fermă a conducătorilor cubani, care „nu mai vor să audă de autonomie, ci vor neatîrnarea desăvîrșită", „Lumea Nouă" arăta, totodată, că această poziție se bazează și pe faptul că insurgenții „sînt mai mulți, mai puternici și mai bine armați decît oricînd". Gazeta, oglindind opinia socialiștilor români, considera, în mod just, că numai îndepărtarea dominației spaniole din Cuba făcea posibile transformări în structura țării, în modul de viață al populației. Numai în condițiile independenței depline, Cuba „va putea repede să-și restabilească vechea reputație care a făcut ca europenii și americanii s-o numească «Perla Antilelor»".

„Perla Antilelor" e rîvnită

Cercurile imperialiste nord-americane, care de mult rîvneau să acapareze Cuba, erau extrem de îngrijorate de faptul că această țară, în urma succeselor obținute de armata de eliberare cubană, se afla în pragul cîștigării independenței. Urmărind să ocupe locul Spaniei în această bogată țară, guvernul de la Washington, sub pretextul ajutorării insurgenților cubani, a declarat în aprilie 1898, război Spaniei. Armatele spaniole, istovite de luptele purtate împotriva insurecțiilor naționale din Cuba și Filipine, au cedat, în numai trei luni, în fața covîrșitoarei superiorități materiale și tehnice a Statelor Unite. La 27 iulie 1898, guvernul spaniol a cerut pace. Acesta a fost primul război imperialist pentru reîmpărțirea posesiunilor coloniale.

Socialiștii români au sesizat cu mult înainte de războiul americano-spaniol intențiile cercurilor conducătoare din S.U.A. de a ocupa locul Spaniei în Cuba. Ziarul „Lumea Nouă" din 4 martie 1895, făcînd o succintă retrospectivă a relațiilor cubano-nord-americane, își informa cititorii că în a doua jumătate a sec. XIX, Statele Unite ale Americii făcuseră mai multe încercări de a cumpăra Cuba de la spanioli. Refuzurile Spaniei au iritat cercurile expansioniste nord-americane, care așteptau prilejul de a o cuceri pe calea armelor. Acesta s-a ivit o dată cu războiul de neatîrnare al Cubei, cînd patrioții cubani au repurtat victorii de răsunet împotriva armatelor colonialiste spaniole. Victoriile au găsit un cald ecou în rîndul cercurilor progresiste nord a-

Bartolomeo Masso — considerat ca unul dintre oamenii care au participat la pregătirea revoluției

mericane. În tot timpul cît insurgenții erau încleștați într-o luptă acerbă împotriva metropolei, elementele înaintate din societatea americană, simpatizînd cu cauza lor dreaptă, au cerut propriului lor guvern să recunoască guvernul revoluționar cuban și să-i acorde ajutor moral și material. Cercurile conducătoare ale S.U.A., aveau însă alte scopuri. Reflectînd acest fapt, ziarul „Adevărul", sub titlul *Decăderea Spaniei,* arăta, în ajunul intrării S.U.A. în războiul împotriva Spaniei că guvernanții americani sînt împotriva Spaniei nu din motive umanitare față de poporul cuban. Se poate afirma cu siguranță, conchide gazeta, că „motivele umanitare au partea cea mai mică în patima războinică ce bîntuie acum printre americani. Yankeii și-au pus de gînd să pună mîna pe insula Cuba".

După ce S.U.A. au declarat război Spaniei, presa muncitorească și democratică

(Continuare în p. 65)

24 mai 1936

CEI 25 000 STĂPÎNI AI STRĂZII

dr. GH. I. IONIȚĂ

Viața și activitatea lui Dem Dobrescu (1871-1948) au avut multe contigențe cu mișcarea revoluționară făcînd din el una din personalitățile marcante ale vieții publice românești între cele două războaie mondiale.

A fost unul dintre intelectualii animați de idei înaintate care în perioada interbelică s-a simțit atras de lupta comuniștilor, apropiindu-se de activitatea numeroaselor organizații antifasciste create, organizate și conduse de Partidul Comunist Român. Dem Dobrescu a desfășurat o bogată activitate în cadrul Comitetelor cetățenești — grupare antifascistă îndrumată de P.C.R. a maselor populare din Capitală — al căror președinte a și fost. În numeroase procese înscenate de către autorități militanților revoluționari și antifasciști, Dem Dobrescu s-a aflat printre avocații apărării.

Anii 1929-1934, în care timp a fost primar general al Capitalei, au marcat una din cele mai intense perioade din activitatea sa. Despre realizările sale din acei ani, publicistul și eseistul Petre Pandrea scria:

„...Dem Dobrescu va rămîne în analele istoriei naționale ca primul urbanist al sărmanei cetăți a ciobanului Bucur. El a deschis largi bulevarde cu tîrnăcopul într-o mînă și cu paharul umanitarismului în alta. Ne-a pus la dispoziție lacurile albastre de la Arcul de Triumf, în locul smîrcurilor cu febră palustră, a redescoperit și ne-a apropiat Snagovul, păduricea Pustni-

cul și atîtea suave lacuri, plus centurile de verdeață nou create pentru un prăfuit oraș...“

Amprenta pe care a lăsat-o apropierea de comuniști asupra activității lui Dem Dobrescu a fost hotărîtoare în definirea personalității sale politice. Militînd sincer pentru instaurarea unui regim democratic, el a luptat pentru apărarea libertăților și drepturilor maselor, care, exercitate în deplinătate, puteau asigura ridicarea și prosperitatea țării. Dem Dobrescu a intuit că numai alături de comuniști se pot realiza aceste deziderate.

Duminică 24 mai 1936 veniți cu toții la „Tomis"! Conducătorul Comitetelor cetățenești, Dem Dobrescu va face un amplu expozeu! Se vor face comunicări importante privind activitatea Comitetelor cetățenești! Adunarea de la „Tomis" trebuie să constituie o lecție usturătoare pentru toate elementele reacționare și fasciste din țara noastră! Soarta democrației e în mîinile noastre, s-o apărăm!

Cu astfel de chemări, mesagerii Comitetelor cetățenești — organizație de masă îndrumată de P.C.R. — au colindat cartierele Capitalei, o săptămînă întreagă, chemind oamenii muncii să participe la întrunirea populară antifascistă convocată pentru ziua de 24 mai 1936 la sala „Tomis".

„ROMÂNIA
Prefectura Poliției Municipiului București
Chestura Sectorului II Negru
Nr. 1346
1936, luna mai, ziua 28

28 mai 1936

Ia act și pe viitor se va da referat negativ dacă D. Dobrescu va mai cere o aprobare de întrunire.

DOMNULE PREFECT,

Duminică 24 mai a.c. a avut loc în sala Tomis din Cal. Călărași o întrunire autorizată, organizată de d. Dem Dobrescu la care au luat parte circa 25 000 cetățeni.

Demonstrație de stradă la București împrăștiată de poliție cu ajutorul jeturilor de apă (martie 1936)

Întrucît participanții acestei întruniri nu mai încăpeau în sală și în curte s-au masat în stradă pe întinderea Cal. Călărași, de la str. Sf. Vineri pînă la str. Lucaci, oprind complet circulația.

Față de această situațiune, am intervenit cu ofițerii de poliție — **fără a face uz de jandarmi** — și cu mare greutate am putut degaja strada în parte. Măsura a fost luată energic dar civilizat **(sic !)**.

Aducîndu-se la cunoștința d-lui Dobrescu această operațiune prin partizanii d-sale,

Îndrumate îndeaproape de organizația P.C.R. a Capitalei, Comitetele cetățenești, înființate la finele anului 1935, se afirmaseră deja prin desfășurarea unei intense activități democratice, în cadrul căreia s-au dat riposte energice fascismului și susținătorilor lui, tuturor elementelor reacționare, care, într-un fel sau altul, se străduiau să împiedice afirmarea liberă a voinței de luptă a maselor.

Întrunirea desfășurată la „Tomis", la 24 mai 1936, este un exemplu concludent al amploarei și hotărîrii cu care masele populare s-au ridicat în apărarea drepturilor lor. Ne-o demonstrează din plin următorul raport al organelor polițienești, pe care-l reproducem după originalul aflat în Arhiva C.C. al P.C.R. :

d-sa a găsit de cuviinţă să califice intervenţia poliţiei drept samavolnică, îndemnînd pe cetăţeni **să reziste.** Toate acestea s-au difuzat în stradă prin megafonul instalat la intrare. Imediat s-a produs în stradă **o manifestaţiune ostilă contra noastră, culminînd printr-un formidabil huuo !**

Această neaşteptată reacţiune n-a fost însă de natură a împiedica operaţia noastră, care şi-a urmat cursul reuşind în acelaşi timp să smulgem din mîinile manifestanţilor placarde cu inscripţiuni subversive *.

În tot acest timp nu am întrebuinţat nici un jandarm şi numai ofiţeri de poliţie.

tenit nici un moment scandarea lozincilor „Jos fascismul", „Trăiască Frontul Popular Antifascist !", „Vrem pace !", „Jos starea de asediu şi cenzura !"

Cei care au reuşit să intre în sala „Tomis", după încheierea defilării, cîteva sute de oameni, au luat apoi parte la întrunire. Ceilalţi participanţi, peste 24 000 s-au masat în faţa sălii şi pe străzile lăturalnice pentru a asculta cuvîntările la difuzoarele din timp instalate de organizatori şi a manifesta împreună cu cei din sală.

O profundă impresie a produs asupra participanţilor cuvîntarea rostită de Dem Dobrescu, care a început prin a desemna cadrul general democratic al Comi-

31 mai 1936. Coloane de demonstranţi pe străzile Capitalei...

Am onoare a vă aduce la cunoştinţă acest fapt, pentru a lua măsuri în consecinţă.

Chestor,
indescifrabil"

Acţiunea democratică, antifascistă de la 24 mai 1936 a început cu defilarea miilor de participanţi prin faţa Primăriei Sectorului II Negru, timp în care n-a con-

tetelor cetăţeneşti, ca organizaţie de masă care luptă pentru apărarea drepturilor oamenilor muncii şi formarea unei juste conştiinţe cetăţeneşti. În cuvinte mobilizatoare, el a chemat miile de participanţi la întrunire să-şi intensifice eforturile în lupta împotriva pericolului fascist, pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor democratice, pentru egalitate, pentru emanciparea politică a femeilor, împotriva abuzurilor de orice fel, a speculei şi scumpetei, pentru acordarea accesului la cultură tuturor celor ce muncesc etc. Cu mare interes au fost primite multiplele măsuri propuse de Dem. Dobrescu în ce priveşte necesitatea unor reforme comunale „pentru ca pe aceste timpuri de mizerie neagră să putem

* Lozinci ca : „Jos fascismul !", „Trăiască Frontul Popular Antifascist !", „Vrem libertăţi democratice !" — n.r.

ajunge la ușurarea vieții săracului, la ocrotirea șomerilor, la îngrijirea bolnavilor, a bătrînilor și școlarilor, a tineretului". Vii discuții s-au purtat pe marginea acelor revendicări a căror soluționare urma să dea fiecărui cetățean posibilitatea de a munci și a-și cîștiga existența. **„Noblețea muncii este singura aristocrație pe care o admite democrația"** — preciza în acest sens însuși documentul constitutiv al Comitetelor cetățenești, statutul organizației.

Toți vorbitorii au salutat măsurile propuse în cadrul întrunirii și s-au angajat să susțină aplicarea lor neîntîrziată. „Comitetele cetățenești — arăta unul dintre vorbitori — cheamă la luptă și solidaritate pe fiecare cetățean pentru cucerirea drepturilor elementare cetățenești".

În fața voinței de luptă a maselor, exprimată plenar în acele momente, autoritățile — oricît s-au străduit — s-au dovedit incapabile să împrăștie pe participanți și să împiedice ținerea întrunirii. După cum rezultă foarte clar din documentul reprodus mai sus, miile de bucureșteni au reușit, ore în șir, să stăpînească strada. Ca în atîtea alte împrejurări, la 24 mai 1936, în Capitală, masele dezlănțuite și-au probat cu succes capacitatea de acțiune.

Zile negre pentru guvern, își intitula ziarul „Adevărul" unul dintre articolele publicate cu acel prilej. Și, într-adevăr, după cum rezultă din multiple documente ale vremii, panica produsă în cercurile guvernante în urma celor întîmplate la 24 mai 1936, a luat treptat proporții.

Partidul comunist și organizațiile democratice de masă îndrumate de el desprindeau din această experiență concluzia că : **lupta trebuia continuată, cu aceleași mijloace, cu o intensitate mereu sporită.**

Succesul demonstrației populare antifasciste de la 24 mai 1936 a determinat, de altfel, adoptarea unor măsuri de intensificare a organizării unor asemenea acțiuni, atît în Capitală, cît și în provincie. La numai o săptămînă după aceasta, la 31 mai 1936, bulevardele Capitalei și apoi Arenele Romane aveau să fie martorele unei și mai puternice demonstrații democratice, antifasciste, la care de data aceasta au parti-

...și în orașul Iași

București, 31 mai 1936. Demonstranții pun pe goană elementele fasciste-legionare, care încearcă să le împiedice acțiunea

cipat peste 100 000 demonstranți. Zeci de mii de oameni au demonstrat în alte centre ale țării — Timișoara, Bacău, Iași, Vaslui, Galați, Craiova, Piatra Neamț, Bîrlad, Caracal, Focșani, Roman, Cîmpulung-Moldovenesc, Dorohoi etc. **„O impresionantă demonstrație în Capitală și altele nu mai puțin impresionante la Iași, Bacău, Vaslui, Craiova, Focșani, Birlad etc. au întrunit peste 500 000 de oameni într-o singură conștiință“,** avea să noteze în paginile sale „Cuvîntul liber“, la 6 iunie 1936. **„O masă impresionantă, de mai bine de 500 000 de oameni, a înfățișat sentimentul general și voința întreagă a majorității acestui popor. Masa mare a acestei țări a arătat precis că respinge hitlerismul și nu înțelege să renunțe la libertățile pe care le are, ci să lupte, dimpotrivă, pentru păstrarea și întregirea lor“** — avea să noteze la rîndu-i „Adevărul“ din 4 iunie 1936.

„Scînteia“ din 1 iulie 1936, sublinia cu satisfacție faptul că **„masele antifasciste și-au dat mîna, au demonstrat în comun, unindu-și organizațiile în aceeași bătălie“.** Într-un manifest editat de C.C. al P.C.R. la 14 iunie 1936 se arăta că **„la toate întrunirile pe țară, și mai cu seamă la demonstrația din București, masele populare muncitorești — țărănești, sub conducerea partidului comunist, și-au arătat voința și hotărîrea lor dîrză de a duce lupta pînă la capăt“.**

CUBA INSURGENTĂ

(Urmare din p. 60)

din România, a dezvăluit cu și mai multă vigoare substratul politicii expansioniste a imperialismului nord-american. În articolul *Europa și războiul* publicat în ziarul „Epoca“ din 14 martie 1898, se arăta: „E vădit că Statele Unite urmăresc o politică de cuceriri. Considerațiile de umanitate, sub care americanii încearcă să-și ascundă lăcomia de cîștig, sînt o mască prea grosolană ca să poată înșela pe cineva“. Concomitent, gazeta înfierează cu virulență și „atacatul“, adică Spania colonialistă, care a exploatat Cuba „cu atîta neomenie“. Surprinzînd caracterul imperialist, colonialist, de ambele părți ale războiului americano-spaniol, gazeta conchide că „nici atacatorul (adică S.U.A. — *n.a.)* și nici atacatul (Spania — *n.a.)* nu sînt [...] simpatice“ opiniei publice democratice care „judecă aspru și osîndește, fără rezervă“, războiul.

Că monopoliștii S.U.A. au declarat război Spaniei, pentru a intra în posesia Cubei s-a văzut cu deosebită claritate la Conferința de pace de la Paris, unde reprezentanții poporului cuban, care au dat tributul de sînge cel mai mare la victoria împotriva Spaniei, nici măcar n-au fost convocați. Potrivit Tratatului de pace semnat la Paris, la 10 decembrie 1898, Spania a fost constrînsă să renunțe la Cuba, care s-a proclamat formal independentă, devenind de fapt un protectorat al S.U.A. Cu multă indignare constată ziarul „Lumea Nouă“ la 18 iulie 1899, adică la un an după capitularea Spaniei, „că înfrîngerea armatelor spaniole de către patrioții cubani și filipinezi a atîțat grozav pofta de întindere colonială a Statelor Unite. Sub masca umanitarismului, acum de-abia se vede bine, nu se ascundeau decît niște meschine interese coloniale“.

Poporul cuban, care a înlăturat cu prețul unor colosale jertfe, jugul multisecular spaniol nu s-a împăcat niciodată cu tutela imperialiștilor nord-americani, desfășurînd în prima jumătate a veacului nostru, un șir de lupte pentru deplina sa independență națională. Aceste lupte și-au găsit încununarea prin revoluția de la 1 ianuarie 1959, care a marcat eliberarea națională și socială a poporului cuban, făuritorul de astăzi al societății socialiste pe pămînturile Cubei.

Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta poporului cuban, exprimată în timpul războiului de neatîrnare de la sfîrșitul sec. XIX, a continuat să se manifeste și în deceniile următoare ale sec. XX, ridicîndu-se pe o treaptă superioară în zilele noastre cînd România și Cuba sînt angajate în făurirea societății socialiste.

de la orășel

TOMIS

RADU VULPE

Dintre cele trei orașe grecești din antichitate de pe litoralul Dobrogei noastre actuale : Histria, Tomis **(Constanța)** și Callatis **(Mangalia), la cea mai mare însemnătate a ajuns** Tomis, **care pînă la urmă a devenit, așa precum suna titlul său oficial, „Metropola Pontului Stîng", adică cetatea de frunte a țărmului apusean al Mării Negre. Descoperirile arheologice efectuate pe aria ruinelor ei, deasupra cărora azi se întinde orașul Constanța, confirmă din plin acest deosebit grad de prosperitate.**

Totuși, mărturiile strălucirii și priorității sale nu datează decît din epoca Imperiului roman. Printr-un contrast ciudat, ceea ce se știa despre Tomisul anterior denotă, dimpotrivă, o situație cu mult mai modestă și chiar de inferioritate în raport cu vecinele sale Histria și Callatis, care timp de multe veacuri înaintea erei noastre se bucuraseră de faimă și de înflorire, pe cînd așezarea dintre ele vegeta în sărăcie și uitare, abia fiind pomenită de izvoare ca un „tîrg" ori ca un „orășel".

Cum și în ce împrejurări s-a înălțat localitatea Tomis de la această lungă fază obscură la treapta ilustră de mai tîrziu, constituie o problemă căreia nu i s-a dat o suficientă atenție pînă acum. E drept că nici un izvor antic nu răspunde explicit la asemenea întrebări, dar nici nu lipsesc indicii, care, puse în concordanță logică, pot duce la rezultate lămuritoare. O altă problemă tot atît de elementară, dar care a fost mai insistent discutată, făcînd obiectul unor ipoteze controversate, este aceea a datei cînd a fost întemeiat orașul Tomis, neprecizată de nici un izvor. În cele ce urmează, expunem succint concluziile la care am ajuns în aceste probleme *.

* Vezi : R. Vulpe, *Note de istorie tomitană*, în „Pontice", II, 1969, pp. 149-157. Cf. R. Vulpe—I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, pp. 66-67.

la metropola Pontului Stîng

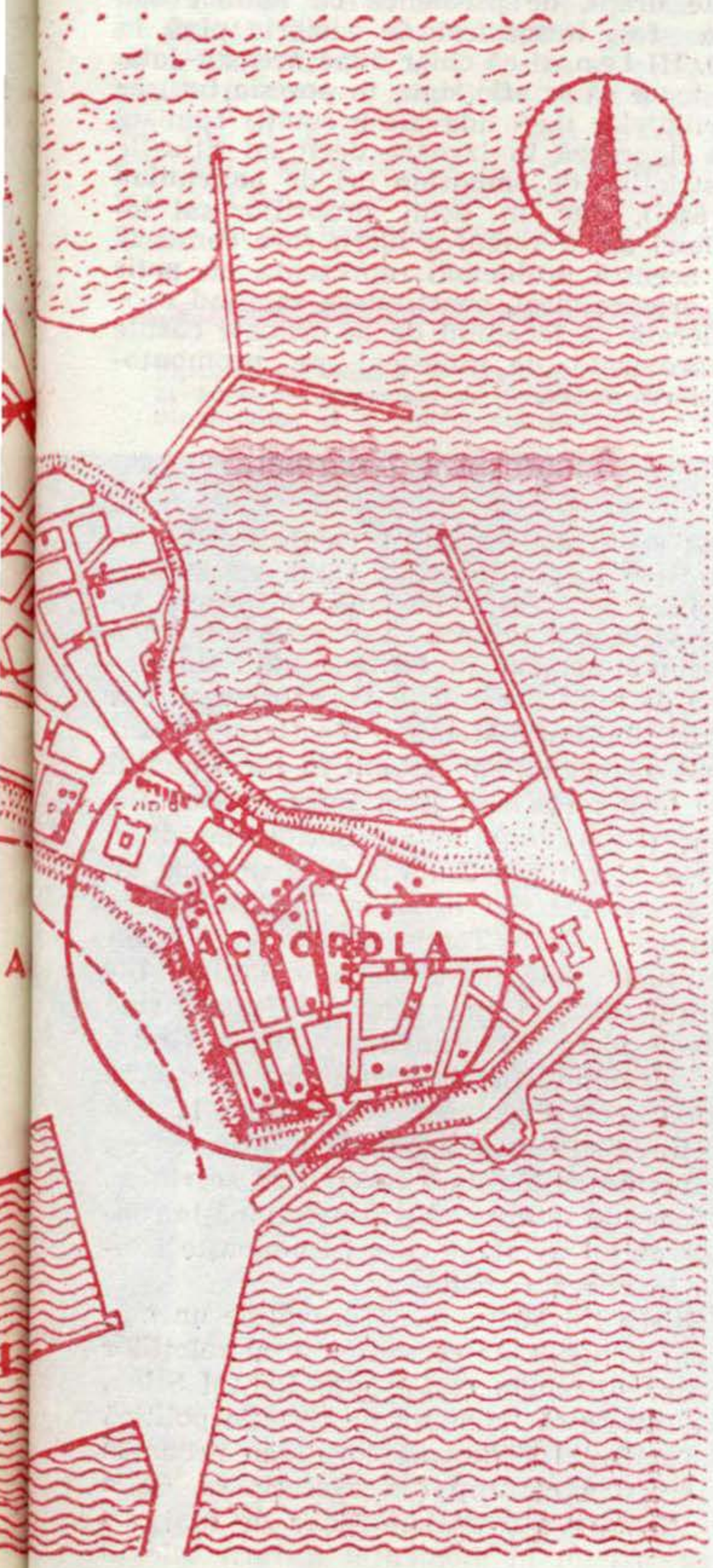

Mai întîi navigatorii

Cu toate că numele orașului Tomis nu apare în izvoare decît în sec. III î.e.n., crearea sa trebuie căutată într-o vreme cu mult mai îndepărtată. Remarcabila sa poziție maritimă, pe singura porțiune care întrerupe linia dreaptă a coastei dobrogene, de la Capul Caliacra pînă în regiunea gurilor Dunării, nu putea să-i lase indiferenți pe primii navigatori greci care căutau adăposturi bune prin aceste părți. De aceea trebuie să admitem că **promontoriul tomitan** a fost ocupat încă de la începuturile colonizării elene în Pontul Stîng, tot atunci cînd colonii Miletului * au venit să se stabilească la Histria sau foarte curînd după aceea. În acest sens pledează și originea milesiană a Tomisului, clar precizată de autorii vechi și constant confirmată de instituțiile tradiționale ale cetății. Activitatea colonizatoare a Miletului care era în plin avînt în a doua jumătate a sec. VII, n-a continuat dincolo de primele decenii ale secolului următor, cînd a intrat sub autoritatea regilor perși, reducîndu-și expansiunea economică. Data întemeierii orașului Tomis n-ar putea fi căutată decît între anii 657 î.e.n. (cînd a fost înființată Histria) și 570 (întemeierea orașului Odessos, azi Varna) sau cel mai tîrziu 546 (căderea Miletului sub perși). Dar probabilitatea cea mai mare este pentru sec. VII î.e.n., cît mai aproape de nașterea Histriei.

Cît despre dovezile arheologice privind epoca arhaică, absența lor în clipa de față la Tomis nu poate fi concludentă, fiindcă n-avem încă a face cu o explorare sistematică a așezării antice, a cărei suprafață este complet acoperită de actuala Constanța, ci numai cu descoperiri disparate și mai mult

* Milet — oraș întemeiat de ahei pe coasta de apus a Asiei Mici. După migrațiunea masivă a ionienilor (sec. VII î.e.n.), Miletul a devenit unul dintre cele mai înfloritoare orașe din Asia Mică. În sec. VIII-VI î.e.n. puternica metropolă ionică a întemeiat numeroase colonii pe țărmurile Pontului Euxin : Sinope, Histria, Apollonia, Odessos, Tomis, Tyras, Olbia, Tanais și altele.

Celebrul tezaur de statui de la Tomis, așa cum a fost descoperit

întîmplătoare, raportîndu-se la straturile superioare, mai recente. Sînt totuși bune speranțe pentru viitor. E destul să amintim, în această privință, că pînă acum vreo zece ani cele mai vechi resturi arheologice cunoscute la Tomis datau din sec. IV î.e.n. cel mai devreme, pe cînd acum avem obiecte de acolo de la începutul secolului V î.e.n. Tot astfel o întîmplare fericită ori o cercetare profundă poate să ne procure într-o bună zi documente și mai vechi.

Nu aderăm la teza după care evoluția acestei localități ar fi comportat la început o fază nedefinită de simplu tîrg, **emporion,** făcînd loc abia ulterior unei cetăți propriu-zise, **polis.** Milesienii așezați pe promontoriul de la Tomis au trebuit să aibă încă din primele zile o organizație stabilă, care nu putea fi decît aceea a unei cetăți, cu teritoriul său propriu, cu individualitatea sa politică și administrativă, cu mijloacele sale de apărare, cu portul său, cu instituțiile sale, indiferent de proporțiile sale, de importanța și de aspectul său. În izolarea sa, la mari distanțe de alte cetăți elenice, și înconjurată de triburile populației getice, Tomisul nu putea fi lipsit de elementele unei organizații autonome. Este adevărat că a lîncezit timp de mai multe secole, redus la însemnătatea unei simple escale care depindea exclusiv de traficul maritim și nu întreținea legături comerciale prea rentabile pe uscat. Este drept, de asemenea că numele său n-a fost înregistrat de istorie pînă în sec. III î.e.n. și că chiar după această dată, cu toate că se afla sigur în posesia tuturor atributelor unei adevărate cetăți, Tomisul nu figurează în izvoare decît cu titlurile restrictive de **emporion** ori de **polichnion** (orășel), dar în ochii propriilor săi locuitori (și e singurul lucru care contează în această problemă) reprezenta un **polis** ca oricare altul, constituirea sa fiind considerată ca începînd de la primele căsuțe improvizate de milesieni pe promontoriul respectiv.

O agresiune zădărnicită

Și acum despre saltul Tomisului de la „orășel" la „metropolă". Cînd această localitate își face prima apariție într-un izvor scris, este arătată ca o așezare de mică însemnătate, dar în formele unui stat-cetate de mult instituit. E vorba de o știre a istoricului antic Memnon din Heraclea privind un eveniment databil în jurul anului 260 î.e.n.: războiul iscat între cetatea Bizanț (Byzantion) de pe Bosfor, pe de o parte, și cetățile Callatis și Histria pe de alta. Acestea din urmă se înțeleseseră să subjuge orășelul Tomis, urmînd să facă din veniturile sale un monopol callatian. Bizanțul, însă, a intervenit cu forțele sale navale în favoarea micii victime, salvînd-o și zdrobind flotele cetăților agresoare. După acest eveniment. Callatis și Histria au înregistrat o perioadă de relativ regres, în vreme ce Tomis a început să se ridice, neîncetînd ulterior să prospere pînă la considerabilul avînt pe care i-l cunoaște istoria în epoca romană.

Știrea lui Memnon ne dezvăluie un moment deosebit de semnificativ al relațiilor dintre diferitele cetăți din Pontul Stîng, lăsîndu-ne să luăm act de situația politică a Tomisului și de caracterul său urban la o decisivă cotitură din evoluția sa. Ca o confirmare a considerațiilor de mai sus vedem cum în momentul intrării sale în istorie, orașul Tomis apare ca o entitate

politică precisă, cu o viață independentă, îndeplinind condițiile unei reale **polis**, deși istoricul heracleot, ținînd seama numai de gradul său, încă slab, de dezvoltare îl etichetează doar cu titlul de **emporion** (tîrg). Nu e vorba de nimic nou, ci, din litera textului, individualitatea politică a Tomisului se înțelege ca dintotdeauna stabilită.

Scrutînd datele oferite de Memnon, se naște o primă întrebare : de ce Callatis și Histria au ținut atît de mult să cotropească micul oraș situat între ele ? Faptul pare cu atît mai straniu cu cît e vorba de o alianță între două cetăți puternice de origini diferite, una dorică și cealaltă ionică, împotriva surorii mai mici a uneia din ele. Cu toate că în lumea antică nu erau excluse conflictele dintre cetățile înrudite și nici chiar dintre colonii și metropolele lor (de exemplu cazul celebru al ostilităților dintre Corcyra și Corint, cu care a început războiul peloponesiac), asemenea conflicte nu erau totuși în ordinea firească a lucrurilor. Pe de altă parte ne mai întrebăm : de ce a intervenit Bizanțul doric cu atîta înverșunare în favoarea orășelului milesian amenințat, mergînd pînă la a pricinui un dezastru bunei sale rude Callatis ? Răspunsul la cele două chestiuni nu poate fi decît unul : s-a produs o întorsătură hotărîtoare în situația economică a cetății Tomis, căreia i se deschideau perspective de mare înflorire, îngrijorînd într-un înalt grad pe cele două vecine ale sale, dar convenindu-i Bizanțului.

Fortuna cu Pontos — frumoasa statuie de la Tomis — protectoarea diferitelor orașe și bineînțeles, și a metropolei Pontului Stîng

Nisipuri care schimbă destinul unei cetăți

Pentru a ne explica aceste perspective, avem două elemente pe care ni le oferă izvoarele, denotînd importante schimbări în traficul comercial din Pontul Stîng și de pe Dunăre. Unul este îngreuierea navigației în regiunea Deltei și cu deosebire în preajma Histriei, ca urmare a depunerii aluviunilor dunărene împinse de curenți de-a lungul litoralului spre sud. Se știe că Polibiu, autor din sec. II î.e.n., menționează pericolul pe care îl prezenta pentru navigatori cordonul aluvionar numit **Stethos** (pieptul) din dreptul golfului histrian (actualul lac Sinoie). Grindul Chituc, se afla atunci în cea mai mare parte ascuns sub apa mării, ceea ce ducea la eșuarea frecventă a navelor.

În asemenea condiții corăbiile navigau din ce în ce mai greu spre Histria și gurile Dunării și negustorii greci care își aduceau mărfurile din țările sudice spre a face comerț în interiorul țărilor noastre, începuseră să evite calea Deltei. Ei preferau să-și transporte încărcătura de-a curmezișul Dobrogei, pe uscat, pentru a o reîncărca pe corăbii la Dunăre — și invers —, realizînd astfel și o considerabilă economie de timp, prin reducerea unui mare ocol. Cum însă drumul cel mai scurt și mai comod pentru o atare transbordare era cel de pe valea Carasu, la care se ajungea dinspre Tomis, unde se descărcau mărfurile, este ușor de imaginat ce mare importanță căpăta acest oraș, care devenise nu numai un căutat antrepozit de mărfuri, dar și o etapă necesară a transportului pe uscat.

Al doilea element explicativ și totodată încă o dovadă a acestui intens trafic transdobrogean este înființarea și prosperitatea localității Axiopolis, nu departe de gura Văii Carasu, la sud de Cernavoda actuală. Singura așezare de pe Dunăre cu nume grecesc, Axiopolis a fost întemeiată în această vreme, foarte probabil cu sprijinul regelui traco-macedonean Lisimah, ca o sucursală a Tomisului la ce-

Şarpele fantastic de la Constanţa rămine, deocamdată, o reprezentare unică prin fineţea execuţiei şi originalitatea concepţiei

lălalt capăt al drumului de transbordare dintre mare şi Dunăre.

După ce Dobrogea a trecut sub romani, iar în această ţară s-a instalat o lungă pace, siguranţa drumului tomitan spre Axiopolis a devenit absolută, iar traficul transbordării s-a intensificat enorm, ceea ce a făcut ca Tomis să devină cetatea cea mai bogată şi mai importantă de pe ţărmul de apus al Mării Negre, căpătînd şi titlul de „Prea strălucita Metropolă a Pontului Stîng". Axiopolis a ajuns principalul sediu al organizaţiei navigatorilor de pe toată Dunărea şi totodată unul din cele mai de seamă centre militare ale **limesului** roman* din Sciţia Minoră. E semnificativ că pe Tabula Peutingeriana** acest sediu de comandament militar superior, în sec. IV, şi sediu de episcopat în sec. VI, este distins cu două turnuri, semn

* Dispozitiv de apărare, construit de romani şi alcătuit dintr-un zid continuu de piatră sau dintr-un val de pămînt.

** Hartă antică păstrată în original, care înfăţişează principalele localităţi şi itinerarii din Imperiul roman.

care pe această hartă antică evidenţiază numai oraşe importante, de pildă Durostorum ori Troesmis.

Motivele unei alianţe

Era firesc ca înflorirea neaşteptată a Tomisului să provoace invidia Histriei — care vedea cu îngrijorare cum scade tranzitul comercial prin apele sale — şi a Callatisului — care, bucurîndu-se în acel moment de o supremaţie economică în Pontul Stîng, nu puteau privi cu indiferenţă ridicarea unei cetăţi rivale în imediata lor apropiere. De aici încercarea lor de a subjuga mica cetate şi de a profita de noul izvor de venituri reprezentat de transbordarea pe valea Carasu.

După eşecul tentativei lor, Tomisul n-a încetat de a creşte în importanţă, aşa încît la venirea lor în Dobrogea romanii n-au găsit o altă cetate mai demnă de atenţie, stabilind aici sediul prefectului ţărmului maritim, şi conducînd tot de aici relaţiile politice şi fiscale cu celelalte cetăţi pontice.

Ce motive au determinat în sec. III î.e.n. oraşul Bizanţ, să ajute Tomisul împotriva Histriei şi Callatisului ? Desigur, nu numai nevoia de a echilibra puterea de atunci a cetăţii Callatis, dar şi interesul pe care bogatul centru elenic de pe Bosfor îl avea de a participa la exploatarea drumului comercial peste Dobrogea, oferind capitaluri pentru organizarea mijloacelor de transport pe uscat. Acest rol al Bizanţului în activitatea economică tomitană a durat multe secole, după cum sugerează o marmură din Constanţa de pe la începutul sec. III e.n., din plină epocă romană, aparţinînd unui oarecare **Aurelius Sozomenus,** pe care inscripţia îl precizează, în greceşte, ca **Byzantios** (originar din Bizanţ) şi a cărui profesiune de negutător pe uscat e simbolizată printr-un relief reprezentînd un car încărcat cu marfă, tras de boi, pe care îi mînă doi inşi. Monumentul se găseşte la Muzeul Naţional de Antichităţi din Bucureşti.

Ca şi Tomisul, la mare, cetatea Axiopolis la Dunăre a continuat să prospere, graţie funcţiunii economice pe care o avea, în tot timpul epocii romane, pînă după sec. VI e.n., fiind sediul principal al navigatorilor de pe întreaga Dunăre **(nautae universi Danuvii)** şi devenind unul din cele mai de seamă centre militare ale **limesului** imperial din Sciţia Minoră.

Arde Londra!

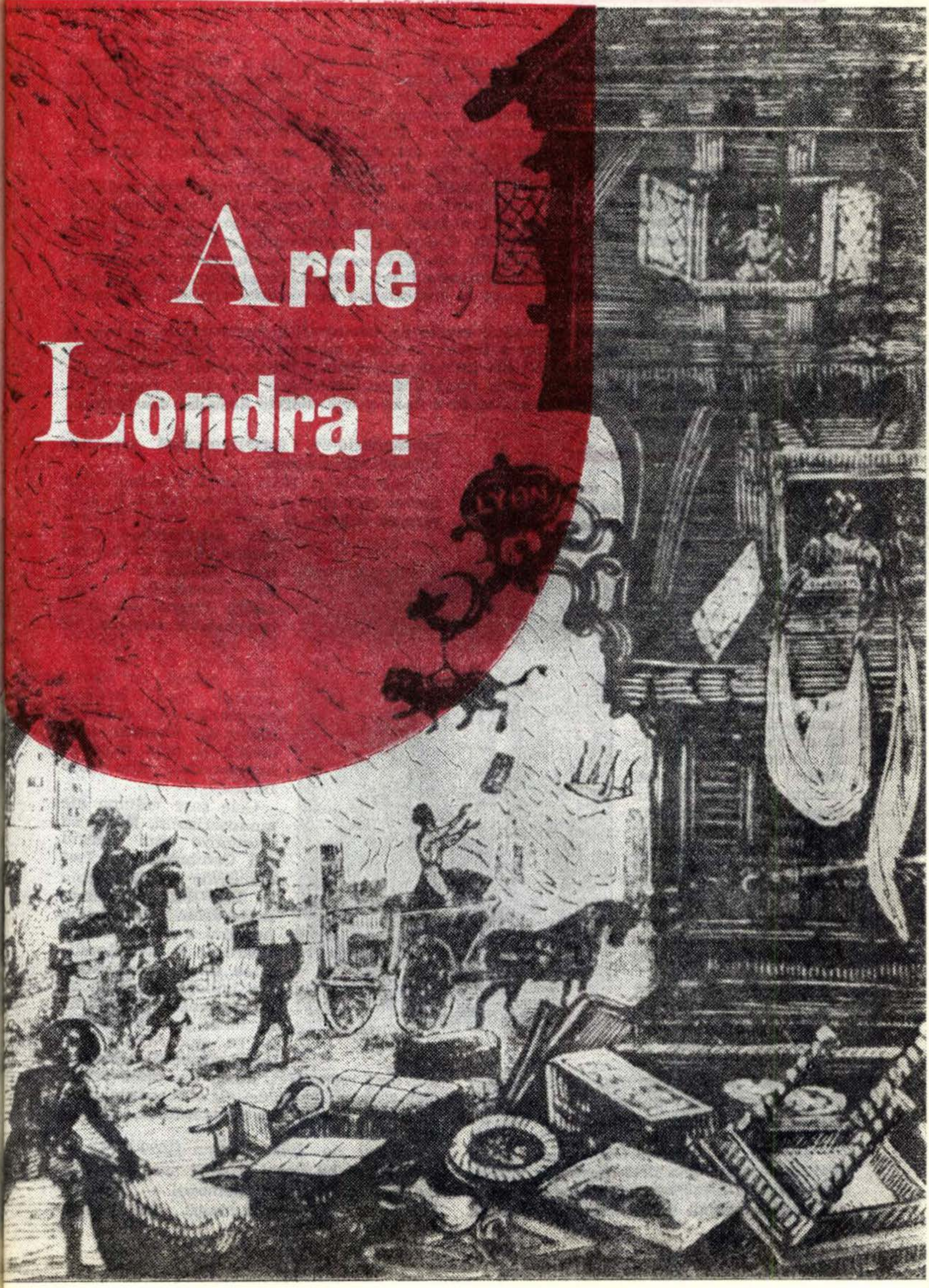

In urmă cu trei veacuri, capitala Angliei era abia o fracțiune măruntă din gigantica metropolă a vremii noastre. Nucleul său principal îl constituia așa-numita „Cetate" (City), delimitată de ceea ce mai rămăsese din zidurile construite încă pe timpul ocupației romane. Pentru a avea o imagine mai precisă asupra proporțiilor, să amintim că astăzi „Cetatea" este cel mai mic dintre cele 29 sectoare administrative ale municipiului (sau comitatului) londonez, ocupînd ceva mai puțin de 1/200 din suprafața lui totală.

Pe la mijlocul sec. XVII, Londra se număra totuși printre cele mai importante aglomerații urbane ale lumii de atunci. În cuprinsul ei trăiau mai bine de 500 000 locuitori. Pentru covîrșitoarea majoritate a caselor, singurul material de construcție fusese lemnul. E drept că o ordonanță a celui dintîi lord-primar al Londrei, datînd încă din sec. XIV, cerea ca cel puțin pereții exteriori să fie de piatră, dar obligația rămăsese literă moartă. Focul reprezenta, așadar, o permanentă amenințare și ea se materializa în repetate rînduri, cu consecințe dezastruoase.

După prăbușirea republicii create de Cromwell și restaurarea pe tron a lui Carol II Stuart, Londra a trecut, la scurt interval, prin două dintre cele mai devastatoare calamități ale întregii sale istorii. Prima a fost epidemia de ciumă bubonică din 1665, care, după datele incomplete ale epocii pare să fi făcut aproape 70 000 victime. Cea de-a doua a fost marele incendiu din toamna anului următor.

Martorul ocular nr. 1

Născut în familia unui modest croitor din Capitală, Samuel Pepys (1633-1703) s-a bucurat de o șansă neobișnuită pentru cei din tagma sa socială : după ce a absolvit școala de pe lîngă catedrala St. Paul, și-a putut continua studiile ca bursier al celebrei Universități din Cambridge. Tobă de carte, dar sărac lipit pămîntului, tînărul absolvent a trebuit să se mulțumească cu umila slujbă de secretar-intendent al lordului Sandwich. Amiral și om de stat, nobilul patron al lui Pepys a rămas cunoscut mai ales ca „inventator" al sandvișului : pasionat de jocurile de noroc pe care nu voia să le întrerupă, el înlocuia adesea prînzul sau cina cu o gustare alcătuită din felii alternative de carne și pîine.

Începînd din 1660, Pepys, a devenit funcționar de stat, avansînd destul de repede pe scara ierarhică, grație multiplelor sale cunoștințe, ca și a energiei de care dădea dovadă. Cariera lui a urmat totuși o linie destul de sinuoasă, pe traseul căreia se includ atît două alegeri ca deputat în Camera Comunelor, cît și trei întemnițări de scurtă durată în Turnul Londrei. În ultimii unsprezece ani de viață nu a mai ocupat nici o funcție oficială, consacrîndu-se corespondenței cu numeroșii săi prieteni.

Între 1660 și 1669, Pepys a redactat un jurnal care avea un caracter intim, în adevăratul înțeles al acestui cuvînt, autorul său destinîndu-l unui singur cititor — lui însuși. Pentru a se feri de eventuale indiscreții, Pepys și-a scris însemnările într-un fel de cifru ; el a folosit un sistem de stenografiere apărut cu cîteva decenii mai înainte, complicîndu-l printr-o serie de formule personale și prin expresii împrumutate din alte limbi.

Cele șase volume ale manuscrisului, lăsate ca moștenire unui colegiu din Cambridge, au fost descifrate parțial abia în 1819-1822. Cu peste șapte decenii mai tîrziu, jurnalul a văzut lumina tiparului în cvasitotalitatea sa. Memorialistica s-a îmbogățit astfel cu un document poate unic în lume prin desăvîrșita sa sinceritate. Portretul societății britanice din anii respectivi, lipsit de orice retuș, este zugrăvit în culori vii și frapante, care pun în valoare fiecare trăsătură, fiecare amănunt.

Alături de John Evelyn (1620-1706) — protejat al lui Carol II și de asemenea autor al unui jurnal personal —, Samuel Pepys este considerat drept unul dintre

principalii cronicari ai marelui foc al Londrei. Sîrguincioaselor pene ale lui Pepys și Evelyn le datorează istoria bogăția de informații asupra cumplitei încercări prin care a trecut capitala Angliei și căreia autorul american David A. Weiss, i-a consacrat nu de mult o amplă evocare.

Lordul-primar se supără...

În zorii zilei de duminică, 2 septembrie 1666, vîntul de nord-est biciuia necruțător străzile Londrei, făcînd să zăngăne ferestrele caselor și zgîlțîind firmele de metal ale cîrciumilor. În locuința lor de pe ulița Seething, Samuel Pepys și soția sa, Elizabeth, dormeau adînc. Somnoroasă, slujnica lor, Jane, se duse la geamul deschis, pentru a trage în piept aerul curat al dimineții, dar privirea îi fu atrasă de niște flăcări mari, care se vedeau în depărtare. Alarmată, ea dădu buzna în dormitorul stăpînilor săi, strigînd :

— Foc ! E foc în tîrg !

Pepys se sculă imediat și se repezi la fereastră. Da, dincolo de ulița Mark, la apus de locul unde se afla el, se vedeau flăcări de culoare portocalie. Dar Pepys nu se sperie : în fiecare an, Londra era bîntuită de zeci de incendii, dar rareori se întîmpla să ardă mai mult de două-trei case. Focul acesta, care nu părea să se deosebească prin nimic de celelalte, izbucnise la o distanță destul de mare — aproape o jumătate de kilometru.

Pepys se vîrî din nou în pat. În calitate de intendent al Amiralității, purta răspunderea pentru aprovizionarea întregii flote militare, așa încît avea pe cap probleme mult mai serioase decît un biet incendiu. De 18 luni, Anglia era în război cu Olanda și chiar în aceste clipe navele britanice așteptau ca vîntul să se domolească, pentru a relua lupta cu inamicul.

La ora șapte, după ce se îmbrăcă, Pepys își aminti de foc și se uită din nou pe fereastră. Flăcările parcă se mai îndepărtaseră. Peste cîteva minute, însă, Jane aduse o veste uluitoare : arseseră mai bine de trei sute de case.

Trei sute de case ! Pepys își puse iute peruca sa cîrlionțată și îndesă pe cap o scufie din blană de castor. Luîndu-și în grabă rămas bun de la soție, el porni cît îl duceau picioarele de repede pe străzile măturate de vînt, îndreptîndu-se spre Turnul Londrei. Ajuns acolo, urcă treptele de piatră, pentru a cuprinde cu privirea orașul. Îl mai contemplase de multe ori din acest punct de observație și, de fiecare dată, îl impresionase priveliștea care i se așternea înaintea ochilor.

De-a curmezișul Tamisei, Podul Londrei se sprijinea pe nouăsprezece arcade de piatră. Pe ambele sale laturi, se înșirau case și prăvălii, unele dintre ele avînd cîteva etaje, astfel că nu mai rămînea decît o fîșie foarte îngustă pentru trecători și căruțe. Dedesubtul podului, se înșirau uriașele corăbii trase la chei, cu mărfurile îngrămădite pe punți. Iar pe malurile fluviului se întindea Londra însăși : turlele celor peste o sută de biserici se înălțau spre cer și, de pe colina Ludgate, vîrstnica dar impunătoarea catedrală St. Paul domina întregul peisaj.

Pepys constată că o bună parte din cartierele din jurul Podului Londrei căzuseră pradă pîrjolului. Pe strada Tamisei, focul se apropia de docuri și de antrepozite. Cele două capete ale podului ardeau și ele : sub ochii lui Pepys, una dintre casele în flăcări se nărui în fluviu.

Coborînd în fugă treptele, Pepys ciocăni la ușa lui John Robinson, comandantul Turnului, de la care află amănunte asupra incendiului. Focul izbucnise pe la ora două noaptea, în ulița Pudding, la domiciliul lui Thomas Farynor, brutarul Curții Regale. Nu trecu mult și Sir Thomas Bludworth, lordul-primar al Londrei, sosi la locul sinistrului. Furios pentru că fusese sculat din somn în toiul nopții, înaltul dregător, aruncînd o privire disprețuitoare în jur, declarase că „pînă și o muiere ar putea stinge un foc ca ăsta". Unul dintre slujbași îl întrebase dacă nu ar trebui dărîmate clădirile din preajmă, pentru a împiedica extinderea incendiului. Bludworth răspunsese că nu, și plecase acasă. De atunci, focul se întețea mereu.

Hotărîndu-se să vadă cu propriii lui ochi ce proporții avea dezastrul, Pepys angajă un barcagiu și o porni pe Tamisa, spre Podul Londrei. Trîmbe groase de fum ieșeau din antrepozitele docurilor. O magazie de cherestea se aprinse brusc și explodă cu o detunătură asurzitoare, ca și cum în locul lemnului s-ar fi aflat acolo cîteva zeci de butoaie cu praf de pușcă.

Șuvoaie de plumb topit

După ce pluti vreo oră pe fluviu, Pepys își dădu seama că pericolul era foarte mare. În vara care tocmai lua sfîrșit, bîntuia o secetă neobișnuită în întreaga Anglie, ceea ce făcuse să scadă considerabil nivelul fluviului. Dar ceea ce îl îngrijora și mai mult pe memorialist fu atitudinea celor mai mulți dintre cetățenii Capitalei,

care refuzau să-și părăsească locuința chiar atunci cînd focul se apropia la numai cîțiva metri. Abia cînd incendiul le ataca direct casele, se hotărau și ei să-și evacueze lucrurile îndreptîndu-se în general spre chei, în speranța că vor găsi o barcă cu care să ajungă în alt cartier. Pînă și porumbeii dădeau impresia că nu se îndurau să-și părăsească cuiburile, astfel încît cei mai mulți dintre ei cădeau pradă flăcărilor.

Partea cea mai rea era că nimeni nu-și dădea osteneala să lupte împotriva incendiului. Londra nu avea pe atunci un corp de pompieri propriu-zis, doar în biserici și în clădirile publice se aflau numeroase găleți confecționate din piele și destinate tocmai unor asemenea împrejurări. Totuși, nimeni dintre cei care ar fi trebuit să organizeze combaterea sinistrului — adică preoții și polițiștii — nu mișca un deget, mărginindu-se să urmărească extinderea focului cu o desperare crescîndă, dar neputincioasă.

Dincolo de Tamisa, pe o stradă unde nu ardea nici o clădire, se afla biserica St. Lawrence Poultney. Pe neașteptate, clopotnița ei fu cuprinsă de flăcări și cîteva minute mai tîrziu, șuvoaie de plumb topit începură să se scurgă de-a lungul zidurilor. Sub ochii înspăimîntați ai lui Pepys, clopotnița se prăbuși la pămînt, cu un ultim și lugubru dangăt al clopotelor.

Convins acum că avea de a face cu o catastrofă care putea să ia proporții fără precedent, Pepys se hotărî să se adreseze direct regelui. Ca de obicei, la Palatul Whitehall, reședința de atunci a monarhului, sute de curteni așteptau răbdători trezirea din somn a lui Carol II. În cele din urmă, draperiile groase de catifea care mascau intrarea apartamentelor sale se dădură la o parte, și regele ieși, urmat de fratele său, ducele de York, și de miniștrii de stat (membrii guvernului). Mormăind grăbit „Domnul cu voi !", ca răspuns la plecăciunile pe care i le făceau curtenii, el se îndreptă spre capela regală, unde urma să-și facă rugăciunea de dimineață.

Carol II știa de izbucnirea focului, dar nici el, nici vreunul din membrii suitei sale nu avea nici cea mai mică idee despre violența și întinderea dezastrului. Cînd Pepys îi solicită o audiență imediată și îi descrise amploarea incendiului, regele fu cuprins de panică : Londra adăpostea pe atunci o zecime din populația întregii țări, împreună cu o importantă parte din avuția acesteia, și singura soluție era dărîmarea unui număr cît mai mare din casele de lemn amenințate de flăcări. Aceasta fu porunca pe care, după o scurtă consfătuire cu miniștrii săi, regele o transmise prin Pepys lordului-primar.

Zvonuri alarmante

Operația urma să se desfășoare după procedeul clasic al vremii : în pereții caselor se înfigeau cîrlige uriașe, legate la capătul liber de cîte o frînghie groasă. O pereche sau două de cai, „înhămați" cu frînghii, trăgeau apoi pînă la năruirea pereților.

Pepys se grăbi să aducă la îndeplinire sarcina primită. O caleașcă îl purtă în galop pînă la catedrala St. Paul. Văzduhul era plin de fum și scîntei, se auzeau țipete de femei și clopote care băteau „invers" — semnalul convențional pentru foc —, se vedeau familii întregi care cărau pe străzi bruma de lucruri salvate de la incendiu.

Pe strada Cannon, Pepys îl descoperi în sfîrșit pe lordul-primar. Epuizat, cu o năframă înfășurată în jurul gîtului, Sir Thomas Bludworth înălță din umeri la auzul mesajului venit din partea lui Carol II :

— Doamne sfinte, ce să mă fac ? Sînt istovit ! Nimeni nu-mi dă ascultare. M-am străduit să dărîm niște case, dar focul e mai repede decît noi.

După cum notă în jurnalul său, Pepys avu impresia că „lordul-primar se purta ca o femeie gata să dea ochii peste cap." Sir Thomas Bludworth respinse propunerea de a folosi soldați la combaterea incendiului, declarînd că singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut era... să se culce. Și, fără să ia în seamă protestele lui Pepys, lordul-primar o porni spre casă.

Simțind că situația impunea mai mult ca oricînd o atitudine hotărîtă, energicul nostru memorialist se grăbi să culeagă ultimele informații despre mersul evenimentelor. Veștile pe care le află nu aveau nimic liniștitor în ele. Din cauza mistuirii în flăcări a roților care puneau în mișcare pompele de pe Podul Londrei, sistemul de apeducte conectate la Tamisa se blocase cu desăvîrșire.

Dar știrile despre cele ce se întîmplau cu adevărat erau completate de numeroasele zvonuri alarmante care se răspîndiseră în oraș. Brutarul Farynor, de pe ulița Pudding, se jura pe toți sfinții că, pe la miezul nopții, controlînd ultima dată cuptorul, îl găsise stins. Asta însemna că focul fusese pus cu rea intenție, așa că lumea se întreba, speriată : nu cumva era vorba de un complot inamic ? Nu cumva incendiul fusese declanșat de olandezi ? Sau de francezi ? Sau chiar de „papiștașii din lăuntrul țării" ?

În vreme ce Pepys făcea un bilanț al situației, regele se întreba ce atitudine să adopte. Amator de femei frumoase și de cai pur-sînge, Carol II nu punea de loc la inimă soarta umililor săi supuși. Dar incendiul care bîntuia Londra era o problemă prea gravă pentru a-și putea permite să o trateze cu obișnuita lui superficialitate. De aceea, pe la ora 2,30 după-amiază, el se

decise să se îmbarce pe „corabia regală" și s-o pornească pe Tamisa, pentru a constata personal proporțiile dezastrului.

Cînd ajunse la Podul Londrei, spectacolul care i se oferi privirii îl umplu de groază : malul drept al fluviului era o mare de flăcări. Din fericire pentru el, Carol II îl zări pe Pepys într-o barcă din apropiere. Convocîndu-l imediat la bordul navei sale, regele îi încredință în continuare sarcina „de a lua măsurile cuvenite pentru îndiguirea focului", după care se grăbi să se înapoieze la palatul Whitehall.

Spre seară, Pepys mai făcu o inspecție, de pe urma căreia ajunse la concluzia că arcul de foc de-a lungul Tamisei atingea acum o lungime de aproape un kilometru.

Speculanți și tîlhari

Dimineața de luni începu destul de prost pentru rege, care abia închisese ochii în timpul nopții. Strigătele londonezilor, izgoniți de incendiu din sălașurile lor, răzbăteau acum limpede pînă la Palatul Whitehall. Primul raport prezentat lui Carol II semnala că unul dintre cele mai importante antrepozite de pe malul Tamisei fusese prefăcut în cenușă, ca și Oficiul poștal central, ca și numeroase alte case, printre care și cîrciuma „Capul de mistreț", frecventată de Shakespeare cu cîteva decenii mai înainte. Pretutindeni, autoritățile erau depășite de evenimente : nu se cunoștea, nici măcar aproximativ, numărul locuințelor distruse de incendiu.

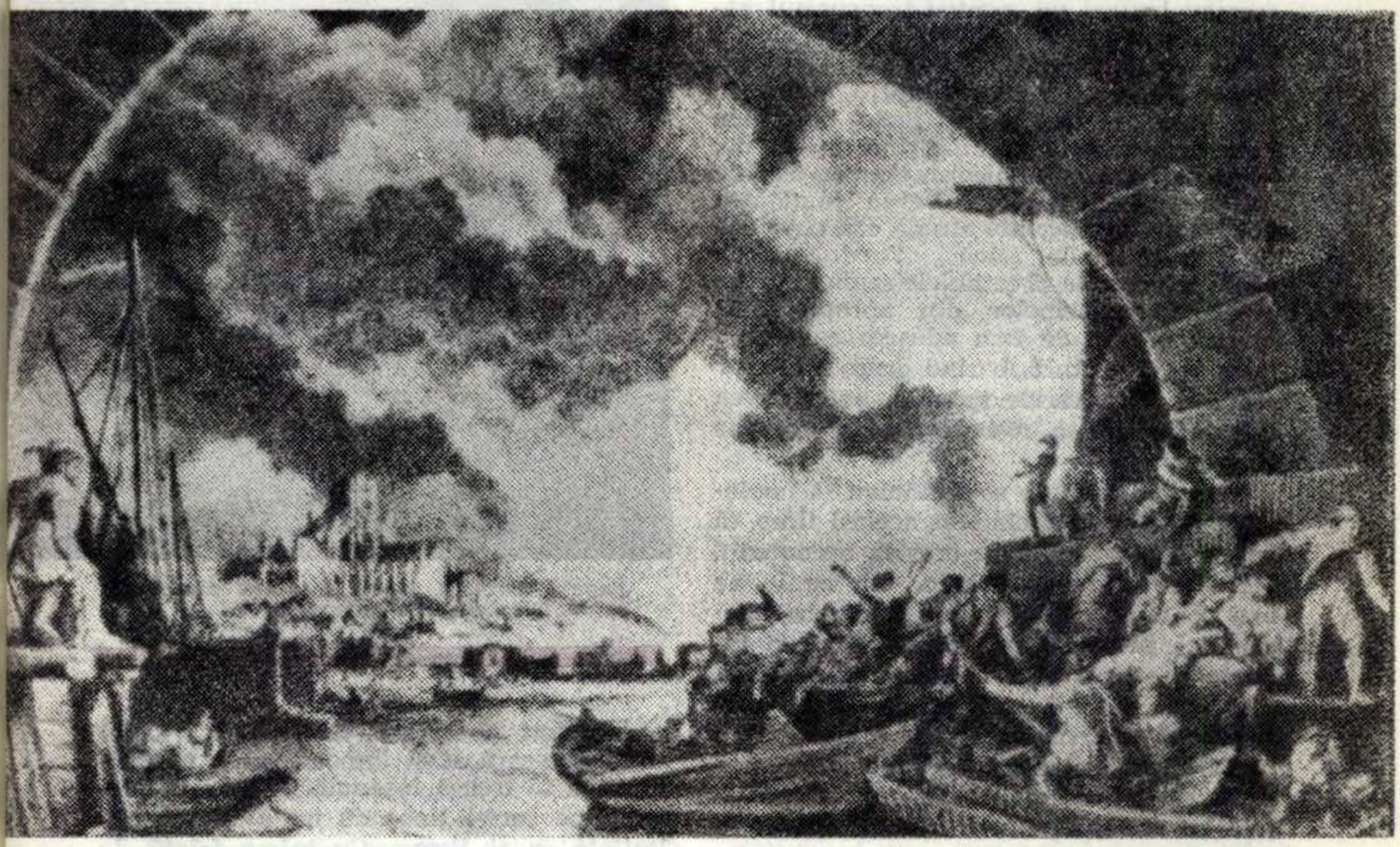

Sinistrații încercau să salveze ceva din avutul lor și pe calea lichidă a Tamisei

Înapoindu-se la locuința sa din ulița Seething, el se apucă de împachetat, ducîndu-și lucrurile mai de preț și o parte din mobilă în grădină și punîndu-și la adăpost documentele oficiale și banii într-un cufăr de fier pe care-l avea în pivniță. Apoi, înainte de a se culca, la lumina tremurătoare a unei lumînări, Pepys se așeză la masă și notă cu grijă în jurnalul său toate evenimentele acelei zbuciumate zile.

În desperare de cauză, secretarii de stat, adunați în Consiliu, propuseră regelui adoptarea unor măsuri de urgență. De-a lungul frontului de foc, care avea o formă semilunară, fură instalate opt posturi de veghe, alcătuit fiecare din cîte o sută de civili și treizeci de ostași. Se ordonă de asemenea aducerea imediată la Londra a unităților militare din comitatele vecine cu capitala. Carol II și ducele de York luară personal conducerea operațiilor de limitare a dezastrului.

Rezultatele nu se dovediră însă prea strălucite. Întortocheatele ulițe și străzi ale

Londrei erau din ce în ce mai aglomerate de torentul de oameni care fugeau de urgie, evacuîndu-se din incinta **Cityului.** Profitînd de situaţie, birjarii şi căruţaşii pretindeau sume exorbitante pentru a transporta persoanele şi mobilele celor ameninţaţi de foc. Hoţi şi tîlhari mişunau prin „Cetate", jefuind nu numai ruinele fumegînde, ci şi pe mulţi dintre supravieţuitori şi nedîndu-se înapoi să înjunghie pe cei care cutezau să le reziste.

Din fericire, cetăţenii începuseră să se organizeze singuri pentru a-şi apăra oraşul. Elevii şcolii Westminster, salariaţii Companiei Indiilor Răsăritene, hamalii din docuri, vînzătoarele de la tarabele din pieţe şi mulţi alţi umili locuitori ai Londrei formară echipe de pompieri voluntari, care dărîmau clădirile cuprinse de flăcări sau formau lanţuri vii, pentru transportul găleţilor cu apă.

Dar vîntul care continua să sufle cu îndîrjire zădărnicea multe dintre eforturile lor. Pe la amiază, focul răzbi în strada Lombard, unde firme înfăţişînd un cal alb, un cosaş sau un unicorn marcau sediile marilor bănci engleze. Pe la jumătatea după-amiezii, eleganta stradă era cuprinsă în întregime de flăcări. Focul mistuia acum mătăsurile şi catifelele scumpe de pe rafturile magazinelor din apropiere. O imensă perdea de fum adusese cu sine o înserare prematură, barînd drumul razelor soarelui. Prin rarele spărturi, astrul avea o culoare de un roşiatic ciudat, aproape sîngeriu.

Patrulele militare se străduiau să împiedice jafurile, încercînd în acelaşi timp să potolească o panică ce creştea necontenit. Mare parte din populaţie, din ce în ce mai convinsă că incendiul se datora unui complot, se înarmase cu bîte, săbii şi topoare pentru a veni de hac „vinovaţiior". Mulţimea devastă mai întîi atelierul unui zugrav de obîrşie franceză, atacînd apoi brutăria unui olandez, care tocmai se pregătea să-şi pună pîinile în cuptoare. Fratele lui Carol II, ducele de York, care se afla prin împrejurimi, sosi la faţa locului şi porunci ca brutarul să fie aruncat în temniţă. În cartierul Moorfields, o femeie fu cît pe-aci să fie linşată sub motiv că ducea în poală cîlţi cu care ar fi vrut să pună foc şi care pînă la urmă se dovediră a fi nişte scutece de copil.

Pe la ora 9 seara, incendiul ajunse la castelul Baynard, o fortăreaţă cu turle care domina, de peste două veacuri, cursul mijlociu al acelei părţi din Tamisa care străbătea Londra. Martor al acestei scene fu celălalt memorialist despre care am vorbit, John Evelyn. Cerul Londrei, i se părea „capacul unui cuptor încins". Înapoindu-se

Regele Carol II Stuart într-una din rarele şi ineficientele sale „inspecţii"

acasă, sleit şi speriat, Evelyn găsi totuşi forţa necesară să-şi înmoaie pana în căiimară şi să treacă însemnările zilei în jurnalul pe care-l ţinea cu tot atîta scrupulozitate ca şi Pepys. Cu inima frîntă de durere, el scrise: „Londra a fost şi nu mai este. O, ce privelişte de groază şi sfîşiere!... Dea Domnul ca privirii mele să nu-i mai fie sortit să vadă una ca asta!"

Sfîrşitul catedralei

În dimineaţa de marţi, vîntul sufla cu furia unui uragan şi jumătate din **City** arsese pînă la temelie. Prin aer treceau vîjîind ramuri şi cîrpe aprinse, scînteile dănţuiau nebuneşte mai pretutindeni, iar funinginea acoperea caldarîmul străzilor, apele fluviului şi chipurile oamenilor.

Rînduri întregi de case se năruiau acum aproape simultan, cu un zgomot infernal. Străzile erau ticsite de lumea care fugea înnebunită de colo pînă colo și un transport cu căruța ajunsese să coste 50 lire sterline, sumă fantastică pentru timpurile acelea. Mulți dintre cei ce se evacuau cădeau istoviți în drum, fiind călcați în picioare de ceilalți sau striviți sub roțile vehiculelor care se mai aventurau prin „Cetate".

Spaima generală spori și mai mult atunci cînd marina militară începu să folosească praful de pușcă pentru a arunca în aer clădirile contaminate de incendiu. Zvonurile se intensificară și ele : unii șopteau că o flotă olandeză înainta pe Tamisa, alții că o armată de 50 000 francezi se pregătea să asedieze Capitala.

După-amiază, focul izbucni în interiorul clădirii Guildhall, sediul guvernului englez, care, după spusele unui martor ocular, „luci vreme îndelungată, asemenea unui cărbune încins". Treptat, se aprinseră casele de la poalele colinei pe care se înălța catedrala St. Paul. Arseră, rînd pe rînd, locuințe, prăvălii, școli, birturi, ba chiar și impozanta clădire a Facultății de Medicină. Numai maiestuoasa catedrală părea că rămîne nepăsătoare față de primejdia flăcărilor. Tipografii și librarii din preajmă aveau atîta încredere în presupusa imunitate a bazilicei, încît își mutară depozitele de cărți în cripta de sub fundația ei.

Pe la opt seara, însă, o ploaie de scîntei se abătu asupra scîndurii care astupa o gaură din acoperișul de plumb al bisericii. Scîndura se aprinse și, în cîteva clipe, flăcările se întinseră peste tot. Cheresteaua care susținea acoperișul luă și ea foc și grinzile de lemn se prăbușiră în incinta catedralei, zdrobind frizele și surpînd coloanele. Incendiul cuprinse curînd și cripta, făcînd scrum din teancurile de cărți aduse acolo de librari și tipografi.

Pe măsură ce căldura se înteța, lespezile de piatră se desprindeau de pe pereți și lunecau în jos, sfărîmîndu-se de podea. Plumbul acoperișului și al vitraliilor se topi cu repeziciune, scurgîndu-se afară în șuvoaie fierbinți, ca de lavă, și acoperind caldarîmul străzilor. Sub ochii lui John Evelyn, zidurile catedralei se năruiră, „în zgomotul unor înfiorătoare trăsnete și detunături".

Memorialistul scria, în acea zi de marți, că „zădarnice erau strădaniile oamenilor de a zăgăzui prăpădul". Într-adevăr, focul trecu dincolo de zidurile „Cetății", avansînd spre vest, pe Fleet Street și în cartierul Temple, invadînd cîrciumile de borfași de pe stada Whitefriars și izgonind pe vagabonzii și pe hoții de buzunare din fundătura Magpie.

Pe la ora 10 seara, Westminster Abbey — biserica în care s-au încoronat toți regii Angliei — dădu alarma : flăcările se apropiau vertiginos.

De la Nero încoace

Un ceas mai tîrziu intensitatea vîntului scăzu brusc. Bătălia continuă însă, cu îndîrjire toată noaptea și dimineața următoare pentru a se pune stavilă incendiului pe Fleet Street.

În după-amiaza de miercuri, văzduhul era cu desăvîrșire liniștit și fumul se înălța încet, în trîmbe verticale. Pepys, care își părăsise locuința în zorii zilei, se înapoie așteptîndu-se să găsească doar niște rămășițe carbonizate. Spre surprinderea lui, însă, casa scăpase neatinsă, ca și sediul Amiralității, locul său de lucru.

Din cele scrise de memorialist în jurnalul său, se poate vedea limpede că problema principală care se punea acum era cazarea și aprovizionarea sinistraților. Într-un puternic elan de solidaritate cu londonezii, locuitorii comitatelor vecine trimiseră convoaie de care pline cu merinde, primind în același timp, în casele lor, mii de refugiați rămași fără nici un adăpost. Centre de distribuire a pîinii fură improvizate în preajma zonei pîrjolite.

La rîndul său, Carol II se simți obligat să-și facă o scurtă apariție călare în mijlocul supușilor săi, cărora le declară cu emfază: „Vă încredințez că focul a fost pus nemijlocit de mîna lui Dumnezeu și a nimănui altcuiva... Sînt destul de puternic pentru a vă apăra de orice vrăjmaș. Aflați că eu, regele vostru prin voia Domnului, voi trăi și voi muri alături de voi !"

Și, ca și cum ar fi ținut să dovedească imediat cîtă valoare aveau promisiunile lui, Carol II smuci frînele calului și porni în trap săltat spre Palatul Whitehall. Acolo îl așteptau preocupările sale de totdeauna — femeile frumoase și caii de rasă —, așa încît necazurile și suferințele celor alături de care promisese că va trăi și va muri fură date repede uitării.

Londonezii trebuiră să înfrunte singuri efectele catastrofalului incendiu. Pe o întindere de 372 acri — adică patru cincimi din City — nici o casă, nici un perete nu mai rămăseseră în picioare. Dincolo de zidurile incintei arseseră alți 63 acri. Flăcările mistuiseră 13 200 clădiri din peste 400 străzi, uliți și fundături. Din 87 biserici nu mai rămăsese decît cenușa. Pe drept cuvînt cunoscutul istoric britanic Thomas Macaulay avea să aprecieze, două secole mai tîrziu, că Europa nu mai cunoscuse un asemenea foc de la Nero încoace.

În mod surprinzător, numărul victimelor era extrem de mic, numai șase decese fiind atribuite incendiului. Cel puțin așa susțineau autoritățile : aceasta era cifra anunțată de publicația bisăptămînală „London

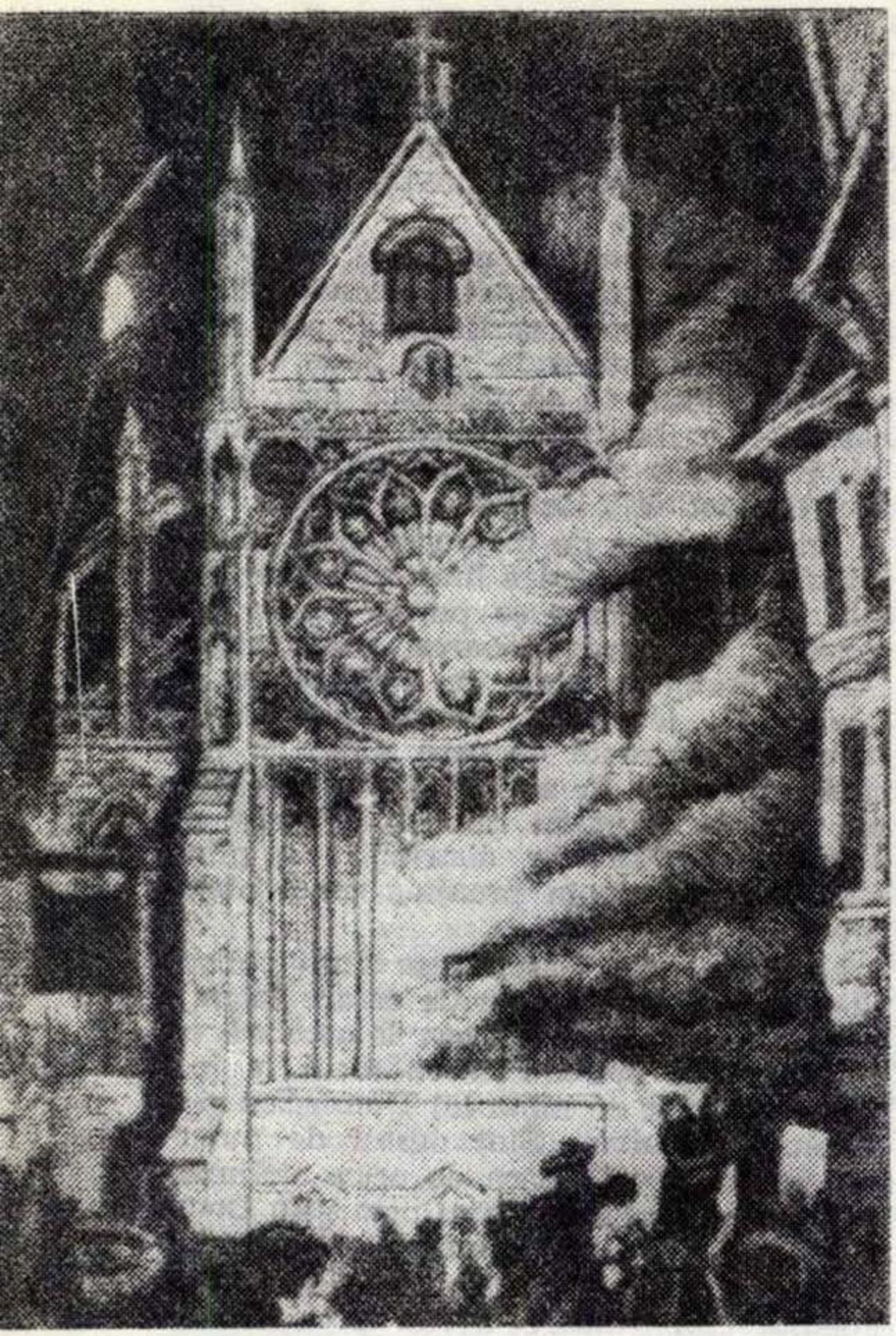

La început ocolită de incendiu, catedrala St. Paul a căzut și ea în cele din urmă, pradă flăcărilor

Gazette", care apăruse în acel an și care acum își mutase tipografia într-un mic cimitir din curtea unei biserici.

Pasărea Phoenix

Reclădirea orașului începu foarte repede, dar nu din inițiativa autorităților, ci a simplilor cetățeni. Rînd pe rînd, ei se înapoiau în **City,** curățau locul de ruinele afumate și își încropeau adăposturi provizorii. În ziua de 13 septembrie, la o săptămînă după stingerea focului, un locuitor din cartierul Blackfriars trecu la reconstrucția propriu-zisă a casei sale.

Autoritățile au interzis, însă, cu desăvîrșire orice asemenea inițiativă. Frivolul monarh era obsedat de planuri ambițioase, menite să facă din Londra cea mai modernă capitală a epocii. În acest scop, el se adresă cîtorva proiectanți, printre care se numărau memorialistul John Evelyn și un tînăr și încă necunoscut arhitect, Cristopher Wren. Ambii concepură planuri de mare amploare, dar realizarea lor ar fi necesitat subvenții pe care regele nu era de loc dispus să le acorde. Cum Londra, mai ales în calitate de prim port al țării, aducea cele mai însemnate venituri trezaurului regal dintre toate orașele engleze, Carol II renunță foarte repede la mărețele lui visuri. Comisia de reconstrucții numită de el se întruni în nenumărate ședințe, fără a lua însă nici o măsură concretă.

Abia în februarie 1667 se adoptară cîteva măsuri, printre care aceea de a folosi numai piatra și cărămida ca material de construcție. Casele trebuiau să se conformeze unuia din cele patru tipuri permise (reduse apoi la trei) și nu puteau depăși patru etaje nici pe străzile principale. Prioritatea la construcție o căpătară sediile marilor companii bancare și comerciale. Pavarea străzilor urma să se facă pe seama contribuabililor, înființîndu-se un nou impozit în acest scop.

Pînă în 1668, se clădiră 1 200 case, peste un an alte 1 600 erau pe șantier. Orașul care se înălță treptat, ca o pasăre Phoenix din propria sa cenușă, nu era cu mult mai sistematizat decît vechea așezare. Doar cîteva artere de circulație se lărgiră, devenind totodată mai drepte, mai puțin întortocheate. În rest, străzile și ulițele din „Cetate" rămaseră la fel de strîmte, la fel de sinuoase ca înainte — și așa sînt pînă în ziua de astăzi.

Totuși, marele foc al Londrei din 1666 este considerat de istorici drept evenimentul care a jucat rolul cel mai de seamă în dezvoltarea și prosperitatea ulterioară a Capitalei britanice. După tragicul episod, „Cetatea" deveni tot mai mult un cartier exclusiv financiar și comercial, în care oamenii veneau numai pentru a lucra și nu pentru a locui. Cei nobili și bogați se deplasară la vest de ziduri, cei săraci și umili la nord și la est de această incintă.

Dintre cele 87 biserici distruse, fură reclădite 51. Sarcina de a le construi pe toate reveni lui Cristopher Wren, unul din cei mai geniali arhitecți ai omenirii. Exemplar nu numai prin talent, simț artistic și ingeniozitate, ci și printr-o fantastică perseverență, prin capacitatea sa fără limite de a birui greutățile pe care i le puneau în cale autoritățile, el a muncit decenii de-a rîndul pe zecile de șantiere de sub conducerea sa.

Catedrala St. Paul, capodopera spiritului creator al lui Cristopher Wren, fu terminată în 1712, atunci cînd arhitectul avea aproape 80 ani. Pînă în zilele noastre, nobila construcție constituie un simbol al Londrei, alături de celebrul Turn și de clădirea Parlamentului.

M. NICOLAE

Zîmbete din cronic

Vorbăreţul...

Crescuţi cu o asprime ieşită din comun, în spiritul datoriei, al dispreţului faţă de moarte şi al unei totale austerităţi, spartanii făceau economie şi la cuvinte, vorbind foarte puţin. Modul acesta de a discuta a rămas definit pînă azi drept *laconic*, după numele ţinutului Laconia, unde era aşezată Sparta.

În veacul V î.e.n., insula Samos s-a răsculat împotriva dominaţiei ateniene şi a apelat la ajutorul Spartei. Un sol trimis pentru a cere grîu, s-a străduit să fie pe placul spartanilor : arătînd sacii goi, el a spus doar atît :

— Umpleţi-i !

Dar înainte de a pleca cu sacii plini, spartanii l-au mustrat :

— Sacii de grîu erau goi, deci trebuiau umpluţi. Era destul să ni-i arăţi. Învaţă-te să vorbeşti puţin.

Dezmînţire

Vestitul istoric roman Titus Livius (59 î.e.n.-17 e.n.) scrisese, în opera sa, că Italia a fost invadată de gali pentru că acestora le-ar fi plăcut... vinurile peninsulei. În sec. XIII, în Italia şi-au făcut apariţia nişte descendenţi îndepărtaţi ai galilor, anume ducii de Anjou. Unul dintre ei René I cel Bun, regele Neapolului (1438-1442), s-a amăbiţionat să dezmintă afirmaţia istoricului antic : cît timp a stat în Italia, n-a băut nici un pahar de vin.

Regele dezertor

Rivalitatea dintre Anglia şi Franţa pe tema coloniilor din America şi India a antrenat principalele puteri europene în războiul de şapte ani (1756-1763). Frederic II cel Mare, regele Prusiei (1740-1786) s-a alăturat Angliei. După cîteva succese iniţiale, a fost înfrînt în 1759 de armatele ruso-austriece, care, în anul următor, au ocupat Berlinul. În această perioadă, cînd prusienii pierdeau bătăliile, în faţa regelui a fost adus un soldat, care i-a spus că voia să dezerteze întrucît nu era obişnuit ca armata din care făcea parte să fie înfrîntă. Se zice că Frederic cel Mare i-ar fi răspuns oftînd :

— Ai dreptate, dar mai zăboveşte pînă mîine, cînd dăm o nouă bătălie, şi-ţi făgăduiesc că dacă şi pe asta o pierdem, vom fugi împreună !

Primul şi al doilea

O vreme, Voltaire, prigonit în Franţa, a găsit adăpost la curtea aceluiaşi Frederic cel Mare, căruia îi plăcea să adune în jurul său scriitori şi artişti. O dată, la un dejun, regele a trimis lui Voltaire, un bilet, rugîndu-l să-l citească cu voce tare, convins că va produce ilaritate. Voltaire l-a citit... completîndu-l :

— „Voltaire este un măgar"... Vai, maiestate, aţi uitat să vă semnaţi : Frederic al doilea !

Şi curtenii n-au rîs de Voltaire...

Cînd învie Tutankamon

Cécile Sorel, o mare actriţă franceză, şi-a continuat activitatea pînă la o vîrstă pe care unii au socotit-o cam prea înaintată, ceea ce a provocat numeroase glume. Într-o scenetă dintr-un spectacol de revistă montat la Paris, Tutankamon învia, ieşea din sarcofagul său, se dezmorţea, se uita prin sală şi apoi întreba :

— Dar Cécile Sorel mai trăieşte ?!

Einstein şi ... constantele ştiinţelor

Mulţi cred că un istoric trebuie să cunoască absolut toate evenimentele, datele, cifrele şi numele, sau, cu un cuvînt, toate „constantele" istoriei. În această viziune, istoricul ar fi o enciclopedie ambulantă. Că nu e aşa, şi — mai ales — că *nu trebuie* să fie aşa, a susţinut-o, în domeniul ştiinţelor exacte, descoperitorul teoriei relativităţii. Într-o foarte savantă discuţie cu Max Planck (1858-1947) — creatorul teoriei cuantelor — marele Einstein a întrebat care e viteza exactă de propagare a sunetului prin aer. Profesorul Planck nu şi-a putut stăvili uimirea faţă de o asemenea „lacună" în cunoştinţele lui Einstein ; pînă şi şcolarii cunosc această constantă.

— Tocmai de aceea nu mi-am bătut capul s-o reţin — ar fi răspuns Albert Einstein. O pot găsi în orice manual de şcoală.

Mutatis mutandis...

Cărți despre un imperiu

NICOLAE-ȘERBAN TANAȘOCA

Cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine, s-a organizat în sala de lectură a Facultății de Filozofie din București, cu sprijinul Centralei Cărții, o expoziție cuprinzînd lucrări de bizantinologie apărute în ultimii cinci ani, adică în timpul scurs între Congresul ținut la Oxford și cel de la București. Case de editură, institute de cercetări și universități din 21 țări au expus peste 500 volume — cărți și reviste. Semnalăm în cele ce urmează cîteva dintre aparițiile mai recente.

Să începem cu însăși cartea bizantină. Editura Akademische Druck- und Verlagsanstalt din Graz (Austria) a prezentat Congresului o minunată ediție-facsimil în culori a codicelui bizantin **Vindobonensis Medicus Graecus 1.** Codicele, care datează din prima decadă a sec. VI, cuprinde mai multe lucrări de interes medical și farmaceutic, dintre care cea mai importantă este vestitul **Ierbar** al lui Dioscurides, împreună cu peste 400 reproduceri în culori de plante farmaceutice. Un volum anexă, de comentarii datorat prof. H. Gerstinger, cuprinde o amănunțită descriere filologică a manuscrisului de la Viena și totodată pasionanta relatare a aventurilor acestei cărți bizantine, alcătuită în jurul anului 512 pentru prințesa Anicia Iuliana și ajunsă în cele din urmă în proprietatea împăratului habsburgic Maximilian II.

Printre lucrările cu caracter de sinteză, menționăm **The Byzantine Commonwealth, Eastern Europe, 500-1453** (Comunitatea bizantină de state, Europa răsăriteană între anii 500-1453) de prof. D. Obolensky de la Oxford, apărută la Londra în acest an. Sub un titlu valabil în limitele metaforei, lucrarea prezintă multiplele raporturi dintre Bizanț și țările Europei răsăritene aflate în zona sa de influență, acordînd o atenție specială problemelor de istorie a culturii. Gyula Moravcsik, profesor de bizantinologie la Budapesta, da la iveală în 1970 o ediție adăugită, în limba engleză, a lucrării sale din 1953 asupra raporturilor bizantino-maghiare : **Byzantium and the Magyars,** Budapesta, 1970. E locul să pomenim și două culegeri de studii referitoare la cele mai variate domenii ale bizantinologiei : tomul III al publicației periodice **Byzantinobulgarica,** editată de Academia Bulgară de Științe și ultimul număr (3/1971) al publicației românești **Revue des études sud-est européennes,** (Revista de studii sud-est europene).

Din domeniul studiilor de istorie socială și economică **bizantină se** cuvine semnalată culegerea de studii închinată Congresului de savanții sovietici, intitulată **Vizantiiskie ocerki** (Studii bizantine), Moscova, 1971. Printre temele tratate se numără : Geneza feudalismului în Bizanț : Conflictele de muncă și viața economică a Imperiului în sec. XI-XII. Lucrarea bizantinistei cehe Bohumila Zástěrová, **Les Avares et les Slaves dans la „Tactique" de Maurice,** (Avarii și slavii în „Tactica" lui Mauriciu), Praga, 1971, cuprinde și o privire de ansamblu asupra denumirilor etnice și a caracterizărilor etnografice din literatura bizantină în genere, cu privire specială asupra celei din epoca lui Mauriciu.

Izvoarele bizantine ale istoriei românilor pînă în anul 1000 au fost editate în vol. II din seria **Fontes Historiae-Daco-Romaniae,** (Izvoarele istoriei României), apărut în 1970, la Editura Academiei elaborat de un colectiv din care fac parte acad. Gh. Ștefan, H. Mihăescu, R. Hîncu, Vl. Iliescu, Virgil Popescu. O remarcabilă realizare a numismaticii bizantine o constituie cele două masive volume ale lucrării lui Cécile Morrisson, **Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale,** (Catalogul monezilor bizantine de la Biblioteca Națională), Paris, 1970-1971.

Un sector privilegiat al bizantinologiei sînt studiile de istorie a artei bizantine. Volumul II al lucrării **Il Tesoro di San Marco,** (Tezaurul catedralei San Marco), apărut de curînd la Florența, cuprinde un catalog științific întocmit al celebrei colecții de artă venețiene. Capitolele referitoare la importantul număr de piese de artă de proveniență sau de influență bizantină sînt semnate de Fritz Volbach, André Grabar, Anatol Frolow și Maria Theocharis. Cele 253 planșe de înaltă calitate care însoțesc textul merită o mențiune specială. Sub titlul **Vizantiiskaia jivopis** (Pictura bizantină), reputatul istoric de artă sovietic V. N. Lazarev a publicat de curînd, la Moscova, o culegere de studii și articole referitoare la domenii diferite ale artei bizantine (iconografie, miniaturistică, arta mozaicului etc.). În **Studies in Classical and Byzantine Manuscript Illumination,** (Studii despre ilustrația în culori a manuscriselor din epoca clasică și bizantină), Chicago-Londra, 1971, cercetătorul american Kurt Weitzmann aduce cîteva contribuții de cel mai mare interes la rezolvarea unor probleme fundamentale pentru istoria artei și a culturii bizantine în genere. Lucrarea profesorului grec Anastasios K. Orlandos **I Arhitektoniki ke e vizantine tihografie tis monis tu Theologu Patmu,** (Arhitectura și frescele bizantine ale mănăstirii Sf. Ioan Teologul din Patmos), Atena, 1970, consacrată celebrului monument bizantin din sec. XI, cuprinde pe lîngă textul grecesc o versiune prescurtată în limba franceză. De un îndreptățit succes s-a bucurat catalogul expoziției **Cultura bizantină în România,** organizată cu prilejul Congresului, sub auspiciile Consiliului Culturii și Educației Socialiste.

Din domeniul istoriei literaturii și a culturii bizantine în genere vom menționa trei lucrări fundamentale : Paul Lemerle, **Le premier humanisme byzantin,** (Primul umanism bizantin), Paris, 1971 ; Steven Runciman, **The Last Byzantine Renaissance** (Ultima renaștere bizantină), Cambridge, 1970 ; Hans-Georg Beck, **Geschichte der byzantinischen Volksliteratur** (Istoria literaturii populare bizantine), München, 1971. Dacă primele două lucrări se ocupă de cele două „renașteri" bizantine, cea din sec. IX-X, și cea din sec. XIII-XIV, ultima lucrare constituie o prețioasă privire de ansamblu asupra literaturii bizantine în limba vorbită, neogreaca de astăzi : ea a început să se afirme din sec. XII, dezvoltîndu-se paralel cu literatura în limba artificială „cultă" a mediilor savante și sfîrșind prin a se impune definitiv în vremurile mai noi.

O realizare deosebit de frumoasă a bizantinologiei din Iugoslavia este versiunea în limba sîrbo-croată a operelor complete în șase volume, (ultimul cuprinzînd și o bibliografie generală), ale lui Georgije Ostrogorsky, personalitate de prim plan a științei istorice contemporane. În expoziție a figurat și ultima carte publicată de învățatul român Nicolae Bănescu, decedat de curînd, intitulată **Chipuri din istoria Bizanțului** și apărută chiar în zilele Congresului. Pe lîngă cîteva portrete de împărați și cărturari bizantini, publicate încă din 1927, lucrarea cuprinde și unele texte inedite.

În aceeași sală cu expoziția de carte, Biblioteca Academiei a prezentat și o izbutită expoziție comemorativă „Nicolae Iorga", organizată de Eleonora Ciornea, de la Cabinetul de stampe al Bibliotecii.

MARTOR AL

Romancier, nuvelist și eseist german de renume mondial, laureat al premiului Nobel (1929), Thomas Mann (1875-1955) este binecunoscut de cititorii români grație numeroaselor traduceri din operele sale literare (Casa Buddenbrook, Muntele vrăjit, Lotte la Weimar, Moartea la Veneția, Mario și vrăjitorul, Doctor Faustus, Nuvele **etc.) Ion Ianoși i-a consacrat un substanțial volum biografic (Editura pentru Literatură Universală, București, 1965).**

Continuator al tradițiilor umaniste în cultură, el și-a exprimat convingerea că o lume nouă trebuie să ia locul societății burgheze, ale cărei antagonisme le-a relevat adesea. Ascensiunea fascismului în Germania găsește în conștiința lui de cetățean și artist un adversar intransigent, care vestejește fără cruțare, de pe pozițiile unui democrat ferm, crimele comise de naziști, ca și atentatele lor față de valorile culturii germane și universale. Totodată, el condamnă anticomunismul, ca o eroare fundamentală și profund dăunătoare. Naziștii răspund denunțîndu-l ca trădător, retrăgîndu-i cetățenia germană (1936) și titlul de doctor honoris causa al Universității din Bonn (1936), arzîndu-i cărțile alături de cele ale scriitorilor comuniști și socialiști.

La 10 februarie 1933, cîteva zile după venirea lui Hitler la putere, Thomas Mann pleacă din Germania într-o călătorie prin mai multe țări europene. Nu este încă hotărît să emigreze, dar rezultatul alegerilor pentru Reichstag, favorabile naziștilor și celor care îi susțin (5 martie 1933), îl hotărăsc să nu se mai întoarcă în

VREMII:

ţara sa, deşi se simţea legat de ea. Au emigrat şi alţi scriitori, artişti şi oameni de ştiinţă, printre care fratele său mai mare, scriitorul realist-critic Heinrich Mann (1871-1950). Thomas Mann se stabileşte mai întîi în Elveţia (pentru scurt timp locuieşte şi în Franţa), iar ulterior în S.U.A. (1938). Respinge unele tentative ale naziştilor (1933-1934) de a se „împăca" cu el şi desfăşoară o viguroasă propagandă antifascistă. Broşurile, articolele şi mai ales conferinţele pe care le ţine la radio ajung la numeroşii săi admiratori din Germania, asupra cărora exercită o puternică influenţă.

Fragmentele pe care le publicăm începînd din acest număr — şi care apar pentru prima dată în limba română — sînt extrase din cele două volume de Scrisori **publicate sub îngrijirea fiicei sale, Erika Mann, şi din** Opere Complete **în 12 volume, ediţiile apărute în „Aufbau Verlag" din Berlin (Republica Democrată Germană). In numărul de faţă, reproducem scrisori şi mărturii din perioada 1933-1938, în cel viitor — din vremea războiului şi din perioada postbelică (1939-1955). Şi unele şi celelalte îl definesc pe Th. Mann ca pe un martor luminat al vremii sale.**

Selecţia şi traducerea aparţin lui I. M. Ştefan ; titlul şi subtitlurile sînt ale redacţiei, ca şi explicaţiile din text între paranteze drepte.

Pe lista neagră a naziștilor

Arosa, 13.III.1933

*Către Lavinia Mazzucchetti**

*...Numai cu totul întîmplător mă aflu în afara Germaniei. La 10 februarie**, am plecat cu soția mea la Festivalul Wagner de la Amsterdam și de acolo mai departe, conform programului, spre Bruxelles și Paris. Conferințele pe care le-am ținut au fost legate de multe obligații sociale [...]*

Din recreere nu s-a ales nimic sau a ieșit chiar contrariul și șederea noastră aici [la Arosa, unde s-a dus de la Paris], se prelungește forțat. [...]

*Un rezultat electoral cum s-a produs*** [...] nu l-ar fi visat nici cei mai com-*

petenți experți. Efectul veștii a fost acela al unei catastrofe. Am fost profund dezamăgiți, dar tocmai neliniștea noastră ne trăgea cu putere spre casă și bagajul nostru era gata făcut. Din toate părțile, prietenii ne-au avertizat însă împotriva unei imprudențe.

Siguranța mea personală era mai mult decît precară [...]

Am rămas deci aici. Cît timp acțiunile teroriste izolate continuă în întreaga țară — corespunzător promisiunilor pe care deținătorii puterii [naziștii] le-au făcut partizanilor lor — întoarcerea ar fi într-adevăr riscantă. Presa învingătorilor a atîțat cît a putut împotriva mea și mă aflu pe lista acelora care s-au făcut vinovați de „excese pacifiste" și de „trădarea spirituală a patriei" [...] Pe de altă parte, se pune întrebarea dacă pentru cei de-o seamă cu mine va mai exista în general un loc în Germania, dacă aerul va mai fi respirabil. Sînt prea bun german, prea strins legat de tradiția culturală și de limba țării mele, pentru ca ideea unui exil de ani de zile sau chiar de o viață întreagă să nu reprezinte o povară apăsătoare, tragică. Cu toate acestea, am fost nevoiți să ne gîndim la o nouă formulă de viață, pe cît posibil măcar într-o zonă de limbă germană.

Spiritul mic-burghez și arivismul au favorizat ascensiunea național-socialismului. Aceste desene satirice îi aparțin lui Th. Mann

---

* Eseistă, critică, traducătoare a operelor lui Th. Mann în italiană. A scris, între altele *Secolul XIX în Germania, Thomas Mann și Goethe* etc.

** La 30 ianuarie 1933 Hitler fusese numit cancelar al Reichului, ceea ce a marcat începutul dictaturii fasciste în Germania.

*** La alegerile pentru Reichstag din 5 martie 1933, partidele muncitorești au obținut 12 milioane de voturi, partidele burgheze 10 milioane, iar partidul nazist 17 milioane. La 23 martie, Reichstagul acorda guvernului lui Hitler împuterniciri speciale.

Bestialităţi naziste

Patru condamnări la moarte în procesul comuniştilor de la Altona. Ruşinoasă mentalitatea de lachei a judecătorilor aliniaţi! O ţară care e alterată sufleteşte. Cum m-aş putea întoarce?

iunie 1933

Din File de jurnal 1933-1934

Setea de crimă

Torturarea unui tînăr comunist într-o cazarmă a S. A.-ului. Ca „salut", i se zdrobeşte bărbia cu revolverul. Cît timp se mai ţine pe picioare, i se cere să strige sloganuri hitleriste. Pînă la urmă, leşină şi ajunge la spital.

septembrie 1933

Din File de jurnal 1933-1934

Setea de crimă

Bandol (Var), 15.V.1933

Către Albert Einstein

Stimate domnule profesor,

Schimbările repetate ale locului meu de reşedinţă sînt de vină că mulţumirile mele faţă de amabila Dv. scrisoare au întîrziat atît de mult. Cuvintele Dv. reprezintă cinstea cea mai mare ce mi s-a făcut în aceste luni rele şi poate chiar în toată viaţa mea; mă lăudaţi însă pentru o comportare firească, care abia dacă merită să fie menţionată [...]

Ruptura cu ţara mea, care e aproape de neînlăturat, mă deprimă şi mă îngrijorează [...] Falsă şi rea este, după convingerea mea cea mai adîncă, însăşi „revoluţia germană" [naţional-socialistă]. Îi lipsesc toate însuşirile proprii revoluţiilor autentice, care — oricît au fost de singeroase — au cucerit simpatia lumii. În fond, nu este vorba de o „insurecţie", oricît ar spune şi ar striga purtătorii ei, ci de ură, răzbunare, de sete ordinară de crimă şi de meschinărie mic-burgheză.

Nu poate ieşi nimic bun din toate acestea, nici pentru Germania şi nici pentru lume. Faptul că am avertizat presant împotriva forţelor care au adus această ticăloşire morală şi spirituală, va fi cîndva un titlu de onoare pentru noi, chiar de-ar fi să ne prăbuşim.

Nedemni de tratative

Marile puteri burgheze lasă ca timpul să lucreze împotriva lor, de dragul păcii imediate. De ce nu sînt declaraţi escrocii şi criminalii de la Berlin nedemni de a purta tratative [...]?

mai 1933

Din File de jurnal 1933-1934

O declaraţie de război ... pacifistă

Ieşirea [Germaniei naziste] din Liga Naţiunilor. Discurs sălbatic al lui Hitler la radio. Nenorocit, izolat, rătăcit popor, dus pe un drum greşit de aventurieri imbecili, pe care îi consideră eroi mitologici! [...]

Politica [germană] ar fi, conform documentului oficial, animată în cel mai înalt grad de dorinţa de pace, de năzuinţa de a unifica Europa, de hotărîrea de fier de a îndura mai curînd „suferinţa şi deznădejdea", decît de a accepta „dezonoarea". O declaraţie de război pacifistă...

octombrie 1933

Din File de jurnal 1933-1934

Să dăm regimului o lovitură!

Küssnacht/Zürich, 10.VIII.1934

Către René Schikele ★

Evenimentele zilei şi întîmplările din Germania exercită asupra conştiinţei mele morale şi critice o asemenea iritare, încît lucrul la volumul 3 [din romanul Iosif şi fraţii săi] *stagnează cu totul şi sînt pe cale să îl arunc deoparte şi să mă apuc de o profesiune de credinţă, de o scriere de luptă, prin care să-mi descarc, fără menajamente, inima. În felul acesta, mi-aş lua revanşa pentru toate nedreptăţile spirituale pe care le-am suferit în acest an şi*

★ Scriitor german. A murit în 1940 în Franţa, unde emigrase în 1933.

jumătate, dînd totodată regimului [hitlerist] o lovitură pe care să o simtă!

München 1938: „Una din cele mai murdare piese care s-a jucat vreodată" („Marianne" 23 iulie 1938)

Scrisori din lagăre

La bordul vasului LA FAYETTE, 18.VI.1935

Către Karl Vossler

...De data aceasta [la cea de-a 60-a aniversare a nașterii] a fost altfel decît la a 50-a aniversare, altfel decît la festivitatea decernării premiului Nobel — mai grav, mai solemn, mergînd mai adînc la inimă. Nu am mai primit niciodată asemenea scrisori și nu pot decît spera că aprecierile cu care contemporanii mei se referă la mine vor fi însușite, cît de cît, de posteritate. Sute de germani mi-au scris — și încă cum! — dîndu-mi deschis adresa. Mi-au scris pînă și deținuți din lagărele de muncă forțată.

Doi germani aclamați

La bordul vasului BERENGARIA 10.VII.1935

Către Gottfried Bermann Fischer ⋆

...La Riverside [statul Connecticut], am petrecut cîteva zile în casa de țară a scriitorului de origine olandeză Hendrik van Loon.

Anterior avusese loc solemnitatea de la Universitatea Harvard [decernarea titlului de doctor honoris causa], în prezența a cinci-șase mii de oameni. Ea a prilejuit aclamații puternice adresate celor doi germani, Einstein și cu mine.

Am auzit că de alegerea noastră, în special a mea, nu a fost străin președintele Roosevelt. Ne-a și invitat, pe mine și pe soția mea — desigur în particular, fără a recurge la ambasadorul german —, la Casa Albă din Washington, unde am ajuns de la New York cu avionul într-o oră și douăzeci de minute. A fost primul meu zbor, o aventură tehnică, altfel nimic extraordinar, cu excepția unei porțiuni peste norii luminați de soare.

Cină la Roosevelt

Küssnacht/Zürich, 25.VII.1935

Către René Schikele

La Casa Albă din Washington, am cinat în particular (de altfel o cină foare proas-

⋆ Medic și editor german antifascist.

Hitler și Mussolini împotriva păcii (Caricatură din revista franceză „Marianne", 23 februarie 1938)

tă) cu el și cu doamna Roosevelt. Mi-a făcut o impresie puternică [...] E complet paralizat și totuși ce energie, ce curaj exemplar, pentru a nu-l numi revoluționar! Are mulți dușmani, printre cei bogați, cu care se răfuiește, ca și printre apărătorii constituției, datorită trăsăturilor sale dictatoriale. Dar mai este cazul să aducem astăzi obiecții împotriva unei dictaturi luminate ?

Adevărul este că a vorbit cam disprețuitor despre Congres [Senatul și Camera Reprezentanților] și s-a distrat pe seama căderilor de guvern din Franța, lăudindu-se cu poziția sa: „Sînt în același timp prim-ministru și președinte și înainte de patru ani nu pot fi dat afară". A urmat un hohot de rîs specific american.

E totuși un tip rafinat.

Laval și Churchill

Küssnacht/Zürich, 31.X.1935

Către René Schikele

...Dacă acesta [fascismul] a rămas în picioare în Europa, vinovat în primul rînd e Laval, un individ spurcat, un fascist în devenire, care tratează cu Berlinul. Cum să nu-i aduc elogii bătrînului Churchill și cuvintelor sale de aur ?

Replică la o „tristă înștiințare"

Bonn, 19 decembrie 1936

Facultatea de Filozofie a
Universității Renane
Friedrich-Wilhelm

Domnului scriitor Thomas Mann !

De acord cu domnul rector al Universității din Bonn, trebuie să vă aduc la cunoștință că Facultatea de Filozofie s-a văzut nevoită, în urma retragerii cetățeniei Dv., să vă șteargă de pe lista ei de doctori honoris causa. Dreptul Dv., de a purta acest titlu încetează, conform articolului VIII al normelor noastre.

Decan,
Indescifrabil.

Domnului decan al Facultății de
Filozofie a Universități din Bonn
Küssnacht/Zürich, Anul Nou 1937

Stimate domnule decan, am primit trista înștiințare, pe care mi-ați trimis-o cu data de 19 decembrie. Dați-mi voie să vă răspund următoarele:

O parte de vină extrem de gravă pentru actuala situație nenorocită [din țară] re-

vine universităților germane. Ele au devenit — datorită unei tragice neînțelegeri a momentului istoric —, susținătoarele forțelor infame care pustiesc din punct de vedere moral, cultural și economic Germania. Acest lucru m-a făcut să pierd mai de mult orice bucurie de a deține distincția academică pe care am primit-o și m-a împiedicat să mă folosesc în vreun fel de ea. Port însă și astăzi titlul de doctor honoris causa în filozofie, căci mi-a fost acordat de Universitatea din Harvard [...] Sensul și scopul sistemului statal național-socialist sînt exclusiv acelea de a pregăti poporul german pentru „războiul viitor" [...] de a face din el un instrument de război orb și fanatic [...] ★

O îndrăzneală nemaipomenită

Küssnacht/Zürich, 5.IV.1937

Către Uniunea Scriitorilor din U.R.S.S.

Stimați Domni!

Cerînd „scriitorilor lumii" să trimită contribuții care să fie folosite pentru o antologie ce urmează a fi editată cu prilejul celei de-a 20-a aniversări a întemeierii Uniunii Sovietice, probabil că nu sesizați ce îndrăzneală nemaipomenită ne pretindeți nouă, colegilor Dvs. din Apus. A arăta simpatii comuniste sau chiar numai socialiste înseamnă azi, în Europa, să te expui martiriului; înseamnă să dezlănțui împotriva ta ura, pofta de a ucide, furia urmăririi, într-un grad pe care cu greu vi-l puteți imagina [...]

Faptul că [Revoluția din Octombrie] a adus și aduce un aport însemnat la ridicarea nivelului cultural al poporului rus este astăzi neîndoielnic [...] Nici o idee nu este astăzi mai proaspătă în tinerețea ei, mai puternică în nădejdi și mai încărcată cu promisiunile viitorului ca aceea a libertății [...]

Locul unde se trage în spurcăciunea lumii

Küssnacht/Zürich, 24.VII.1938

Către Bolko von Hahn ★★

Copiii mei mai mari vin tocmai din Spania. Ei sînt plini de admirație pentru moralul de luptă al trupelor republicane, mult superior moralului celorlalți, deși aceia sînt cu mult mai bine înarmați. Lipsa de teamă a republicanilor în tranșee și la bombardamente e uluitoare. Această stare de spirit se explică și prin satisfacția că acolo te afli în unicul loc de pe glob unde se trage *în fascism, această spurcăciune a lumii.*

Între speranță și deznădejde

Istoria trădării puterilor democrației europene comisă împotriva Republicii Cehoslovace [prin acordul de la München, din anul 1938] sacrificarea unui stat legat de democrație și crezînd în ea, dat pradă fascismului pentru a consolida fascismul și pentru a se servi de el ca de un vătaf împotriva Rusiei și socialismului — iată una din cele mai murdare piese care s-a jucat vreodată. Popoarele — peste capul cărora toate acestea s-au urzit și comis, de către o clică interesată — [...] nu au deschis nici astăzi ochii asupra modului cum au fost păcălite [...] Noi toți am fost înșelați, jigniți, sentimentele noastre au oscilat între speranță și deznădejde; ceea ce s-a făcut cu noi a fost o adevărată rușine.

Din Această pace, *1938*

Nu Rusia, ci fascismul!

Poate că nu sesizez amenințarea pe care Rusia o reprezintă pentru modul de viață capitalist-burghez; eu nu sînt capitalist. Ceea ce constat însă este faptul că din Rusia nu vin nici un fel de amenințări împotriva a ceea ce este crucial și anume pacea. *Nu Rusia este aceea care obligă Europa, la douăzeci de ani după războiul mondial, să sustragă mijloace considerabile scopurilor pașnice și să le utilizeze pentru înarmare; de vină este fascismul și așa zisul lui „dinamism".*

Din conferința Despre victoria viitoare a democrației, *1938*

★ Și iată o altă scrisoare, ulterioară prăbușirii fascismului:

Către Decanul Facultății de Filozofie a Universității Bonn

Pacific Palisades, California, 28.I.1947

Stimate Domnule Decan,

Vă mulțumesc din inimă și în mod solemn pentru reînnoirea diplomei de doctor honoris causa, ca și pentru scrisoarea atît de substanțială, pe care Dv. și Domnul Rector mi-ați trimis-o [...] Desigur că nici nu mai trebuie să vă spun, iubite Domnule Profesor, că pentru mine este o mare bucurie, să fiu din nou legat de o universitate germană, ca membru al Facultății de Filozofie. Ceea ce atenuează această bucurie și această satisfacție este gîndul la prețul îngrozitor care a trebuit să fie plătit pentru ca vestita Dv. Universitate să fie în situația de a reveni asupra măsurii pe care a fost constrînsă atunci să o adopte. Sărmană Germanie! [...]

★★ Ziarist și scriitor german, stabilit în America de Sud.

Cultura germană și fărădelegile naziste

Către Anna Jacobson *

Princeton, 30.XI.1938

Veștile pe care mi le-ați dat despre situația din Secțiunea de germanistică a Colegiului Hunter au făcut asupra mea o impresie puternică, în sens pozitiv și în sens negativ. Faptul că studentele Colegiului au fost tulburate și indispuse, că sînt dezorientate în ce privește valoarea umană a studiilor lor de germanistică și că au început să se îndoiască dacă are sens să se ocupe cu limba și cultura unui popor în mijlocul căruia s-au petrecut, aparent fără împotrivire, lucruri atît de odioase, toate acestea le înțeleg prea bine, mai mult, le aprob, mă bucură. Ele dovedesc o sensibilitate morală și o ură împotriva răului, care au devenit rare într-o lume cufundată în apatie etică. Este o cinste pentru America faptul că acest dezgust și această revoltă sînt aici atît de puternice și de general răspîndite.

Dar, din păcate, nu este pentru prima dată că fac constatarea că aici [în S.U.A.] există tendința ca aversiunea, cît se poate de dreaptă, împotriva regimului german [nazist] și a ticăloșiilor sale să treacă asupra a tot ce este german, asupra culturii germane — care nu are nimic de a face cu ele — și de a le respinge în bloc. Nu ar trebui nimeni să uite că cea mai mare parte a poporului german trăiește într-o opoziție forțată, mută și suferindă contra regimului național-socialist, că ororile și ticăloșiile comise acolo în ultimele săptămîni nu pot fi privite ca fapte ale poporului, oricît de mult s-ar strădui regimul să le prezinte ca atare [...]

Politica mioapă, slabă și lipsită de luciditate a puterilor occidentale din Europa a dat regimului național-socialist o

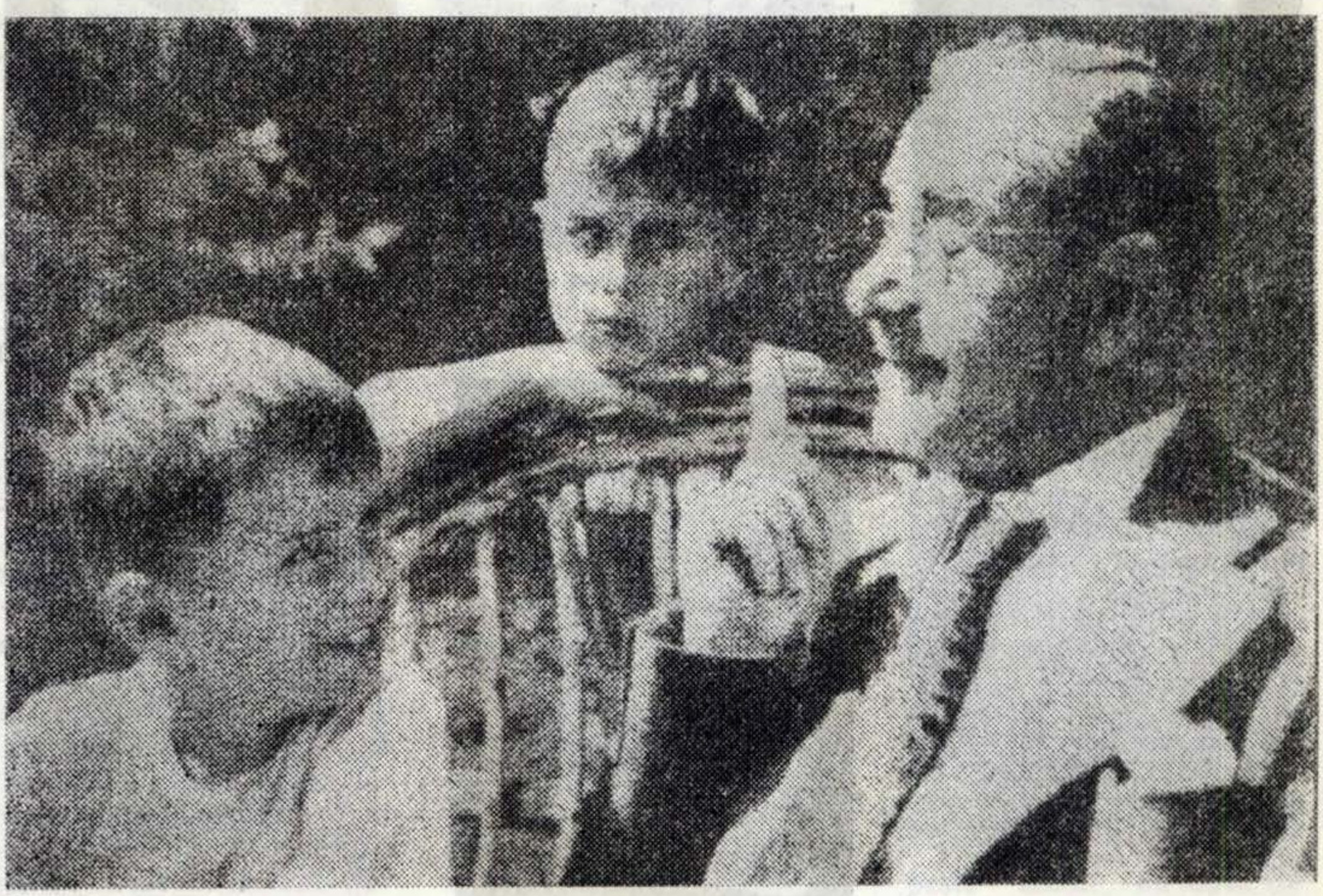

Thomas Mann și nepoții săi

forță care-i permite să comită, fără temeri și scrupule, excese ce corespund dorințelor și instinctelor rele [...] Aceasta nu înseamnă însă că spiritualitatea germană nu a înfăptuit în trecut lucruri mari și demne de admirat pentru cultura mondială și nici că nu o va face, așa nădăjduim toți, și în viitor, cînd nefericitul popor va scăpa de actualii săi stăpînitori, care îl pîngăresc. Cultura germană, în muzică, artă și viața spirituală, a fost și rămîne una din cele mai bogate și mai importante din lume și nici o grozăvie a zbuciumatului nostru prezent nu justifică abandonarea studiului acestei culturi și a limbii în care ea se manifestă **.

---

* Profesoară de germanistică la Hunter College, New York.

** În urma acestei scrisori, s-a renunțat la eliminarea studiului limbii și literaturii germane dintre obiectele de la Hunter College.

(Va urma)

Cărți sosite la redacție

EUGEN ROZVAN, se intitulează recenta apariție, a colecției „Evocări", editată de Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., (Editura Politică, București, 1971).

Autorii evocării, **Iuliu Szikszay, Marin Popa** și **Ion Bulei,** deapănă istoria unei vieți de luptă și muncă a uneia dintre cele mai luminoase figuri de conducători ai mișcării comuniste din România. Dr. Eugen Rozvan (1878-1938) a fost, cum spune lucrarea, un intelectual revoluționar, un căutător de adevăr, un om minunat.

RELAȚII ROMÂNO-BULGARE DE-A LUNGUL VEACURILOR (SEC. XII-XIX), vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971. Comitetul de redacție român: **M. Berza, Vl. Ghiculescu, Șt. Ștefănescu.** Comitetul de redacție bulgar: **D. ANGHELOV, V. PASKALEVA, N. TODOROV.**

Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, a publicat acest volum de studii și articole, cuprinzînd o lungă perioadă din istoria celor două țări, începînd din a doua jumătate a sec. XII și pînă la războiul ruso-româno-turc din 1877-1878.

Prin acest volum intră în circuitul științific un foarte bogat material de arhivă care arată în mod clar adîncimea și importanța relațiilor ce au existat de-a lungul veacurilor între cele două popoare vecine, utilizînd, de asemenea, în mod just și multilateral, numeroase documente publicate. O serie întreagă de evenimente și probleme controversate în trecut, sînt cercetate acum pe o bază riguros științifică, în lumina concepției comunismului științific.

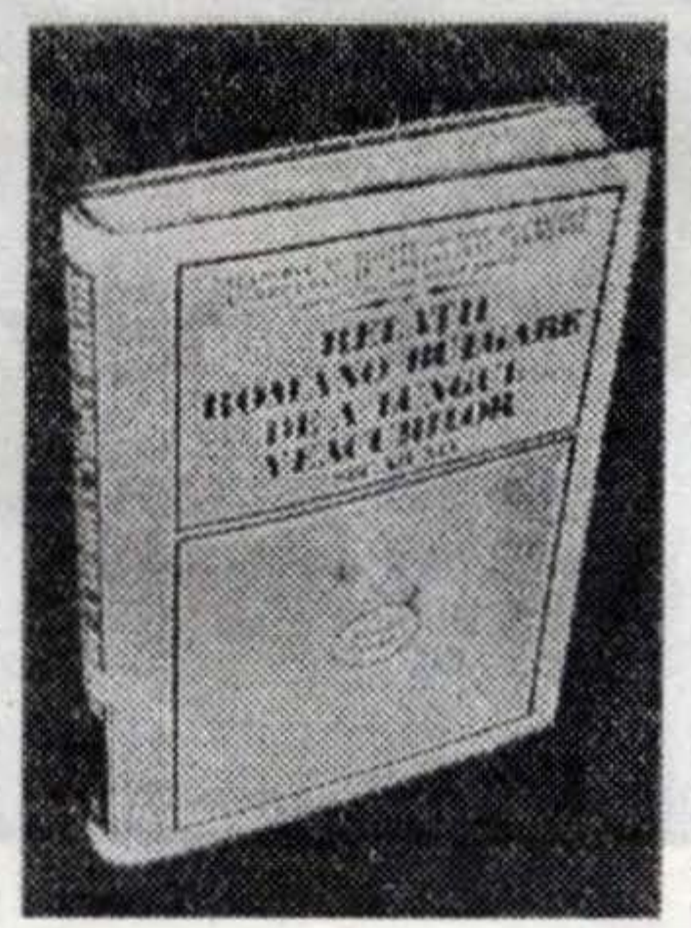

Este un prim volum din seria de culegeri de studii, cercetări și documente ce urmează să apară, ca rod al colaborării dintre istoricii români și bulgari.

IN MEMORIAM, de **Florian Tucă,** Editura Militară, București, 1971.

Un amplu și original itinerar, acoperind aproape întreaga țară, și închinat eroilor căzuți în timpul primului război mondial în lupte aprige cu trupele cotropitoare. Lucrarea include un indice al celor peste 200 monumente, obe-

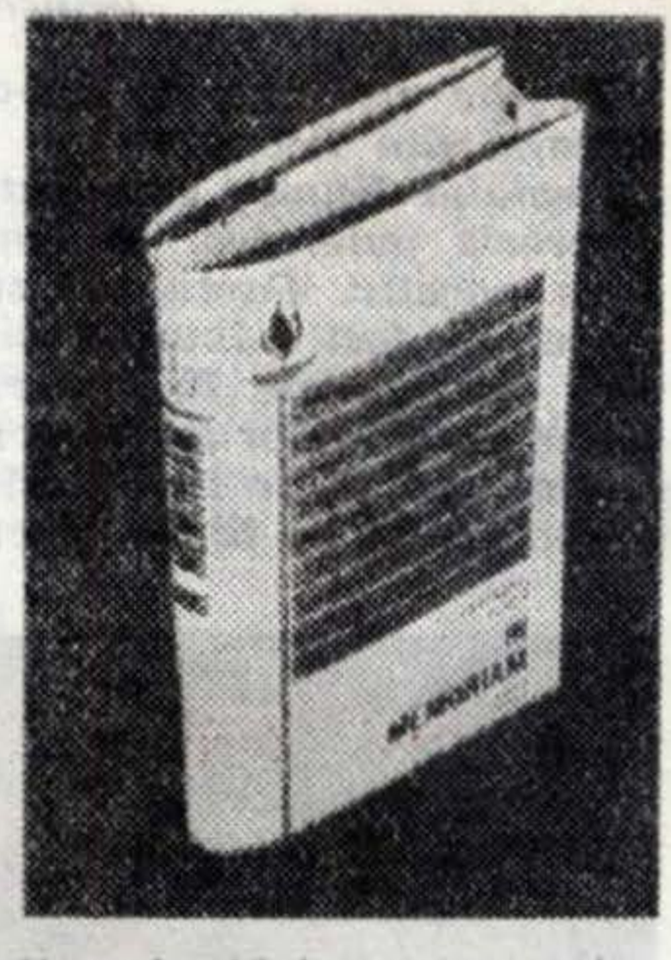

liscuri, plăci comemorative, ridicate în cinstea celor care au luptat pe cîmpurile de bătălie.

PRAVILA RITORULUI LUCACI — 1581, text stabilit, studiu introductiv și indice de **I. Rizescu,** Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.

Cel mai vechi manuscris juridic românesc, și cel mai vechi text literar moldovenesc, scris de ritorul (profesor de retorică, dar în sens mai general cărturar) Lucaci, în lăcașul de cultură mănăstirea Putna, cuprinde un text slavon cu traducere românească între rînduri și un text exclusiv românesc. De

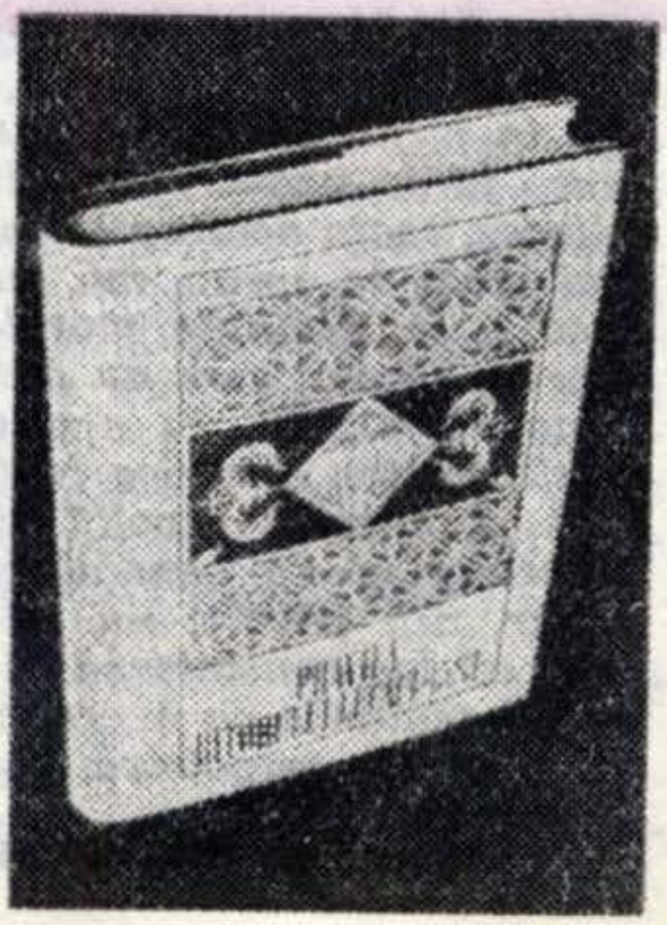

acesta se ocupă volumul de față, care face istoricul și descrierea manuscrisului, stabilește raportul lui cu alte texte juridice, slave și românești, și îi examinează limba sub toate aspectele. Facsimilele facilitează contactul direct cu manuscrisul original.

MODE ȘI VEȘMINTE DIN TRECUT, de **Al. Alexianu**, Editura Meridiane, București, 1971.

Interesantă uneori pasionantă cronică a unor timpuri trecute (mai precis a sec. XIV-XIX). Autorul lucrării prezintă cititorilor diverse ținute vestimentare din Țara Românească, Moldova și Tran-

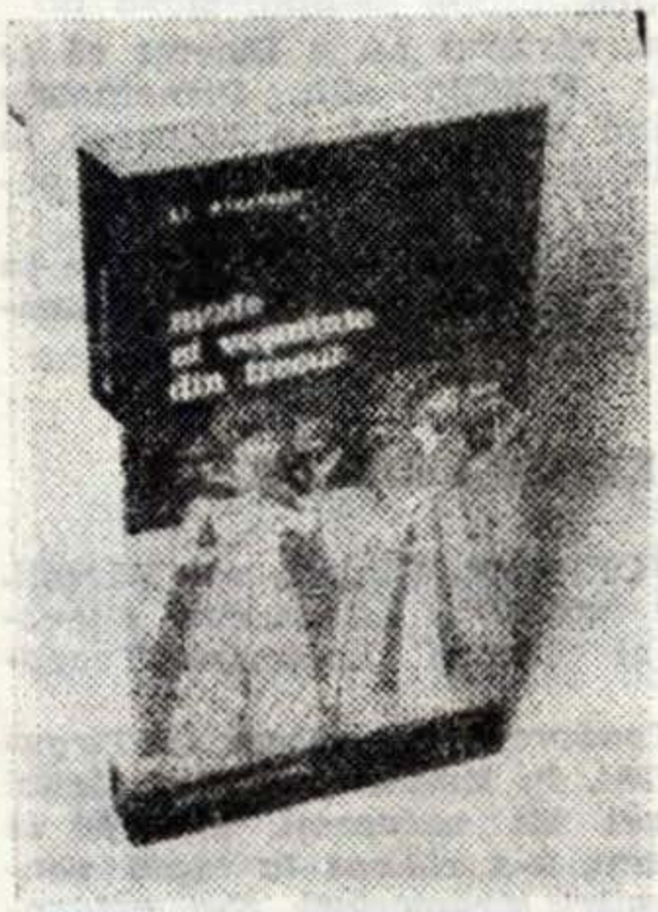

silvania folosind prilejul pentru a zugrăvi, și lumea pe care acestea au îmbrăcat-o, precum și pentru a nara crîmpeie din frămîntata istorie a epocii.

ANUL O MIE de **Henri Focillon**, în românește de **Tudor Topa**, Editura Meridiane, București, 1971.

Autor al unor valoroase volume despre Evul Mediu Occidental, mai ales despre arta acestuia, H. Focillon analizează de această dată diverse aspecte ale vieții sociale și culturale de la începutul veacului XI,

încercînd să contureze o epocă și o mentalitate, pe care le consideră a constitui o răscruce în istoria Europei, pentru cristalizarea unei noi organizări și a unei noi viziuni a lumii. Cititorul are prilejul să cunoască concepțiile politice și religioase ale vremii, evenimentele istorice ale perioadei și oamenii care au jucat rolurile de prim plan, ca și problemele de psihologie colectivă caracteristice anului pentru care călugării făcuseră prorocirea aberantă a „sfîrșitului lumii".

După atîtea dintre personalitățile care au alcătuit la vremea lor notații și observații din călătoriile prin țări străine, iată acum **JURNALUL DE CĂLĂTORIE** al **prof. dr. doc. Constantin C. Giurescu**, (Editura Cartea Românească, 1971). Este un jurnal în cel mai propriu sens al cuvîntului și el poartă girul autenticității științifice a dascălului atîtor generații de studenți în istorie. Călătoria de acum trei ani a profesorului Giurescu în Statele Unite, Anglia și Franța este reflectată în paginile jurnalului zi de zi, uneori oră de oră. Indiferent dacă asupra unuia sau altuia dintre fenomenele observate pot exista mai multe opinii, indiferent dacă timpul petrecut pe alte teritorii nu a fost îndeajuns de lung pentru formularea unor reflecții mai complexe, cartea se relevă prin cîteva esențiale puncte de reper : rigoarea desăvîrșită a notațiilor ; sesizarea cîtorva procese și tendințe fundamentale ale vieții de

peste ocean cu aplicare specială la lumea universitară, spiritul devotat prieteniei și cooperării intelectuale dintre cercetătorii și oamenii de știință din toate țările lumii ; stilul proaspăt, metodic și fără încărcături voit literare, stil care sub masca naivității seduce pe cititori prin înțelepciune.

Ne întrebăm de ce o carte care ar fi putut beneficia de un tiraj substanțial aducînd certe servicii cititorului și editurii a fost tipărită într-un număr îndeajuns de restrîns de exemplare.

ION GHICA — PRINȚ DE SAMOS

Tov. ION LAZAROIU *din* București, *ne trimite o completare la articolul* Ion Ghica — diplomat, *de Vasile Netea apărut în nr. 9/1971 al revistei noastre, în legătură cu răstimpul petrecut de acesta în insula Samos :*

„In anul 1853 a izbucnit războiul ruso-turc, care avea să dureze pînă în 1856. In legătură cu acest eveniment a avut loc, în același an 1853, numirea lui Ion Ghica în calitate de guvernator al insulei Samos din Marea Egee, stăpînită de Turcia. Generalul turc l-a numit ca urmare a propunerii ambasadorilor Angliei — lordul Redcliffe, și Franței — generalul Baraguary d'Hilliers, precum și a lui Reșid Pașa, ministrul de Externe turc.

Misiunea lui Ghica era de a stîrpi acțiunea piraților din arhipelag, care pricinuiau pierderi grele navelor engleze și franceze ce transportau alimente și muniții pentru armatele aliate care luptau în Crimeea.

Cînd a plecat în Samos, la începutul lunii aprilie 1853, Ghica era convins că va rămîne numai trei luni. În realitate a stat acolo nu trei luni, ci patru ani și jumătate, pînă în 1858. Insula avea un regim de principat autonom, sub suzeranitatea Turciei, fiind în acest sens asemănătoare Principatelor Române. Odată instalat, noul guvernator a luat severe măsuri de ordine, pe de o parte purtînd discuții cu căpeteniile „piraților", pe de alta lovindu-i necruțător cu sprijinul tunurilor și vaselor de război franceze și turcești. Uneori, a participat el însuși direct, la acțiunea de stîrpire a „piraților", riscîndu-și viața cu sînge rece și curaj.

Există numeroase mărturii despre activitatea exemplară pe care a desfășurat-o. De pildă, într-o scrisoare din 14 august 1855 a reprezentantului englez, în Samos, Marc G. Louis, către șeful său ierarhic ambasadorul de la Constantinopol lordul Stratford de Redcliffe, se spune : «Mă simt dator să vă anunț respectuos că faimosul brigand *Moro* s-a predat și se află împreună cu trei din complicii săi, în puterea justiției. Această predare, care trebuie considerată forțată, se datorește, în primul rînd, energicelor măsuri luate de E. S. Guvernatorul nostru d. Ghica...».

Dar, în afara pacificării regiunii, Ghica a mai înfruntat și o serie de alte dificultăți. Astfel, a trebuit să concilieze neînțelegerile dintre diversele partide politice, să facă față situației economice precare a insulei, lipsei de bani și unor calamități naturale (precum compromiterea într-un an a recoltei de struguri, care a îngreunat achitarea impozitelor necesare plății tributului către Poartă). La 18 iulie 1854, el scria : «Ceia ce este dezolant aici e marea mizerie care domnește».

Numele lui este legat de unele înfăptuiri importante pentru viața locuitorilor din Samos : înființarea de școli elementare la sate și a unui gimnaziu în Vaty, capitala insulei, purtînd numele lui Pitagora ; a contribuit la organizarea unei școli de agricultură și a uneia de marină, la construirea de drumuri și șosele (pentru care l-a chemat în Samos pe Alexandru Zane, fost coleg cu el la Colegiul Sf. Sava).

Tot la Vaty, din inițiativa și sub îndrumarea soției sale, Alexandrina Ghica, în toamna anului 1854 a început să funcționeze și un institut de fete, întreținut din banii proprii ai guvernatorului.

Un alt aspect al activității lui Ion Ghica în insula Samos a fost cel legislativ. Au fost elaborate de el și aprobate de Senat o serie de legi menite să îmbunătățească organizarea administrativă internă.

Pentru meritele sale în guvernarea insulei, sultanul l-a decorat în primăvara anului 1855 cu ordinul Mejidie, iar la 13 februarie 1856 l-a numit *Bei* (prinț) *de Samos.*

Cam din al treilea an al guvernării sale, a început să întreprindă prospectări și săpături arheologice în insulă, foarte bogată în vestigii antice.

In tot acest răstimp nu a încetat să se intereseze de situația din Principatele Române, dorind arzător să se întoarcă în țară și să continue lupta pentru țelurile pașoptiste.

Bustul său de marmură se păstrează la loc de cinste în sala de festivități a primăriei orașului Vaty".

EROINA DE LA JIU

RADU BUJOR, com. Stejari, sat Băcești, jud. Gorj, *ne întreabă :* „Care este adevăratul sfîrșit al eroinei Ecaterina Teodoroiu ?"

Ecaterina Teodoroiu s-a născut la Tîrgu-Jiu, în anul 1894. In timpul primului război mondial, alături de numeroși alți fii ai poporului nostru, s-a ridicat la luptă pentru apărarea gliei strămoșești. S-a evidențiat în timpul luptelor de la Jiu, unde a fost rănită la ambele picioare. Avansată la gradul de sublocotenent, a primit comanda unui pluton din Regimentul 43/59 infanterie „Lupeni", în fruntea căruia a căzut eroic la 23 august 1917, în timpul bătăliei de la Mărășești.

Amintirea faptelor sale a fost păstrată și transmisă din generație în generație prin lucrări de artă plastică, literară etc. In casa părintească din orașul natal a fost organizat un mic muzeu memorial.

Datorită abundenței de materiale, sîntem nevoiți să amînăm publicarea articolului Corsica, primul teritoriu liber al Franței **într-unul din numerele viitoare.**

ALE DIFUZĂRII VALURI

In urma numeroaselor reclamații privitoare la defectuoasa difuzare a revistei noastre, ne-am adresat Serviciului de difuzare a presei care ne-a dat următoarele răspunsuri :

„In legătură cu sesizarea cititorului NICOLAE PANAITESCU din Iași, privind neprimirea nr. 7/1971, al revistei la care a fost abonat de către redacție, ca urmare a premiului obținut la un concurs, vă informăm următoarele : din cercetările făcute de Direcția județeană P.T.T.R., Iași rezultă că sesizarea este întemeiată, în sensul că abonatul a primit revista cu întîrziere. Aceasta, deoarece comanda a fost făcută greșit pe oficiul P.T.T.R. Iași I, în loc de Iași 6, în raza căruia locuiește.

Ca urmare a sesizării, s-au luat măsuri pe plan local, pentru ca cititorul Nicolae Panaitescu să primească în continuare publicația o dată cu ceilalți cititori.

*

Reclamația tov. NICOLAE URSU din com. Intregalde, jud. Alba este justă. Factorul poștal vinovat de nepredarea publicației, a fost obligat la plata contravalorii ei, abonatul declarîndu-se mulțumit.

*

Reclamația tov. ION I. IARU din com. Mălureni, sat. Zărnești, jud. Argeș, de asemenea este justă. Numerele lipsă au fost procurate și servite abonatului, iar salariatul vinovat a fost sancționat pe linie administrativă.

*

Sesizarea tov. A. V. HUȘTIU, din com. Mironeasa, jud. Iași, este justă. Deoarece coletul cu abonamente s-a rătăcit, abonatul a fost servit la data respectivă din publicațiile de la vînzarea cu bucata.

*

Reclamația Bibliotecii clubului muncitoresc Lupeni este justă. Salariatul vinovat de producerea defecțiunii a fost sancționat pe linie administrativă.

*

Reclamația tov. COSTIN M. COSTACHE din com. Corod, jud. Galați, a fost rezolvată încă din anul 1970 cînd numitul a reclamat primirea nr. 9/1970 cu întîrziere la redacția ziarului „România liberă".

*

In ceea ce privește sesizarea tov. POPIN MICLEA din Galați, str. Săcele nr. 7, defecțiunea în distribuirea publicației s-a produs ca urmare a faptului că formele de transfer ale abonamentului de la of. Măcin, contractat la of. Galați I, s-au rătăcit în timpul transferului".

DIN DIVERSE MOTIVE — NU

CONSTANTIN LAPUȘNEANU, București, str. Labirint, nr. 9, sect. 4; IOAN VESTIC, Constanța, B-dul Republicii, nr. 116, bl. B, sc. B, ap. 16 ; EUGEN COROAMĂ, Dorohoi, str. Mihai Viteazul, nr. 41, jud. Botoșani ; ALEXANDRU NICOLESCU, București, str. Carol Davila, nr. 21, sect. 6 ; IOAN DRĂGĂNESCU, Corlătești, jud. Prahova ; ION CĂRSTOIU, Bălcești-Oltețu, jud. Vîlcea ; SIMION-OCT. VORNIC, com. Buchin-Prișian, nr. 54, jud. Caraș-Severin ; ION MOLDOVAN, Tg. Mureș, str. Libertății, nr. 1 ; A. RUJA și P. NANU, Sînnicolaul Mare, Calea lui Traian, nr. 18, jud. Timiș ; ILIE SUSAI, Tîrgoviște, str. C. Brîncoveanu, nr. 52, jud. Dîmbovița.

Articolele dvs. nu pot fi publicate din diferite motive : fie că nu sînt pe profilul revistei noastre, fie că sînt prea tehniciste, fie că ating subiecte dezbătute de noi în revistă, fie că se adresează unui număr prea restrîns de cititori.

ACUM—PUNCT!

In cîteva rînduri, în paginile rubricii noastre am publicat note trimise de cititorii ALICE STAMATI-CLAUDIAN *și* DUMITRU MALAMUCEANU, *cuprinzînd date în legătură cu luptele purtate de Regimentul 32 Mircea în vara anului 1917. Problema care trebuia clarificată : cine a comandat regimentul în timpul acelor lupte, locotenentul-colonel Vasile Stamati sau maiorul Constantin Malamuceanu ? In nr. 4/1971, tov.* ALICE STAMATI *ne comunică date noi și concludente care-i susțineau opinia. Iată că, în replica sa, tot bazată pe documente de arhivă, tov.* DUMITRU MALAMUCEANU *vine și infirmă concluzia :* „Sînt convins că d-na Stamati a fost eronat sau insuficient informată, deoarece Decretul cu nr. 1 171, din oct. 1917, prin care drapelul Regimentului 32 Mircea a fost decorat cu Ordinul «Mihai Viteazul» a fost trecut cu vederea..."

Acest document — arată corespondentul — precizează că regimentul a fost decorat pentru faptele de arme săvîrșite „pe pozițiunile de la Străjescu, Moara-Roșie și Valea Jugastrului, între 24 iulie-3 august 1917", *și pentru cele* „două atacuri legendare asupra Moarei Roșii în zilele de 28 și 29 iulie 1917".

Se citează apoi Inaltul Decret nr. 3 812 din 17 septembrie 1920 : „*Conferim Ordinul «Mihai Viteazul» maiorului Malamuceanu Constantin, din Regimentul 7 infanterie, pentru vitejia și avîntul deosebit cu care a luptat în fruntea Batalionului 2 din Regimentul 7 Prahova, în luptele de la Bisigheștl, podurile de la Sușița-Seacă și pădurea Călin, în zilele de 25-26 iulie 1917 și pentru glorioasa conducere a Regimentului Mircea nr. 32, în aprigele lupte de la Mărășești, pe pozițiile de la Străjescu, Valea Jugastrului și Moara Roșie, în zilele de 27 iulie-2 august 1917*".

„Nu urmăresc numai respectarea memoriei glorioase a tatălui meu, dar și păstrarea neștirbită a adevărului istoric" — *își încheie scrisoarea tovarășul Malamuceanu.*

Aceleași intenții ni le-a mărturisit de fiecare dată, și tov. Stamati. „Magazin istoric" a publicat notele respective tot ca o dovadă a dorinței de stabilire a adevărului. Numai că, de fiecare dată, cei doi preopinenți au mai găsit un document, au mai căpătat o indicație și drumul către adevăr nu știm dacă s-a încheiat.

Ceea ce s-a epuizat, în schimb, este spațiul pe care-l putem pune la dispoziția celor două părți în dispută. Cu aceasta încheiem, deci prelungita polemică, sfătuindu-i pe cei în cauză să recurgă la arbitrajul unor specialiști în istoria militară.

Nicolas MINEI

SUMARUL SUMARELOR

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

		Nr.	Pag.
Populații dispărute	— Babeș M.	9 (54)	84—89
Saltul spre noua epocă a pietrei	— Boroneanț V.	11 (56)	47—51
După 6 milenii, din nou la drum	— Cantacuzino Gh.	2 (47)	28—30
Colonișți romani în Dacia	— Condurachi E.	1 (46)	2—8
Gepizi sau ostrogoți?	— Horedt K.	4 (49)	88—93
Autohtoni și migratori	— Horedt K.	8 (53)	9—14
Cu capra, plugul și buhaiul	— Jula N.	12 (57)	28—32
Zeul-copil de la Deva	— Marghitan L.	7 (52)	7
Dacia 256-275	— Protase D.	5 (50)	59—65
Eroica moarte a lui Decebal	— Russu I. I.	6 (51)	2—8
Lumini în milenara noapte	— Tudor D.	7 (52)	2—6
Tomis: De la orășel la Metropola Pontului Sting	— Vulpe R.	12 (57)	66—70

MEDIE

Mircea Ciobanul — un tiran?	— Andreescu Șt.	9 (54)	51—57
Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung	— Cazacu M.	5 (50)	83
Negru Vodă — de o parte și de alta a Carpaților	— Constantinescu-Iași P.	1 (46)	31—32
Miron Costin: o nouă pagină de cronică	— Corfus I.	8 (53)	67—70
Ilie din Teiuș ori ba?	— [Crețeanu R.]	9 (54)	97
Poporul român în izvoarele istorice persane	— Decei A.	9 (54)	76—78
Începuturile miniaturisticii române	— Demény L.	1 (46)	37
Destinul unei opere istorice	— Dutu Al.	4 (49)	75—79
Români despre bizantini. Bizantini despre români	— Elian Al.	9 (54)	13—18
Urmașii arhitecților daci	— Faur V.	8 (53)	71—72
Temeliile străvechi ale Țării Românești	— Florescu G. D. / — Pleșia D.	11 (56)	2—8
Căutînd pe hartă Posada, Rovine, Vicina	— Giurescu C. C.	1 (46)	52—56
„Cum se trage cuvîntul den om în om"	— Giurescu C. C.	2 (47)	48—53
Adevăratul chip al lui Alexandru Lăpușneanu	— Giurescu C. C.	6 (51)	46—49
Soli și spioni la curtea lui Mihai Viteazul	— Göllner C.	6 (51)	72—76
O domnie, o epocă [Ștefan cel Mare]	— Ionașcu I.	2 (47)	44—47
Bizanțul: curtea și orașul	— Iorga N.	6 (51)	23—27
Bizanț după Bizanț	— Iorga N.	6 (51)	23—31
O acvilă neobișnuită	— Iliescu O.	3 (48)	27—32
Un nume străbate veacurile [Ștefan cel Mare]	— Marian A.N.	2 (47)	38—43
Acel Mihail din Ceh	— Micu I.	12 (57)	79—80
Domn autoritar, diplomat iscusit [Ștefan cel Mare]	— Papacostea Ș.	2 (47)	53—57
Neagoe Voievod — un autentic Basarab	— Pleșia D.	10 (55)	7—11,61
Marile dregătorii ale Moldovei și Țării Românești	— Rezachevici C.	1 (46)	22—25
Dregătorii din afara sfatului de taină ai domnului	— Rezachevici C.	5 (50)	54—58
Trimișii lui Mihai pe drumurile Europei	— Rezachevici C.	6 (51)	77—79
Osteni români de-a lungul veacurilor (I, II)	— Rezachevici C.	7, 8 (52, 53)	49—50, 88—89
„Un al doilea Alexandru cel Mare"	— Stănescu E.	9 (54)	18—22
Mihai Viteazul și secuii	— Stere-Chiracu L.	10 (55)	68—71
Posada, Rovine, Vicina	— Șt. A.	10 (55)	92—94
Visarea iubită a voievozilor celor mari ai românilor	— Stefănescu Șt.	12 (57)	12—17

NOTA: Articolele sînt clasificate în ordinea alfabetică a autorilor.

MODERNĂ

		Nr.	Pag.
Omul epocii sale [T. Vladimirescu]	— Almaş D.	4 (49)	51—57
Neamul Goleştilor (I, II)	— Almaş D.	5, 6 (50, 51)	74—81 50—58
Păşind alături spre visul înstelat	— Anineanu M.	10 (55)	62—67
Victor Hugo şi românii	— Berindei D.	3 (47)	80—81
Preludiul epocii moderne	— Berindei D.	4 (49)	45—50
Clandestin prin imperiu	— Branişte V.	10 (55)	54—60
Un om — un destin [cronologie T. Vladimirescu]	— Cernatoni Al.	4 (49)	40—49
„Omul simplu din popor este istoria română întruchipată"	— Copoiu N.	8 (53)	54—58
Şi totuşi Bălcescu a păşit în 1852 pe pământul ţării	— Corfus I.	11 (56)	73—75
„Învăţători de acelaşi ideal"	— Georgescu-Buzău Gh.	6 (51)	17
Tudor, Tudor, Tudorel	— Gheorghiu M.	4 (49)	33—44
Şi-au făcut singuri dreptate	— Gîrleanu S. I.	4 (49)	57—60
Dintr-o fîntînă au izvorît...	— Maciu V.	3 (48)	2—6
Omagiul Franţei	— Minculescu G.	10 (55)	64—67
Ion Ghica diplomat	— Netea V.	9 (54)	23—30
Goleştele...	— Novac V.	5 (50)	62
Dascălul Zaharia Boerescu	— Pârnuţă Gh	11 (56)	79—80
Vasile Alecsandri şi propaganda în favoarea Unirii	— Pop Augustin Z. N.	6 (51)	69—70
Şedinţa Camerei Deputaţilor din 2 martie 1888	— Pop Augustin Z. N.	6 (51)	70—71
D. Haciulea mai puie-şi poftă în cui!	— Pop Augustin Z. N.	9 (54)	37—39
Prima cinstire	— Rotman L.	4 (49)	50—51
Înflăcăratul patriot Aron Pumnul	— Vlad N.I.	11 (56)	76—78

CONTEMPORANĂ

Un istoric american despre Transilvania	— A. C.	3 (47)	17
„Popor" şi „popular" la marele savant [N. Iorga]	— Berza M.	6 (51)	10—11
Să lăsăm faptele să vorbească. Naşii	— Bobocescu V. Gr.	1 (46)	86—89
Cînd realitatea infirmă memorialistica	— Boia L.	7 (52)	87
Din însemnările unui fost reporter parlamentar (I, II, III, IV)	— Constantinescu I.	7, 8, 9, 10 (52, 53, 54, 55)	—20—26 —37—43 —66—71 —77—87
Garda de Fier sub judecata istoriei	— Constantinescu M	1 (46)	74—77
Între istorie şi fantezie	— Cr. P.	2 (47)	69
Aprecieri despre Maiorescu în faţa adevărului	— Cruceanu M.	6 (51)	17—19
Vulturii împotriva avionului	— Firoiu V.	9 (54)	79—83
Oaspete la „Magazin istoric": „Manuscriptum"	— Oprea Al.	7 (52)	59—61
„Coţofăneşti! Down with Hohenzollern!"	— O. M.	3 (48)	90—94
Matematica unei decizii istorice	— Pîrjol M. A.	3 (48)	37—44
Arhivele confirmă	— Popişteanu Cr.	1 (46)	89
Un om şi opera sa: Hariton Tiktin	— Rizescu I.	3 (48)	75—79
21-23 ianuarie 1941: iureşul sîngeros al rebeliunii legionare	— Savu Al. Gh.	1 (46)	78—85
O lună dintr-un an	— Ştefan M.	10 (55)	22—24
Aşa lucra el [N. Iorga]	— Theodorescu B.	6 (51)	12—16
Creanga putredă (I, II)	— Tudor Teodorescu-B.	11, 12 (56, 57)	—58—64,97 —20—27
Glasul celui mai calificat exponent	— Urum V.	9 (54)	2—3
Centenar Nicolae Iorga	— V. U.	6 (51)	9—10
Istoric al lumii bizantine [N. Iorga]	— Zbuchea Gh.	6 (51)	19—22
Larga notorietate a savantului [istorici străini despre Iorga]	—	6 (51)	31—38
Înfrăţiţi pe baricadele libertăţii	—	3 (53)	3
Un magistral program, nesecate izvoare de învăţăminte	—	3 (53)	2—3

INTERVIURILE NOASTRE

O săptămînă consacrată unui mileniu [interviu cu prof. M. Berza]	— Andreescu Şt.	3 (54)	10—12
Retrăiesc cu emoţie amintirile acelor ani [interviu cu acad. Petre Constantinescu-Iaşi]	— Babici I.	4 (49)	7—12,23

		Nr.	Pag.
Anecdotică, informație, sau un spor de înțelegere ? [interviu cu A.A. Guber, A. Wilson, John H. Hexter, Ernesto Sestan, F. Venturi, M. Mollat etc.]	— Crivăț D	1 (46)	72—73
Adevărul trebuie apărat necontenit [interviu cu Jacques de Launay]	— Minei N.	10 (55)	37, 61
Misiunea istoricului : a ajuta generațiile prezente să nu repete greșelile trecutului [interviu cu Arnold J. Toynbee]	— Popișteanu Cr.	3 (48)	60—64
Înțelepciunea — lecție a istoriei [interviu cu Amir Abbas Hoveyda]	— Popișteanu Cr.	10 (55)	46—47
Trei istorici din trei continente [interviu cu Michel François, E. Mveng și Sh. Iwamura]	— Ștefan I. M.	7 (52)	91—92
Din amintirile anului I [interviu cu Gabriel Cohen, primul tipograf al „Scînteii" ilegale]	— Ștefan M.	8 (53)	44—45
28 istorici în vizită la „Magazin istoric" [participanți la Congresul Internațional de Studii Bizantine — București 1971]	— Popișteanu Cr. — Minei N. — Ștefan I. M. — Crivăț D. — Andreescu Șt. — Gorovei S. Șt.	12 (57)	2—11

MIȘCARE MUNCITOREASCĂ

„In România de mîine, noi vom fi stăpini..."	— Adam I. — Racoviceanu S. — Hay H. — Ștefan M.	5 (50)	24—29
64 de ani de la o conferință socialistă	— Breazu-Lacs D.	6 (51)	59
P.C.R. în apărarea intereselor clasei muncitoare	— Ceaușescu I.	1 (46)	18—21
Români sub steagul Comunei	— Copoiu N.	3 (48)	50—54
Din amintirile unor medici români voluntari în China (1939-1945)	— David I. — Clejan B.	10 (55)	12—19
Noiembrie 1946 : cronică postelectorală	— Fătu M.	11 (56)	88—90
Preludiu la un mare act istoric (1918-1921)	— Felea I. — Ștefan M.	3 (48)	7—16
Bătrînul Arbore și crengile sale	— Felea I.	7 (52)	8—14
Gherea și alții despre Gherea	— Felea I.	12 (57)	49—53
Piatră de hotar pentru o istorie nouă	— Georgescu T.	5 (50)	5—14
Mesajul era ascuns în pionul de șah	— Ioniță E.	1 (46)	59
Mînia pămîntului	— Ioniță Gh. I.	2 (47)	18—21
Cei 25 000 stăpîni ai străzii	— Ioniță Gh. I.	12 (57)	61—65
O solidaritate desăvîrșită	— Macovescu G.	4 (49)	2—6
Alături de comuniștii și antifasciștii români	— Matichescu O.	3 (48)	22—26
„...Datoria a tot ce este muncitor..."	— Matichescu O.	4 (49)	21—23
Front împotriva teroarei	— Matichescu O.	8 (53)	22—25
Mărturii documentare [participarea românilor la Comună]	— Munteanu N. Z.	3 (48)	54
Începutul nu a putut fi oprit !	— N. M.	5 (50)	15—16
Pregătirea...	— Pătrășcanu L.	8 (53)	4—5
P.N.L. și P.N.Ț. în căutarea unei șanse în contratimp cu istoria	— Petreanu E. — Ureche G.	11 (56)	90—96
Zbirii au dat greș	— Popescu-Doreanu N.	3 (48)	19—21
Există un asemenea partid !	— Popișteanu Cr.	5 (50)	2—4

		Nr.	Pag.
Legături între Szabó Ervin și I.C. Frimu	— Porțeanu Al.	9 (54)	53—59,73
Solidari cu Spania Frontului Popular	— Stan M. — Florescu M.	4 (49)	13—20
Am iubit și admirat pe cel care se chema I.C. Frimu	— Stan V. — Tănăsescu F — Ștefan M.	10 (55)	2—6
Republica din Dealul Spirii	— Stănescu M.C.	5 (50)	17—23
Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar	— Ștefan M. — Tănăsescu F.	9 (54)	4—8. 32
Mihail Gheorghiu-Bujor : 1881-1964	— Ștefan M. — Tănăsescu F.	11 (56)	20—32
File din dosarul Alexandru Dobrogeanu-Gherea	— Tănăsescu F.	8 (53)	73—76
Teroarea n-a putut frînge glasul adevărului	— Vasilichi Gh.	2 (47)	2—7
Alarmă în Munții Banatului	— Marin W. — Oancea Gh. I.	12 (57)	44—48
File dintr-o cronică eroică [documente 1914-1916]	—	3 (48)	17—18
Opinii de peste hotare despre 23 August 1944	—	8 (53)	5—7
Cînd cea mai frumoasă vîrstă a omului era un calvar	—	10 (55)	20—25

ISTORIA UNIVERSALĂ

VECHE

Dar nu numai vulturul...	— Andreescu D.	1 (46)	94
Vulturul — o milenară navă	— J. P. de Souza	1 (46)	90—94
Din vremea lui Cyrus cel Mare, fiul lui Cambyses	— Pahlavi Aryamehr M.R.	10 (55)	38—45
O cotitură în istoria Indiei	— Poghirc C.	3 (48)	39—44
A fost asasinat Alexandru Macedon ?	— Rădulescu E.	10 (55)	88—91
Seara în care Imperiul roman a fost scos la mezat	— Segal E.	12 (57)	39—43
Miracolul de la Lepenski Vir	— Ștefan I. M.	11 (56)	52—53
Nabucodonosor și cea de-a doua strălucire a Babilonului	— Tudor D.	11 (56)	31—37

MEDIE

Destinul unei frumoase ateniene	— Bănescu N.	4 (49)	27—32,79
Cruciadele	— Columbeanu S. — Valentin R.	3 (48)	89—89
Civilizația Renașterii	— Delumeau J.	2 (47)	79—79
O poetă pe tronul Bizanțului	— Eftimiu V.	4 (49)	25
Prima povestire din Canterbury	— Gheorghiu M.	2 (47)	22—27
Andronic Comnenul — curajos, perfid și cavaler	— Kajdan Al.	3 (53)	15—21,53
Neiscusita, dar fermecătoarea zăbavă a lui Carol VI	— Lăzărescu D.	6 (52)	37—39
Momente din istoria unei dinastii : Habsburgii	— Mamina M.	3 (53)	25—32
Captivitatea și moartea lui Baiazid Fulgerul	— Maxim M.	3 (53)	46—53
Tainele corăbiei „Oseberg“	— Meițoiu I.	9 (54)	60—65
Arde Londra !	— Nicolae M.	12 (57)	71—78
Favoritul împărătesei Caterina și Gr. Orlov	— Nițescu V.	7 (52)	37—44
Palatul Elysée	— Nițescu V.	1 (46)	69—71
Tupac Amaru, un Spartacus al Americii Latine	— Pop E.	7 (52)	76—79
Regele Arthur al Engliterei	— Popescu R. I.	7 (52)	80—86
Iustinian — Teodora, un cuplu celebru	— Procopius din Caesareea	2 (47)	82—94
Wilhelm Taciturnul	— Richard M.	11 (56)	65—72
Asaltul Constantinopolului	— Runciman S.	1 (46)	38—51
Cărți despre un imperiu [prezente în expoziția organizată cu prilejul Congresului Internațional de studii Bizantine — București 1971]	— Tanașoca N.Ș.	12 (57)	80—81

		Nr.	Pag.
Diplomaţii Europei despre români	**— Tappe E.D.**	7 (52)	51—53,61
Automatele au peste 2 000 de ani	**— Ursu Gh.**	7 (52)	93—97
Pe firul relaţiilor româno-iraniene	**— Vaisman Artur A.**	10 (55)	48—51

MODERNĂ

Trista celebritate a insulei Krakatoa	**— A.C.**	3 (54)	72—75
Comuna din Paris (I, II, III)	**— Antip C.**	2, 3, 4, (47, 48, 49)	— 8—17 —45—49 —61—65
Marele război civil	**— Ashley M.**	10 (55)	26—32
Cutremurul a durat 11 ani	**— Florescu A.**	6 (51)	90—93
Simbolul bonetei roşii	**— Hugonnot J.**	7 (52)	15—19
Jefuitorii de vestigii	**— Lupu Gh.**	3 (47)	67—69
Cine a scris „Cei trei muşchetari“	**— Maurois A.**	7 (52)	27—32
George Washington	**— Minei N.**	7 (52)	68—74
Schiţă cronologică [a Americii Latine]	**— Sîrbu V.**	5 (50)	88—91
Răscoala de pe Bounty	**— Tebeica V.**	3 (48)	55—59
1910—1912. Epopee şi tragedie la Polul Sud	**— Tebeica V.**	8 (53)	59—66
Cuba insurgentă : 1895-1898	**— Unc Gh.**	12 (57)	55—60,65
Menelik II — unificatorul Etiopiei	**— Urum V.**	6 (51)	60—63
Simon Bolivar	**— Voican A.**	5 (50)	84—93
Impotriva tuturor privilegiilor !	**— Willard M.**	11 (56)	54—57,80
„Minutul lumii“ la Waterloo	**— Zweig S.**	11 (56)	38—45

CONTEMPORANĂ

O istorie străveche	**— A. C.**	2 (47)	95
Charles de Gaulle	**— Auburtin J.**	1 (46)	60—69
Din culisele cartierului general francez	**— Beaufre A.**	9 (54)	40—44
Sărbătoarea celor două milenii şi jumătate	**— Budeanu R.**	10 (55)	52—53
Fişa biografică a lui Richard Sorge	**— Dumitru D.**	5 (50)	47
Memorii (I, II, III, IV)	**— Eden A.**	4, 5, 6, 8 (49, 50, 51, 53)	—66—74 —56—73 —39—45 —90—96
Simpozion Nicolae Bălcescu la Universitatea Columbia	**— Florescu Radu T.**	4 (49)	24—25
Misiunea bombardierului Enola Gay	**— Florin H.**	10 (55)	72—76
Agentul secret al secolului (I, II, III, IV, V)	**— Korolkov I.**	5, 6, 7, 8, 9 (50, 51, 52, 53, 54)	—46—53 —80—85 —62—67 —77—82 —90—96
Albert Speer sau falsul pocăit (I II, III)	**— Minei N.**	2, 3, 4, (47, 48, 49)	—58—64 —68—74 —80—87
În guvernul „omului cu umbrelă“	**— Minci N.**	4 (49)	68—69
Din calendarul de lupte ale poporului chinez (microcronologie)	**— M. Şt.**	10 (55)	15—19
Neobişnuitul destin al submarinului Orzeł	**— Piatkowski D.**	1 (46)	26—30
Un căpitan care-i învaţă pe generali	**— Popişteanu Cr.**	2 (47)	96—97
Sarcofagul roman şi istoria Statelor Unite	**— Washburn Wilcomb E.**	2 (47)	31
1939-1945. Bilanţul conflagraţiei	—	5 (50)	37—41
Hiroşima, Nagasaki sau Tokio ?	—	5 (50)	41—42

		Nr.	Pag.
10 mai — 22 iunie 1940. Pe frontul de vest nimic vechi	—	9 (54)	45—50
Primii monștri atomici: „Băiețașul" și „Grăsunul"	—	10 (55)	74—75

MIȘCARE MUNCITOREASCĂ, REZISTENȚĂ ANTIFASCISTĂ

Un uragan devastează lumea capitalistă [criza economică din 1929-1933]	—	1 (46)	9—17
Deportată la Ravensbrück	— Gruia Ș.	5 (50)	43—45,53
Gestapoul sub bombe	— Hansen Christen L.	8 (53)	33—35,39
Martor al vremii	— Mann Th.	12 (57)	82—89
Frontul austriac al libertății	— Steiner H.	5 (50)	30—32
Varșovia rediviva	— Ștefan M.	7 (52)	88—90
Zece luni cu Lenin	— Williams R. A.	11 (56)	10—18

INDEXUL LUCRĂRILOR APĂRUTE ÎN ANUL 1971, SUB EGIDA INSTITUTULUI DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

August '44. Culegere de studii. Autori: **Popescu-Puțuri I., Zaharescu Vl., Nicolae C., Ilie P., Petri A., Tuțu D., Țuțui Gh., Mușat Șt., Zaharia Gh., Bantea E., Nichita P.**; Pe făgașul tradițiilor frățești (Madoszul) — **Banyai L.**; Pagini de istorie revoluționară 1848-1971. (Oameni, fapte, locuri.) — **Bodea Gh. I., Fodor L., Vajda L.**; Lupta poporului român împotriva dictatului de la Viena — **Bunescu T.**; Texte social-politice. 1944-1965 — **Călinescu G.** (Studiul introductiv, antologia și bibliografia selectivă: **Țuțui Gh.** și **Matei Gh.**); Fabrica de mobilă „Libertatea" Cluj 1870-1970 — **Chioreanu S., Cosac Gh., Vajda L.**; Comuna din Paris și mișcarea revoluționară și democratică din România (Studii și documente); Istoria Comunei din Paris — **Copoiu N.**; Socialismul european și mișcarea muncitorească și socialistă din România. 1835-1921 — **Copoiu N.**; Crearea Partidului Comunist Român. (Mai 1921). Sub redacția: **Popescu-Puțuri I.** și **Deac A.** Autori: **Popescu-Puțuri I., Deac A., Matei Gh., Munteanu N. Gh., Tănăsescu Fl.**; Alexandru Dobrogeanu-Gherea — **Cruceanu M., Tănăsescu Fl.**; Mișcarea muncitorească din România 1916-1921. Crearea Partidului Comunist Român — **Cușnir-Mihailovici C., Dragne Fl., Unc Gh.**; Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României. Culegere de studii. Autori: **Constantinescu-Iași P., Ionescu V. G., Ioniță Gh. I., Smîrcea V., Oprea I. M., Nicolae C., Covaci M., Matichescu O., Petri Al.**; Documente hunedorene din istoria mișcării revoluționare 1920-1944. Publicate de: **Frățilă I., Wardegger N.**; Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821-1878). Volumul a fost pregătit pentru tipar de un colectiv format din: **Popescu Puțuri I. și Deac A. (responsabili), Florescu M., Vîlcu N., Căzănișteanu C., Vajda L.**; Două decenii de activitate rodnică pe frontul cercetării istorice (I.S.I.S.P. — 1951-1971). Engels și contemporaneitatea. Culegere de studii (150 de ani de la nașterea lui Friedrich Engels). File din istoria Uniunii Tineretului Comunist din România. Tezaur din veacul trecut — **Georgescu E.**; Muncă și năzuințe comune (Din trecutul populației germane în România) — **Gölner K.**; România în războiul antihitlerist. Contribuții bibliografice — **Ilie P., Stoian Gh.**; Mișcarea muncitorească din Valea Prahovei (1880-1921). Contribuția ei la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român — **Ionescu V. G.**; Intelectuali ieșeni în lupta antifascistă. (Pagini de istorie a unor memorabile lupte trecute) — **Ioniță Gh. I., Karetchi A.**; Împotriva fascismului. Sesiunea științifică privind analiza critică și demascarea fascismului în România. București, 4-5 martie 1971; Apărarea Patriotică — **Matichescu O.**; Joja Bela — **Micu I., Simion A.**; Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu — **Munteanu N. Gh., Ioniță Gh. I.**; Națiunea și contemporaneitatea. Lucrarea a fost elaborată de: **Ceterchi I., Hurezeanu D., Nechita E., Nicolae I., Popescu A., Rădulescu I., Colceriu-Leiss M., Rebedeu I., Maziliu D.**; Tudor Vladimirescu '821 — **Otetea A.**; Partidul Comunist Român în viața social-politică a României 1921-1944. Culegere de studii. Autori: **Georgescu T., Iacoș I., Ioniță Gh. I., Matei Gh., Moisuc V., Nedelcu Fl., Savu Al. Gh., Simion A., Tănăsescu Fl., Tucă Fl., Tuțu D., Zaharia Gh.**; Curente și tendințe în filozofia românească — **Pătrășcanu L.**; Dimitrie Marinescu — **Pîrvulescu C., Tudoran G.**; Purtători de flamuri revoluționare — **Popescu-Puțuri I.** și **Georgescu T.**; Presa muncitorească și socialistă din România, vol. 3 (1917-1921). Partea I (septembrie 1917 — iunie 1919). Lucrarea apare sub îngrijirea unui colectiv de redacție format din: **Popescu-Puțuri I.** (redactor responsabil), **Goldberger N., Deac A., Felea I., Iacoș I.**; România în anii revoluției democrat-populare. 1944-1947. Autori: **Zaharia Gh.** (coordonator), **Alexandrescu I., Fătu M., Nichita P., Olteanu C., Țuțui Gh., Zaharescu Vl.**; Les Roumains dans la Résistance française au cours de la seconde guerre mondiale. (Souvenirs), (Ouvrage paru sous la rédaction de: **Vasilichi Gh., Florescu M., Ionescu V., Adorian Gh., Jar Al., Cîmpeanu C.**; Mișcarea muncitorească din România în anii 1921-1924 — **Stănescu M.C.**; Eugen Rozvan — **Szikszay I., Popa M., Eulei I.**; Tradiții ale poporului român de prietenie și solidaritate cu poporul chinez (Documente și evocări). Lucrarea apare sub îngrijirea unui colectiv format din: **Popescu-Puțuri I.** (coordonator), **Alexandrescu I., Botoran C., Harșa A., Neacșu Gh., Unc Gh.**; Frontul unic Muncitoresc în România — **Țuțui Gh., Petric A.**; Voluntari români în Spania. 1936-1939. Amintiri și documente. Volumul apare sub îngrijirea unui colectiv format din: **Adorian Gh., Burcă M., Cîmpeanu C., Florescu M., Minea S., Nedelcu I., Roman V.**; 1933. Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști. Comitetul de redacție: **Popescu-Puțuri I.** (redactor responsabil), **Deac A., Georgescu T., Goldberger N., Matei Gh.**

CONTENTS

* The Guests of „Magazin istoric": Twenty-Eight Participants to the 14th Congress of Byzantinology 2
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU The Diplomatic Conception of the First Romanian Princes 12
I. MICU Mihai of Ceh and the War Tactics of the Hussites 18
TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE The Rotten Branch — Behind the Scenes of the Enthronement of the Late King Carol II 20
N. JULA Old Romanian New Year Customs 28
E. SEGAL The Evening on which the Roman Empire was Put up for Auction 39
W. MARIN, GH. OANCEA Alarm in the Banat Mountains — From the Chronicle of the Antifascist Resistance 44
I. FELEA Gherea and Others about Gherea — Testimonies Concerning the Life and Activity of the Romanian Socialist Militant 49
GH. UNC Revolted Cuba 1895-1898 55
GH. I. IONIŢĂ The 25,000 Masters of the Street — The Great Demonstration of May 1936, Bucharest, in Defence of Civic Rights 61
R. VULPE Tomis, the Metropolis of the Left Pontus 66
M. NICOLAE London is on Fire! 71
* A Witness of his Time — Thomas Mann 82

SOMMAIRE

* Les invités de la revue „Magazin istoric": 28 participants au XIVe Congrès d'études byzantines 2
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU La conception diplomatique des premiers princes roumains 12
I. MICU Mihai de Ceh et la tactique de guerre des hussites 18
TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE La branche pourrie — Dans les coulisses de l'arrivée au trône de l'ex-roi Carol II 20
N. JULA Vieilles coutumes roumaines de fin d'année 28
E. SEGAL Le soir où l'Empire Romain fut mis aux enchères 39
W. MARIN, GH. OANCEA Alarme dans les montagnes du Banat — Pages de la chronique de la résistance antifasciste 44
I. FELEA Gherea et opinions sur Gherea — Témoignages sur la vie et l'activité du militant socialiste roumain 49
GH. UNC Cuba insurgé 1895-98 55
GH. I. IONIŢĂ Les 25.000 maîtres de la rue — La puissante démonstration de mai 1936, Bucarest, pour la défense des droits civiques 61
R. VULPE Tomis, la métropole du Pont gauche 66
M. NICOLAE Londres brûle! 71
* Un témoin de son temps — Thomas Mann 82

СОДЕРЖАНИЕ

* В гостях у журнала «Магазин историк»: 28 участников 14-го Съезда по византинологии 2
ШТЕФАН ШТЕФЭНЕСКУ Дипломатическая концепция первых румынских воевод 12
И. МИКУ Михаил из Чеха и военная тактика гуситов 18
ТУДОР ТЕОДОРЕСКУ БРАНИШТЕ Гнилая ветвь. Закулисные маневры для возврата на трон Карла II-го 20
Н. ЖУЛА Старинные румынские обряды конца года 28
Э. СЕГАЛЬ Вечер продажи с молотка Римской империи 39
В. МАРИН, Г. ОАНЧА Тревога в горах Баната. Страницы противофашистского сопротивления 44
И. ФЕЛИЯ Геря и про Герю. Свидетельства о жизни и деятельности румынского социалистического деятеля 49
Г. УНК Восставшая Куба. 1895-1898 55
Г.И. ИОНИЦЭ 25 000 хозяев улиц: обширная демонстрация в Бухаресте (май 1936) в защиту гражданских прав 61
Р. ВУЛПЕ Томис — метрополь Левого Понта 66
М. НИКОЛАЕ Горит Лондон! 71
* Томас Манн, свидетель времени 82

INHALT

* Zu Gaste bei „Magazin istoric": 28 Teilnehmer am XIV. Kongress für byzantinische Studien 2
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU Die diplomatische Auffassung der ersten rumänischen Prinzen ..12
I. MICU Mihai von Ceh und die Kriegstaktik der Hussiten ..18
TUDOR TEODORESCU-BRANIŞTE Der faule Ast — Hinter den Kulissen der Erhebung des ehemaligen Königs Carol II. auf den Thron 20
N. JULA Alte rumänische Bräuche zum Jahresende 28
E. SEGAL Der Abend an dem das Römische Reich versteigert wurde 39
W. MARIN, GH. OANCEA Alarm in den Bergen Banats — Aus der Chronik des antifaschistischen Widerstands 44
I. FELEA Gherea und andere über Gherea — Zeugnisse vom Leben und von der Tätigkeit des rumänischen sozialistischen Kämpfers 49
GH. UNC Kuba in Aufruhr 1895-98 55
GH. I. IONIŢĂ Die 25.000 Herren der Strasse — Die grosse Demonstration im Mai 1936, Bukarest, zur Verteidigung der Bürgerrechte 61
R. VULPE Tomis, die Metropole des linken Pontus 66
M. NICOLAE London brennt! 71
* Ein Zeuge seiner Zeit — Thomas Mann 82

ABONNEMENTS: ICE—LIBRI Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—135 Telex: 262

magazin istoric

Bucureşti, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poştal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI : Ştefan Andreescu, Geta Apreotesei, Stefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Şimandan, I.M. Ştefan, Marian Ştefan, Valentin Urum
SECRETAR DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.
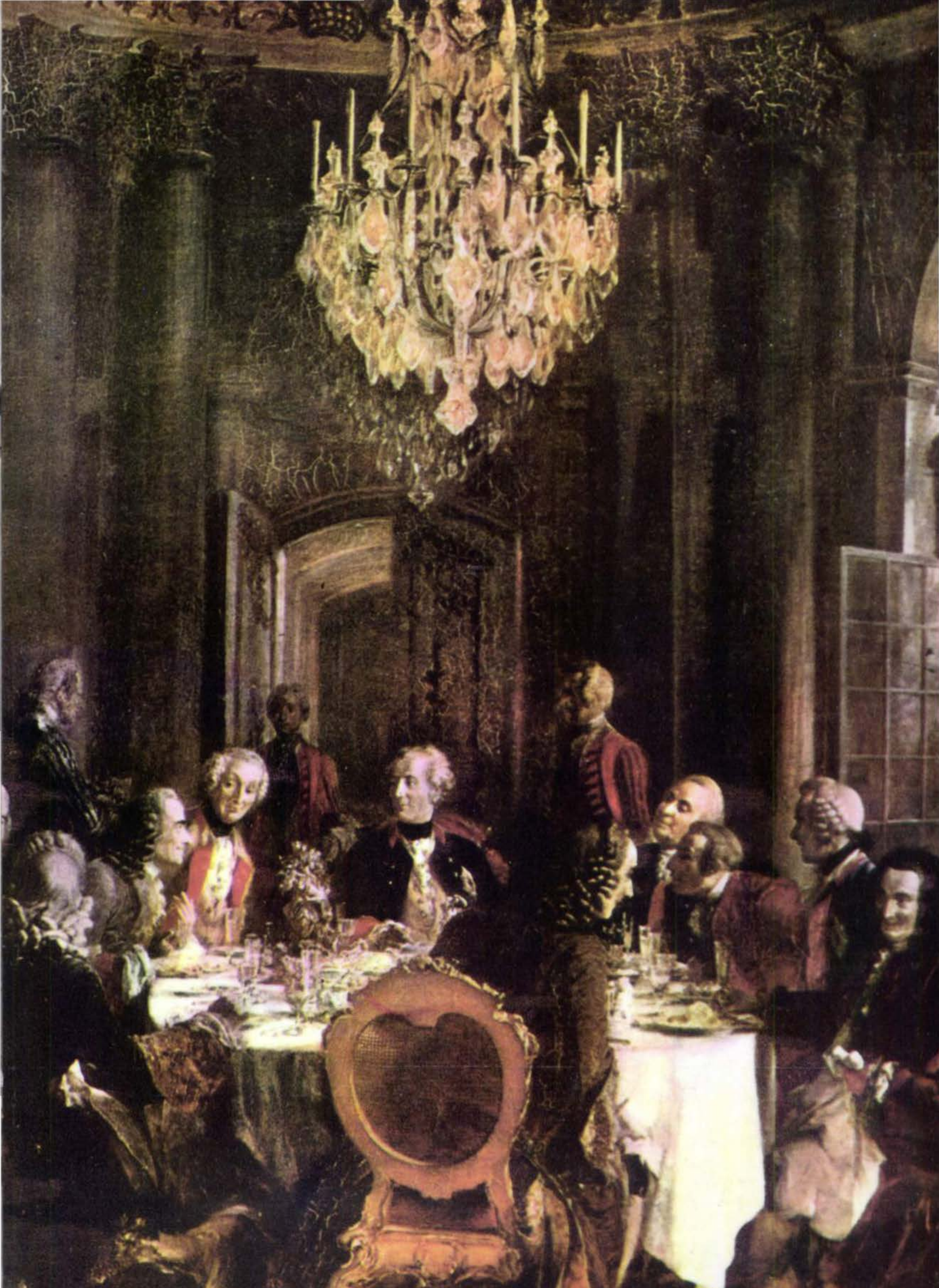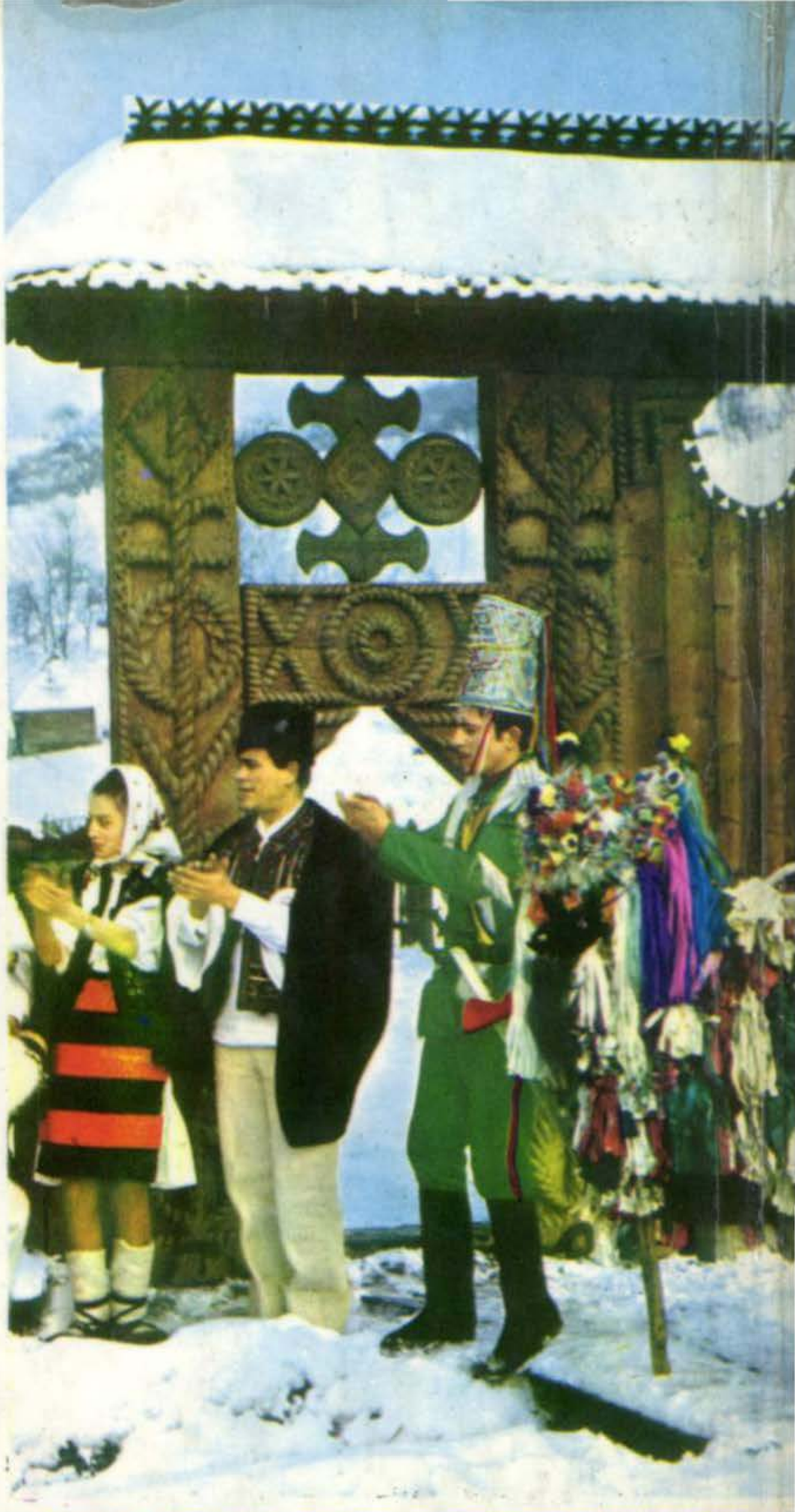
Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti